

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TARAFTARLIKTA TOPLUMSAL CİNSİYET DÜZENİNİN HANGİ
SOSYALİZASYON PRATİKLERİ İLE İNŞA EDİLDİĞİNİN İNCELENMESİ**

İrem Sarıkulak

Spor Bilimleri ve Teknolojisi Programı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA

2022

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TARAF TARLIKTA TOPLUMSAL CİNSİYET DÜZENİNİN HANGİ
SOSYALİZASYON PRATİKLERİ İLE İNŞA EDİLDİĞİNİN İNCELENMESİ**

İrem Sarıkulak

Spor Bilimleri ve Teknolojisi Programı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Canan KOCA ARITAN

ANKARA

2022

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARAFTARLIKTA TOPLUMSAL CİNSİYET DÜZENİNİN HANGİ SOSYALİZASYON
PRATİKLERİ İLE İNŞA EDİLDİĞİNİN İNCELENMESİ

İREM SARIKULAK

Prof. Dr. CANAN KOCA ARITAN

Bu tez çalışması 07.01.2022 tarihinde jürimiz tarafından “Spor Bilimleri ve Teknolojisi Programı” nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:

Prof. Dr. Lale ORTA

Okan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Canan KOCA ARITAN

Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

Üye:

Doç. Dr. Mehmet BOZOK

Maltepe Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Üye:

Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÖZTÜRK

Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

Üye:

Prof. Dr. Ahmet TALİMCİLER

İzmir Bakırçay Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

2 Şubat 2022

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Müge YEMİŞÇİ ÖZKAN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

02/02/2022

İrem SARIKULAK

i

ⁱ"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Prof. Dr. Canan KOCA ARITAN danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

İrem SARIKULAK

TEŞEKKÜR

Danışmanım Canan hocama geçirdiğimiz keyifli eğitim süreci, tez dönemim boyunca verdiği değerli katkıları ve manevi desteğinden dolayı çok teşekkür ederim.

Kıymetli görüşlerini ve güzel eleştirilerini esirgemeyen Prof. Dr. Lale ORTA, Doç. Dr. Mehmet BOZOK, Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÖZTÜRK ve Prof. Dr. Ahmet TALİMCİLER'e çok teşekkür ederim.

Vakitlerini ayırıp araştırmaya gönüllü olarak katılan ve farklı katılımcılarla da görüşmemi sağlayan değerli katılımcılar sizlerin deneyimlerini dinlemekten büyük mutluluk duyduğumu söylemek ve çok teşekkür etmek isterim.

Kendi hayatında verdiğin mücadeleyi, azmi ve başarılarını her zaman örnek aldığım, yaşı büyük küçük demenden herkesten bir şeyler öğrenme arzunu gıpta ettiğim canım annem Emine Sarıkulak tüm zorlu geçen süreçlerimde verdiğin destek için çok teşekkür ederim. Canım babam Mustafa Sarıkulak, kendi elinde olmayan nedenlerden dolayı bu tez sürecimin çok farkında değilsin fakat bugünlere gelmemde büyük emeğin var, tüm bunlar için sana çok teşekkür ederim. Derslerim konusunda çocukluk çağlarımdan bu yana hep destekçim, ne zaman bir konunun içinden çıkamayacak olsam ilk başvurduğum kişi canım ablam Selen Sarıkulak, başarıların ve verdiğin mücadelelerle hep çok iyi bir rol model olduğun için çok teşekkür ederim, iyi ki varsın. Oldukça zorlu geçen son birkaç yılımı anlamlı kılan ve tüm zorlukları unutturan, hayatımda hiç yaşamadığım duyguları bana yaşatan canım yeğenim, 'dedüm', Derin Bal, en büyük teşekkürü sana borçluyum.

Son olarak, kız kardeşliklerini hiçbir zaman esirgemeyen Burcu, Seda, Güleren ve İlayda tez sürecim boyunca da yanımda olduğunuz için çok teşekkür ederim.

ÖZET

Sarıkulak İ. Taraftarlıkta Toplumsal Cinsiyet Düzeninin Hangi Sosyalleşme Pratikleri ile İnşa Edildiğinin İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor Bilimleri ve Teknolojisi Programı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022. Taraftarlık konulu araştırmalar çoğunlukla taraftarlığı homojen bir yapı olarak kabul ederek, kadın taraftarların deneyimlerini göz ardı etmektedir. Fakat kadın taraftar konulu araştırmalar kadın taraftarların erkek taraftarlardan farklı deneyimler yaşadığını ve taraftarlık alanında gerçek birer taraftar kabul edilmekte zorlandıklarını ortaya koymaktadır. Toplumsal cinsiyet düzeni kuramı taraftarlıkta erkek alanı kabul edilen ve kadınları ötekileştiren düzenin açığa çıkarılmasını sağlamaktadır. Bu toplumsal cinsiyet düzeninin nasıl oluştuğunu ortaya koyabilmek adına da sosyalleşme kuramı yol gösterici olmaktadır. Nitel araştırma paradigması ile gerçekleştirilen bu tez çalışması farklı takımların taraftarları 5’i erkek, 8’i kadın 13 taraftar ile yürütülmüştür. Araştırmanın verileri yarı-yapılandırılmış bireysel görüşmeler ile toplanmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler tematik veri analizi yöntemi aracılığıyla analiz edilmiştir. Analiz sonunca “Futbol Taraftarlığında Toplumsal Cinsiyet Düzeni” ve “Taraftarlık Yoluyla Sosyalleşme” olmak iki temaya ulaşılmıştır. Araştırma, futbol taraftarlığının erkek alanı olarak kabul edildiği, bununla beraber erkeklik ile özdeşleştirilen şiddetin normalleştirildiği ve kadınların taraftarlıkta ötekiler olarak kabul edildiğini ortaya koymuştur. Bu toplumsal cinsiyet düzeninin sosyalleşme eyleyenleri olan aile, eğitim, arkadaşlık ve medya aracılığıyla inşa edildiğini ve bu eyleyenler yoluyla sürekli olarak yeniden üretildiğini açığa çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Taraftarlık, toplumsal cinsiyet düzeni, sosyalleşme, kadın taraftarlar

ABSTRACT

Sarıkulak İ. An Investigation of Socialization Practices Using Gender Order in Football Fandom. Hacettepe University Graduate School of Health Sciences of Sport Sciences and Technology Program Master Thesis, Ankara, 2022. Studies on fandom mostly ignores the experiences of female fandom, considering it as a homogeneous structure. However, research on female fandom reveals that female fans have different experiences than male fans and they have difficulty in accepting real supporters in the field of fandom. The gender order ensures that the order in fandom, which is accepted as the domain of men and marginalizes women, is revealed. Socialization theory is guiding in order to reveal how this gender order is formed. This thesis study, which was conducted with a qualitative research paradigm, was carried out with 13 fans, 5 male and 8 female, who were fans of different teams. The data of the study were collected through semi-structured individual interviews. The data collected as a result of the interviews were analyzed through thematic data analysis method. At the end of the analysis, two themes were reached as “Gender Order in Football Fans” and “Socialization Through Fans”. The research revealed that football fandom is accepted as a male domain, at the same time, violence identified with masculinity is normalized and women are accepted as alterity in fandom. It has revealed that this gender order is constructed through the agents of socialization, family, education, friendship and the media, and is constantly reproduced through these agents.

Key Words: Fandom, gender order, socialization, female fandom

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	iii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iv
ETİK BEYAN	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
1.GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın Amacı	2
1.2.Araştırmanın Önemi	3
2.GENEL BİLGİLER	4
2.1.Taraftarlık Çalışmaları	4
2.1.1.Alanyazında Taraftarlık Tanımlamaları	5
2.1.2.Taraftarlık Konulu Alanyazını	7
2.1.3.Toplumsal Cinsiyet Odaklı Taraftarlık Çalışmaları	9
2.2.Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	11
2.2.1.Toplumsal Cinsiyet Düzeni	11
2.2.2.Pierre Bourdieu Doxa Kavramı	18
2.2.3.Sosyalleşme Kuramı	19
3.BİREYLER VE YÖNTEM	26
3.1.Katılımcılar	26
3.2.Veritoplama Araçları	29
3.3.Verilerin Analizi	31
3.4.İnandırıcılık Stratejileri	33
3.5.Araştırmanın Etik Boyutu	34
4.BULGULAR	34
4.1.Futbol Taraftarlığı Alanında Toplumsal Cinsiyet Düzeni	36
4.1.1.Erkek Alanı Olarak Futbol ve Futbol Taraftarlığı	36

4.1.2.Tribünün 'Doğası' Olarak Şiddet	39
4.1.3.Tribünün Ötekileri Kadınlar	44
4.1.4.Toplumsal Cinsiyet Düzenine Karşı Çıkan Taraftarlar	50
4.2.Taraftarlık Yoluyla Sosyalleşme	52
4.2.1.Aile İle Sosyalleşme Aracı Olarak Taraftarlık	52
4.2.2.Eğitimde Cinsiyetlendirilmiş Spor	56
4.2.3.Arkadaş İle Sosyalleşme Aracı Olarak Taraftarlık	59
4.2.4.Medyanın Taraftarlığa Etkisi	62
5.TARTIŞMA	65
6.SONUÇ VE ÖNERİLER	68
6.1.Sonuç	68
6.2.Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler	70
7.KAYNAKLAR	72
8.EKLER	
EK- 1: Gönüllü Katılımcı Soruları	
EK- 2: Bireysel Görüşme Gönüllü Katılım Formu	
EK- 3: Etik Kurul İzni	
EK- 4 Tez Çalışması Orijinallik Raporu ve Dijital Makbuz	
9.ÖZGEÇMİŞ	

TABLULAR

Tablo	Sayfa
3.1. Araştırmanın katılımcılarına ait sosyo-demografik bilgiler	28
3.3. Araştırmanın very analizi sırasında kullanılan kodlama ve tema örnekleri	32
4. Tema ve alt tema bilgileri	34

1. GİRİŞ

Kadınların biyolojik olarak erkeklerden daha güçsüz ve kırılgan olduğu algısı pek çok meslek ve ilgi alanının cinsiyetlendirilmesine neden olmuştur. Bunlardan en popüler olanı futbol ile beraber futbol taraftarlığıdır. Futbol tüm dünyada en popüler spor dallarından birisidir. Futbol, savaflara dahi yol açabilecek kadar toplum için önemli bir konuma gelebilir. Örneğin 1970 FIFA Erkekler Dünya Kupası elemeleri için karşı karşıya gelen iki komşu ülke El Salvador ve Honduras arasındaki karşılaşma sonucunda 100 saat süren ve 2binden fazla insanın ölümüyle sonuçlanan bir savaş çıkmıştır.

Ancak futbola yalnızca popüler bir spor dalı olarak bakmak yarım kalan bir bakış açısı olacaktır. Futbol popüler olmasının yanı sıra cinsiyetlendirilmiş bir spor dalıdır (1). Erkeklerin fiziksel olarak daha güçlü ve dayanıklı olduğu inancı, birebir mücadele gerektiren futbolun doğal olarak erkeklere ait bir alan olmasını sağlamış (2) ve tarihsel, kültürel ve sayısal olarak futbolun erkeklerin hakimiyetinde olmasına yol açmıştır (3). Futbolun en önemli parçalarından birisi olan taraftarlık da futbol için geliştiren bu algılar ışığında tanımlanmaktadır. Futbol gibi futbol taraftarlığında hakimiyet erkeklerde olmuş ve futbol tüketicileri arasında büyük çoğunluğu erkekler oluşturmuştur (4). Stadyum, erkeklerin 'gerçek erkek' olduğunu kanıtlayabileceği az sayıda alandan birisidir (5). Bundan dolayı erkeklerin alışkanlık ve zevklerinden yararlanan ve kadınları yabancı olarak inşa eden taraftarlık içerisinde (6) (sf., 862) kadınlar kendilerini 'gerçek' birer taraftar olarak kabul ettirmekte zorluk yaşayabilmektedir (7).

Türkiye Futbol Federasyonu 2011 yılında seyircisiz maç oynama cezası alan takımların karşılaşmalarını kadınlar ve çocukların izleyebilmesi yönünde bir karar

çıkarmış ve bu karar kadınların ve çocukların taraftar olarak kabul edilmediği yönündeki pek çok eleştirilerin odağı olmuştur. Bunun yanı sıra kadın ve çocukların izlediği karşılaşmalarda şiddet olaylarının daha olduğu ve futbolcuların daha az sarı kart gördüğü de ortaya konmuştur (8). Tüm bu tartışmalara rağmen birkaç yıl süren bu uygulamanın devam ettiği 2014 yılında Bursaspor, cezalı olduğu ve kadın-çocuk taraftarların maça alındığı bir karşılaşmada 'kötü ve çirkin tezahüratlardan dolayı' bir kez daha ceza almış ve aynı yıl içerisinde bu uygulama iptal edilmiştir. Tüm bu konular göz önüne alındığında, taraftarlığın toplumsal cinsiyet bakış açısıyla araştırma yapılmasını değerli kılmaktadır.

Türkiye futbol liglerinin resmi bilet sistemi olan Passolig, 2018 ve 2019 yılında yaptığı açıklamayla kadın taraftar sayısında artış yaşandığını belirtmişti. Özellikle 2018 yılında yüzde 100 bir artış olduğu belirlendi. Kadın taraftar gruplarının kurulmasıyla futbol taraftarı kadınların görünürlükleri de git gide artış göstermeye başladı.

Futbol ve taraftarlık akademik araştırmacıların değerli gördüğü ve alanyazını anlamında katkı verdiği bir alandır. Fakat yapılan araştırmacılar genellikle holiganizm ve şiddete odaklanmış, araştırmanın merkezine erkek taraftarları koymuşlardır. (9; 10; 11; 12). Feminist bakış açısıyla taraftarlık çalışmaları yürüten araştırmacılar ise bu çalışmalarda taraftarlığın homojen kabul edildiği ve kadınların deneyimlerinin göz ardı edildiği konusunda eleştiri sunmaktadır (13). Kadın taraftarları merkezine alan araştırmalar kadın taraftarların farklı deneyim yaşadığını ortaya koymuştur (6). Kadın taraftarların deneyimlerine odaklanan çalışmaların azlığı bu alanda daha fazla çalışmanın yürütülmesi ihtiyacının olduğunu göstermektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasının iki amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki taraftarlıktaki toplumsal cinsiyet pratiklerini ortaya çıkarmaktır. Taraftarlık konulu araştırmalar genellikle kadınlık ve erkeklik kategorileri belirlemektedir (Ör: 14; 15; 16). Yapılan bu kategorilendirmelerin erkeklik referansı ile oluşturulduğu görülmektedir.

Bir diğer amaç bu toplumsal cinsiyet düzeninin hangi sosyalizasyon pratikleriyle inşa edildiğinin incelenmesidir. Toplumsal cinsiyet düzeninin hangi sosyalizasyon pratikleri ile inşa edildiğinin ortaya çıkarılması kadınları ötekileştiren düzeni anlama konusunda önemini yanı sıra taraftarlığın nasıl bir alan olduğunu ve neden taraftarlığın kategoriler ile açıklanması gerektiğini anlamak için de önemli olacaktır. Ayrıca kadın taraftarlar ile ilgili olarak ortaya konan bu kategorilerin aslında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesine katkı sağladığı fikri de bu yüksek lisans tezinin temel eleştirisini oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Uluslararası alanyazında olduğu gibi ulusal alanyazında da taraftarlık fazlaca araştırma konusu olmaktadır. Futbolun oldukça popüler olması ve taraftarlık içerisinde sık sık şiddet olaylarının gündeme gelmesi farklı disiplinlerdeki araştırmacıları bu alana yönlendirmektedir. Taraftarlık içerisindeki şiddete odaklanan araştırmalar genellikle şiddetin merkezinde olan erkek taraftarlar özelinde çalışmalarını gerçekleştirmektedir (Ör: 17, 18). Bu durum kadın taraftarların deneyimlerinin göz ardı edilmesi anlamına gelmektedir.

Feminist bir bakış açısıyla kadın taraftarların deneyimlerini anlamak üzere yürütülen çalışmalarda artış bulunmaktadır (Ör: 19; 20; 21). Fakat bu artışın olmasına rağmen halen kadın taraftarlık konulu alan yazınında büyük eksiklik mevcuttur. Sayısal

olarak kadın odaklı taraftarlık konulu alan yazı eksiğinin yanı sıra yapılan araştırmaların çoğunluğu taraftarlık içerisindeki toplumsal cinsiyet düzenini ortaya koymakta yetersiz kalmaktadır. Özellikle ulusal araştırmalarda doğrudan kadın taraftarların deneyimlerine odaklanan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu durum kadın deneyimlerini ortaya çıkarmak ve taraftarlık içerisindeki toplumsal cinsiyet düzenini anlamak için kadın taraftarları merkeze alan araştırmaları değerli kılmaktadır.

Taraftarlıkta toplumsal cinsiyet düzeninin oluşmasında sosyalleşmenin önemini vurgulayan araştırmalar mevcuttur. Taraftarlık alanında kadınları marjinalleştiren toplumsal cinsiyet düzeni sosyalleşme pratikleriyle oluşabilmektedir. Fakat taraftarlık ulusal alan yazısında sosyalleşme pratiklerinin toplumsal cinsiyet düzeninin oluşmasındaki rolünü araştıran araştırmalara oldukça azdır. Sosyalleşme toplumsal cinsiyet normlarının öğrenildiği bir süreç olduğu (22) göz önüne alındığında taraftarlık içerisindeki toplumsal cinsiyet düzenini anlayabilmek için sosyalleşme pratiklerinin incelenmesi büyük bir öneme sahiptir.

2. GENEL BİLGİLER

Futbol taraftarlığında toplumsal cinsiyet düzeninin hangi sosyalleşme pratikleriyle oluştuğunu incelediğim bu tez çalışmasının genel bilgiler kısmında taraftarlık çalışmalarını ve tezimin kuramsal çerçevesini açıklamaya çalışacağım. Tez çalışmamda toplumsal cinsiyet düzeni kuramı için Raewyn Connell'a, sosyalleşme pratiklerini ortaya koyabilmek için Anthony Giddens'a ve taraftarlık içerinde kabul edilen doxa'ları aktarabilmek için de Pierre Bourdieu'ya başvuracağım.

2.1. Taraftarlık alışmaları

Taraftarlık alışmaları başlığının altında alan yazınında taraftarlığın ne şekillerde tanımlandığı ve toplumsal cinsiyet odaklı taraftarlık çalışmalarına değineceğim.

2.1.1. Alanyazında Taraftarlık Tanımlamaları

Futbolun ayrılmaz parçalarından birisi taraftarlıktır. Bir takımı desteklemek amacıyla stadyuma giden, takımın lisanslı ürünlerini alan ya da televizyon karşısında maçı takip eden taraftarlar için farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Örneğin futbol stadını kutsal bir tapınak olarak tanımlayan Galeano (23) (sy., 28), ma sırasında yumruklarını sıkan, zehirler akıtan, dualar ve lanetler okuyan taraftarların ise bu pagan ritüelleri boyunca topluluğun bir parçası olduğunu ve taraftarsız bir maçın müziksiz edilen bir dansa benzediğini söyler. Tanıl Bora (24) ise taraftarlığın erkek olmanın ana yollarından biri olduğunu belirtir. Bora'ya göre, futbol maçları sırasında erkekler 'jestler, alımlar, kabarmalar, iri iddialarla horuz talimi yapar' ve geçmişte abileri, amcaları ya da dayıları tarafından erkeklige geçiş ritüeli olarak geneleve götürülen oğlan çocukları şimdilerde ise buna denk olarak futbol tribnlerine götürülür.

Akademik araştırmalarda en çok vurgulanan nokta taraftarlığın bir kimlik oluşturmasıdır. Porat (25), futbol kulübüyle güçlü bir ilişki anlamına gelen futbol taraftarlığının kimliğin kalıcı bir bileşeni olduğu ifade eder. Taraftar olmak kadar bir taraftar gruba ye olmanın da önemli olduğunun altını çizen akmak ve elik (26), taraftar grupları için geçmişin düzensiz, örgütsüz ve informal gruplarının, günümüzde daha organize yapıya dönüştüğünü söyler ve taraftar gruplarını, semti koruyan kabadayılara benzetir. Futbol taraftarlığının endstriyelleşmesine dikkat çeken Talimciler (27) taraftarların artık sadece kulüpleri ile gönül bağı bulunan ve maçları takip eden kişiler olmadığını aynı zamanda kulübe ait markalı ürünleri de satın alan, takımının renklerini ve resmini taşıyan ürünleri hayatlarının her alanında kullanan

müşteriler olarak tanımlamaktadır. İnsanların ortak bir tarih anlatısı üzerinden kendilerini bir cemaatin parçası gibi hissetmeleri üzerine duran Hacisoftaoğlu, Akcan ve Bulgu (28) için ise taraftarlık Anderson (29) tarafından ortaya konduğu gibi bir tür hayali cemaattir. Anderson (29) hayali cemaatleri ulus üzerinden tamamlarken, ulus üyelerinin birbirlerini tanımayacak, birbirleriyle tanışmayacak olsa bile yine de kuruluş, ölüm anlatıları gibi önemli hikayeler ile hayallerinde cemaatin yaşamaya devam edeceğini belirtir. Hacisoftaoğlu ve arkadaşları da taraftar topluluklarını ulus tarihi anlatılarına benzer şekilde inşa edildiğini belirterek hayali cemaat ile benzerlikler taşıdığını vurgulamaktadır.

Taraftarlık alan yazınında sıklıkla taraftarlık sınıflandırmaları yapılmaktadır. En sık yapılan sınıflandırma ise seyirci, fanatik ve holiganlıktır. Spor karşılaşmalarını yerinden ya da televizyon gibi medya aracılığıyla takip eden kişiler seyirci olarak tanımlanmaktadır (30). Kazan (31) fanatikliği şu şekilde açıklar: *“Bir taraftan bir takımı ‘ölesiye sevme’yi ve ona çok bağlı olmayı sosyal bir onay çerçevesinde ifade ederken, öte yandan şiddeti de içeren ‘aşırı’ davranışları sosyal olarak kabul edilemez bir çerçevede ifade etmektedir.”* Sözlü ve fiziksel şiddet ile özdeşleşmiş holiganlar ise oyunculara, maç ve kulüp yetkililerine, diğer taraftarlara şiddet uygulayan, özel mülkiyeti tahrip eden, yumruklu hatta bıçak ve silahlı kavgalara giren kişiler olarak açıklanabilir (32).

Taraftarlığı bir kimlik olarak tanımlayan ve bu alanda en çok başvurulan isimlerin başında gelen Giulianotti (15), ateşli/ılımlı (hot/cool) ve geleneksel/tüketici (traditional/consumer) zıtlıklarını kullanarak dört tip taraftarlık kategorisi ortaya koymuştur. O’na göre ateşli; kulüp ile yoğun özdeşleşme ve dayanışmayı vurgularken, ılımlı ise bunun tam tersi olan daha az özdeşleşmeyi ifade eder. Geleneksel taraftar, kulüp ile karşılıklı sarsılmaz bir ilişkide olan ve kendisini kulübün temsilcisi olarak gören kişilerdir. Daha araçsal olan tüketiciler ise, halkın isteklerini tatmin etmek üzerine

kurulu bir ilişki içerisinde olan taraftarlardır. Giulianotti bu zıtlıkları kullanarak; geleneksel/ateşli'yi destekçi (supporters), geleneksel/ılımlı'yı takipçi (followers), tüketici/ateşli'yi taraftar (fans) ve tüketici/ılımlı'yı da gezinen (flaneurs) olarak tanımlamıştır. Giulianotti'nin taraftarlık kategorileri alan yazında özellikle holiganizm odaklı çalışmalarda sıklıkla başvurulmaktadır (Ör: 33; 34). Taraftar olmanın sosyal bir kimliğin parçası olmayı ifade edebildiğini belirten Tinson ve arkadaşları (35) taraftarlık ile seyircilik arasında ayırım yapar ve taraftarlığın daha fazla coşku ve duygu yoğunluğu içerdiğini belirtir. Ancak yapılan bu sınıflandırmalarda taraftarlık homojen bir yapı olarak gördüğü ve kadın deneyimlerine yer vermediği konusunda eleştirilmektedir (13).

Mewett ve Tofolletti (16) ve Pope (14) gibi kadın odaklı taraftarlık çalışmaları yürüten araştırmacılar kadın deneyimleri üzerinden farklı kategoriler tanımlamıştır (bu tanımlara 2.1.3. Toplumsal Cinsiyet Odaklı Taraftarlık Çalışmaları başlığında detaylı olarak değinilecektir). Fakat bu kategorilerin taraftarlık içerisindeki toplumsal cinsiyet düzenini anlamada yetersiz kaldığını söyleyebiliriz. Bu tanımlar kadınların taraftar oluş ve davranış biçimlerini açıklamaktadır. Fakat toplumsal cinsiyet düzenini anlayabilmek için sosyalleşme pratiklerinin de ortaya konması gerektiği düşüncesiyle bu tez çalışmasının önemli olduğunu kanaatindeyim.

2.1.2. Taraftarlık Konulu Alanyazını

Taraftarlık, akademik alanyazının ilgisini çeken ve sıklıkla çalışma konusu olarak belirlenen alanlardan bir tanesidir. Taraftarlık üzerine yapılan araştırmaların birçoğunun merkezinde şiddet ve holiganizm bulunmaktadır. Örneğin, taraftarlığın sosyal bir sermaye olduğunu varsayarak araştırma yürüten Kossakowski (36), Polonya'da holiganlık davranışlarının sürdüğünü ancak günümüzde bu davranışların giderek stadyum dışına itildiğini ve sosyal gelişim ile beraber taraftarlık kültüründe holiganlığın

giderek ötekileştirilebileceğini belirtmiştir. Holiganlık üzerine çalışmalar yürüten Spaaij (33) ise yerel ve uluslararası futbol holiganlığının örüntüleri ve biçimlerinin farklılık göstermesine rağmen holiganlığın yerel taraftarlık kültürüyle iç içe geçtiğini ve holiganlığı önleme strajilerinin de yerel ihtiyaçlara uyacak şekilde tasarlanması gerektiğinin altını çizmektedir.

Futbol seyircisini şiddete yönelten faktörleri Konyaspor örneği üzerinden araştıran ve nicel bir çalışma gerçekleştiren Çağlayan ve Fişekçioğlu (37), yaşın, eğitimin ve gelir durumunun şiddet olaylarına katılımı etkili olduğu sonucuna varmış, yaşın küçülmesi ile şiddete katılma olasılığının yükseldiği, eğitim seviyesinin ile maç izlerken küfür etme arasında ters bir orantı olduğu, gelir durumunun şiddete katılmada etkili olduğunu vurgulamışlardır. Zelyurt (38) takım tutmanın 'biz' duygusu yarattığını ve 'bireylik yitimi'ne yol açtığını, bunun da bireysel akıl yürütme yerine grup veya kitlelerin davranışlarının etkisiyle fanatizm ve şiddete yol açtığını belirtir. Yine benzer şekilde taraftar şiddetine yol açan etkenleri araştıran Akcan (39), taraftarların sosyo-ekonomik durumlarının, hakem, oyuncu ve teknik direktör davranışlarının, futbolun medyadaki sunum biçiminin ve toplumda hakim olan toplumsal cinsiyet normlarının taraftar şiddetinin ortaya çıkmasında önemli faktörlerden olduğunu ortaya koymuştur. Futbolun anlaşılması için toplumu ve dünyayı anlamının gerekliliğinin altını çizen Talimciler (40), toplumdaki şiddetin stadyumlar içerisine taşındığını ve statlar içerisinde yaşanan şiddetin toplumsal hayatta yaşanan şiddetten bağımsız bir olguymuş gibi ele alınamayacağını söylemektedir.

Holiganizm ve şiddet konuları dışında taraftarlık çalışmaları mevcuttur. Örneğin Dixon (41), taraftarlığı Bourdieu'nün habitus kavramıyla anlamaya çalışmış ve taraftarlığın karşılıklı ve aktif bir şekilde aktarılan bilgi, söylem ve sosyal normların tüketimini içeren özerk bir süreç olarak tanımlandığında habitus kavramının büyük önem taşıdığı vurgulamıştır. Spor pazarlaması açısından taraftar olma nedenlerini

araştıran, hem kadın hem de erkek taraftarlar ile araştırma yürüten Mutlu ve Şahin (42) ise takım tutma nedenleri arasında sosyal çevrenin etkin olmadığını, aileden ise en çok babanın takım tutmada etken olduğunu ortaya çıkarmıştır.

2.1.3. Toplumsal Cinsiyet Odaklı Taraftarlık Çalışmaları

Toplumsal cinsiyet odaklı bir bakış açısıyla taraftarlık üzerinden çalışma yürüten araştırmacıların alanyazına getirdikleri en büyük eleştiri taraftarlık araştırmaların odak noktasını erkeklerin oluşturmasıdır (Ör: 43; 44; 13). Merkezine şiddet ve holiganizmi alan araştırmalar, erkek taraftarları baz alarak kadın taraftar deneyimlerini yok saymaktadır. Yapılan bu araştırmalar taraftarlığı homojen bir yapı olarak kabul ettiği ve erkek taraftarlara yoğunlaştıkları için kadın taraftarların farklı bir deneyim yaşayıp yaşamadıklarını araştırmayı göz ardı etmişlerdir (16). Fakat kadın taraftarları odak noktasına alan ve feminist bir bakış açısıyla yapılan araştırmalar, kadın taraftarların erkek taraftarlardan farklı deneyimler yaşadığını ortaya koymuştur (6).

Kadın taraftarların erkek taraftarlardan farklı yaşadıkları deneyimlerden biri taraftar grubunun içerisinde kadınların hiyerarşik olarak erkeklerden daha alt bir konumda olmalarıdır. Kavga etmek, bağırarak, içki içmek, küfür etmek gibi geleneksel erkeksi davranışların ideal taraftar davranışları olarak kabul edilmesi (44) ve kadınların doğal olarak güçsüz olduğu inancı kadınları hiyerarşik olarak daha altta konumlandırılmasına yol açmaktadır (13). Kadın taraftarlar ise bu durumla farklı yöntemlerle baş ederler. Bazı kadınlar erkeklerin oluşturduğu eril taraftarlık normlarına uyum sağlar, bazıları ise kadınlık ile çelişen tipik erkeksi taraftar davranışlarına direnir ve buna meydan okurlar (45). Kadın taraftarlar, erkeklerin maç sırasında kullandığı değerlere, sembollere, sözlü uygulamalara ve fiziksel olarak agresif hareketlere meydan okuyarak erkek hegemonyasını yıkabilirler (46) (s., 887).

Kadın taraftarları araştırmanın merkezine koyan Pope (14), taraftarlık içerisinde maskülen kadınsılık ve feminen kadınlık olmak üzere iki tip kadınlık performansı olduğunu söylemiştir. Pope bu kadınlık performanslarını tanımlarken Giulianotti'nin belirttiği zıtlıkları ve Ussher'ın tarif ettiği kadınlık performanslarını (daha fazlası için bkz. 47) bir araya getirmiş ve maskülen kadınlığı, geleneksel kadın kavramına karşı çıkan kadınlar için, feminen kadınlığı ise erkek alanı olarak kabul edilen alanda kadın rollerinden vazgeçmeden bulunan kadınlar için kullanmıştır. Maskülen kadınlık performansı sergileyen kadın taraftarlar daha iyi taraftar olarak kabul edilirken, buna direnen kadınlar ise taraftarlıktan yavaş yavaş uzaklaşmakta yada deplasmana gitmeme, derbi maçlarını taraftar gruplarıyla izlememe gibi otokontroller geliştirmektedir (7).

Kadınlık performansının dışında kadınların nasıl taraftar olmaya başladıklarını araştıran Mewett ve Tofolletti (16) ise 4 farklı taraftar olma biçimi ortaya koymuş ve taraftar bir ailede doğup taraftar olanlara *kanında olanlar (in the blood)*, televizyon ya da arkadaşları aracılığıyla taraftar olanları *öğrenenler (learner)*, bir maç izledikten sonra spora hayranı olanları *dönüşenler (convert)*, partnerleri ya da sevgilileri aracılığıyla taraftar olanları *cinsel yolla bulaşanlar (sexually transmitted fandom)* olarak adlandırmışlardır.

Pope'un araştırması İngiltere'deki Rugby taraftarlar ile, Mewett ve Tofolletti'nin çalışması ise Avustralya futbolu (Australian Rules Football) taraftarları ile gerçekleştirilmiştir. İngiltere'de Rugby ve Avustralya'da ise Avustralya futbolu en fazla seyirciye sahip spor branşları arasındadır. Bundan dolayı bu iki araştırma, Türkiye'deki en çok taraftar kitlesine sahip futbolun taraftarları ile gerçekleştirdiğim bu tez çalışmam için başvurduğum en önemli kaynaklar arasında yer almıştır.

Türkiye'deki çalışmaların tamamına yakını taraftarlığı homojen bir yapı olarak kabul edip çoğunluğu erkek taraftarların oluşturduğu araştırmalar yürütmüştür (Ör: 48; 49; 12; 38). Fakat kadın taraftarı merkeze alan ve toplumsal cinsiyet odaklı bir yaklaşımla araştırmalar az da olsa mevcuttur. Örneğin Erhart (50), Beşiktaşlı kadın taraftarların ortaya çıkışında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra meydana gelen sosyal, kültürel ve politik değişimler arasındaki bağı ortaya çıkarmak üzerine araştırma yürütmüş ve Cumhuriyet'in kurulmasının ardından yapılan düzenlemeler ile kadınların kamusal alanda daha fazla görünür olduğunu fakat bunun kadınların ataerkil egemenlikten kurtaramadığını ve kadınların futbol stadyumu gibi toplumsal cinsiyetlendirilmiş alanlarda erkekliği icra etmeye başladıklarını ortaya koymuştur. Türkiye'de futbol ve adaletin nasıl iç içe geçtiğine ışık tutmayı amaçlayan Nuhrat (21) ise, futbolun cinsiyetlendirilmiş bir spor olduğunu ve kadınların taraftarlık içerisindeki hegemonik erkeklik ile şekillenen düzenin parçası olarak bunu yeniden ürettiğini ancak Türkiye'de futbolda toplumsal cinsiyete dayalı sorunun yalnızca hegemonik eril dilin kadınlar tarafından yeniden üretilmesi olmadığını daha çok, Türkiye'de futboldaki adalet yargısının dile getirilmesi ve sürekli hegemonik erkekliğin bir türevi olarak ortaya çıkması olduğunu belirtmektedir.

2.2. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Kadın taraftarları odak noktama aldığım ve futbol taraftarlığındaki toplumsal cinsiyet düzeninin hangi sosyalizasyon pratikleri ile oluştuğunu incelediğim bu tez çalışmamın kuramsal çerçevesini Reawyn Connell'in toplumsal cinsiyet düzeni, Pierre Bourdieu'nun doxa kavramı ve Anthony Giddens'in sosyalizasyon kuramı oluşturmaktadır.

2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Düzeni

Toplumun kadınlara ve erkeklere yüklediği roller ve beklentiler vardır. Toplumsal cinsiyet olarak ifade edilen bu beklentiler biyolojik olarak cinsiyetler arasındaki farklılıklar öne sürülerek belirlenmiştir. Butler'ın ifadesiyle cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayırım ilk olarak 'biyoloji kaderdir' ifadesine itiraz getirmek amacıyla kullanılmıştır (51) (s., 50). Cinsiyet biyolojik bir olguyu işaret ederken, toplumsal cinsiyet ise kültürel bir tanımlamayı ifade eder. Toplumsal cinsiyet rolü toplum tarafından kadına ve erkeğe uygun görülen rol ve sorumluluklardır (52). Yani toplumsal cinsiyet dişi ve eril olmayı belirleyen cinsiyetten farklı olarak ataerkil toplumun kurguladığı ve oluşturduğu tutum, beklenti ve davranışlardır (26).

Kadınların ve erkeklerin biyolojik cinsiyetine uygun görülerek oluşturulan toplumsal cinsiyet normları bireyi doğduğu andan itibaren sarmalamaya başlar (53). Küçük yaştan itibaren kız ve oğlan çocukları için seçilen oyuncaklar, anlatılan masallar toplumsal cinsiyet rollerini bireye işlemeye başlar. Kız çocukları içlerindeki annelik, sevecenlik, hamaratlık, oğlan çocukları ise savaşçı olma, alet edevat kullanımı, tamire yatkınlık tohumları ile dünyaya gelmiyor (54). Tüm bunlar kız ve oğlan çocuklarına farklı araçlar vasıtasıyla öğretiliyor.

Toplumsal cinsiyetin kurumsallaşması üzerine yoğunlaşan Connell, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin aile, devlet ve sokak gibi her türlü kurumda bulunduğunu ileri sürer (55) (s., 181). Connell'a göre aile içerisinde cinsiyete dayalı iş bölümü, devletin hegemonik erkekliği kurumsallaştırması ve onu denetlemek için çaba sarf etmesi, sokağı da erkeklerin işgali altında olan bir bölge olması, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin tüm bu kurumların içerisinde mevcut olduğunu göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet düzeni ise kadınlık tanımıyla erkeklik tanımı arasında tarihsel olarak kurulmuş bir iktidar ilişkileri örüntüsüdür (55) (sf.153). Toplumsal cinsiyet düzeni

kuramının en önemli temsilcisi Connell'dır ve Connell'in toplumsal cinsiyet düzeni kuramı tezimin de kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Connell (56) toplumsal cinsiyet düzenini, kurumların cinsiyet rejimlerini ve yerel toplumların cinsiyet düzenlerini dünya ölçeğinde birbirine bağlayan ilişkilerin yapısı olarak tanımlar (56) (s., xxi). Genel olarak toplumsal cinsiyet düzeni erkeklerin egemenliği ve kadınların buna tabi kılınmasıdır (56) (s., 74) ve hegemonya, itaat ve suç ortaklığı da toplumsal cinsiyet düzeninin içsel ilişkileridir (56) (s., 80).

Connell (57) devlet ve şirket gibi büyük ölçekli kurumların cinsiyetlendirildiğini ve uluslararası ilişkilerin, ticaretin ve küresel pazarların özünde bir cinsiyet politikası alanı olduğunu kabul edersek çok fazla cinsiyet düzeninin varlığını da kabul edebileceğimizi söyler. Futbol gibi futbol taraftarlığı da cinsiyetlendirilmiş bir alanı işaret etmektedir. Bu yüzden bu alanda da pek çok toplumsal cinsiyet düzeni olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Connell toplumsal cinsiyet düzeni yapısal özelliklerini şu şekilde tanımlar:

“(a) ev hayatının para ekonomisi ve politik dünyadan toplumsal cinsiyete bağlı biçimde ayrılması; (b) yoğun biçimde erkeksileştirilmiş çekirdek kurumlar ve daha açık şekilde dokunmuş bir çevre; (c) kurumsallaşmış heteroseksüellik ve eşcinselliğin geçersiz kılınması veya bastırılması. (55) (s., 235)”

Connell'a göre tüm bu örüntüler kadınların erkekler tarafından tabi kılınmasını ayakta tutmaktadır (55) (s., 235). Ev ve aileler içerisindeki cinsiyete dayalı iş bölümünde ev içi, ücretsiz işler kadınlara aitken kamusal alanda ve ücretli işler ise genellikle erkeklere ait olarak tanımlanan iş bölümleridir (55). Bunların yanı sıra okul gibi kurumlarda da toplumsal cinsiyet politikaları mevcuttur. Personeller arasında cinsiyete dayalı iş bölümü, öğrenciler arasında ise boş zaman etkinliklerindeki cinsiyete dayalı farklılıklar toplumsal cinsiyet politikalarının bir örneğidir (55) (s., 182).

Toplumsal cinsiyet düzeni hiçbir zaman biyolojik cinsiyetten kaynaklanmamıştır (55) (s., 405). Toplumsal cinsiyet düzeninin temel dayanağını erkeklerin kadınlardan daha güçlü olduğu inancıyla kadınları tahakküm altında tutmasıdır (58). Connell, toplumsal cinsiyet düzenini oluşmasını ve sürdürülmesini sağlayan üç ana unsur tanımlıyor. Birbirlerinden ayrı düşünemeyecek bu unsurlar emek, iktidar ve kateksisdir. İnsanlar arasında önceden tasarlanmış cinsiyete dayalı iş bölümü kadın ve erkeklerin yapacağı işleri belirleyen toplumsal bir kurala dönüşürken (55) (s., 155), bir durumu dayatma, olayların anlaşılması ve meselelerin tartışılmasına esas olacak terimleri oluşturulmasında, idealler formüle etmede, ahlak formüle etmede yani hegemonya hakkı iddia etme yeteneği de toplumsal iktidarın temel parçasıdır (55) (s., 165). Kateksis ise gerçek dünya da nesnelere (öteki insanlar) ile bir duygu yükü içeren toplumsal ilişkilerin kurulmasıdır (55) (s., 171).

Connell'ın bahsettiği emek, toplumsal olarak cinsiyetler üzerine belirlenmiş olan iş bölümüdür. Bazı işleri kadınların bazılarının ise erkeklerin yapabileceği öngörüsüyle belirlenen bu iş bölümleri mesleklerin de cinsiyetlendirilmesine sebebiyet vermektedir. Bu cinsiyetler arası toplumsal bir kurala dönüşen işbölümü endüstriyel istihdamı erkeklere, ev işleri, ücretsiz ev içi emeği ise kadınlara yüklemektedir. İktidar ise kurumları, bakanlıkları ve üniversiteleri yöneten kişiler, kadınları üst düzey işlere ulaşmasını güçleştiren erkeklerden oluşur (55) (s., 165). İktidar kadınları erkeklere tabi kılan bir yapıdır. Connell'a göre otoriteyi bir meşru iktidar olarak tanımladığımız zaman, toplumsal cinsiyeti barındıran iktidar yapısında otoritenin erkeklikle genel bağlantısının ana eksenini oluşturmaktadır (55) (s., 167).

Connell'ın Freud'dan aldığı bir terim olan kateksis arzuyu şekillendiren ve gerçekleştiren uygulamalardır. Genellikle arzu nesnelere kadınlık ve erkeklik ikiliği ve karşıtlığıyla tanımlanır. Heteroseksist bir düzende eşcinsel arzular görmezden gelinir. Yerleşik toplumsal cinsiyet düzeninde kateksis ilişkileri esas olarak heteroseksüellik

aracılığıyla düzenlenmektedir (56) (s., 90). Arzuyu şekillendiren ve gerçekleştiren uygulamalar toplumsal cinsiyet düzeninin de bir parçasıdır (56) (s., 74). Emek, iktidar ve kateksis birbirlerinden ayrı olmadığı gibi iç içe geçmiş yapılardır. Connell'a göre kateksis yapısı, bazı açılardan iktidar eşitsizliklerini, işbölümü ise kısmen kateksis örüntülerini yansıtır (55) (s., 176). Bu üç yapı bir kompozisyon oluşturur ve toplumsal cinsiyet düzenini üretir.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri her türlü kurumda mevcuttur (55) (s., 181). Toplumun temeli olan ailede cinsiyeti dayalı işbölümü kadının toplumdaki yeri hakkındaki görüşü yansıtırken, devlet hegemonik erkeklığı kurumsallaştırır ve onu denetlemek için büyük çaba sarf eder, kesin sınırları olan bir toplumsal çevreyi ifade eden sokak ise öncelikle erkeklere ait bir alanı oluşturur (55). Bu kurumlar bir iş bölümüne, iktidar yapısına ve kateksise sahiplerdir (55) (s., 200) ve toplumsal cinsiyet düzenini sürekli olarak yeniden üretirler.

Erkeklerin kadınlardan daha güçlü olduğu argümanı ile erkeklerin kadınlara tahakküm kurmasına dayanan toplumsal cinsiyet düzeninin en önemli parçalarından birisi de hegemonik erkekliktir. Erkeklerin, kadınlardan üstünlüğünü kabul eden erkeklik biçimini Connell hegemonik erkeklik olarak tanımlamaktadır. Connell, ataerkil sistemden en fazla pay alan ve en fazla ayrıcalık elde eden erkeklerin cinsiyet eşitliği doğrultusunda değişmesi ve alternatif erkekliklerin inşa edilmesi amacıyla erkeklik üzerine çalışmalar yürütmektedir (59). Farklı erkeklik biçimleri etkileşim, ataerkil bir toplumsal düzenin işleyiş biçiminin ayrılmaz bir parçasıdır (55) (s., 268). Ona göre tek bir erkeklik değil farklı erkeklik biçimleri vardır. Bunlar; hegemonik erkeklik, madun erkeklik (subordinated masculinity), işbirlikçi erkeklik (complicit masculinity) ve marjinal erkekliktir (marginalized masculinity). Toplumsal cinsiyet düzeninde hegemonik erkeklik, madun erkeklik, işbirlikçi erkeklik ve marjinal erkeklikten ayrılır. Hegemonik erkeklik, kadınlar ile ilgili olduğu kadar ikincil konuma itilmiş erkeklik biçimleriyle de ilgili olarak

inşa edilmektedir (55) (s., 268). Genellikle eşcinsel erkekler ile özdeşleşmiş olan madun erkeklik, korkak, kavga etmektan kaçınan, duygusal heteroseksüel erkekleri de içermektedir (56). İşbirlikçi erkeklik ise ataerkil düzenden yararlanan, erkeklerin kadınlar üzerinde elde ettiği hegemonyadan faydalanan erkeklikleri ifade eder (56). Marjinal erkeklik ise hakim olan ve ideal olarak tanımlanan ırk, etnisite ve sınıf dışında kalan erkekleri belirtir (56). Madun ve marjinal erkekliğin hegemonik erkeklik inşasında hiçbir etkisi bulunmamaktadır (60).

Erkeklerin hakim olduğu toplumsal cinsiyet düzeninin bir yönü de şiddettir (56). Şiddet, erkeklik ile özdeşleşmekte ve hatta bazen 'gerçek birer erkek' olmanın da bir göstergesi haline gelebilmekte. Şiddetin erkeklik ile ilişkisi şiddet içeren davranışları olağanlaştırır, şiddeti bir tür sorun çözme biçimi hatta iletişim kurma yöntemine dönüştürür (61). Şiddete en çok maruz kalanlar kadınlardır. Fakat hegemonik erkeklik dışında kalan madun ve marjinal erkekler de bu şiddetin hedefindekilerdir.

Erkek hakimiyetinin olduğu yerlerde kadınlar öteki/marjinal kalmaktadır. Bu tez çalışmamda başvuracağım marjinallik kavramı ise Billson'ındır. Billson üç farklı marjinallik tanımlar. Bunlar kültürel, sosyal ve yapısaldır (62). Kültürel marjinallik, kültürler arası temas ve asimilasyon süreçlerini ifade ederken, sosyal marjinallik, bir gruba ait olamama, yapısal marjinallik ise toplumlar içindeki haklarından mahrum veya dezavantajlı kesimlerin politik, sosyal ve ekonomik güçsüzlüklerini ifade eder (62). Erkek hakimiyetindeki futbol taraftarlığı alanındaki kadınlar için başvurduğum marjinallik sosyal marjinalliktir. Sosyal marjinallik bir gruba dahil olamamayı belirttiği gibi aynı zamanda ana akım sosyal yapıların dışında kalanları da ifade eder (62). Tez çalışmamda da futbol taraftarlığının öteki konumunda bırakılan kadın taraftarları açıklayacağım.

Futbol gibi futbol taraftarlığı da eril bir yapıya sahip cinsiyetlendirilmiş bir alanı oluşturmaktadır. Bu eril yapıyı oluşturan toplumsal cinsiyet düzeni pratikleri mevcuttur. Futbol erkeklik ile ilişkilendirilmektedir (25). Bunun nedenleri arasında futbolun organize takım sporu olması gösterilebilir. Elias ve Dunning'e(63) göre organize takım sporları erkek hakimiyetindeki alanlardır. Bunun yanı sıra erkeklik ile özdeşleşen şiddetin futbolun bir parçası olarak görülmesi de futbolu erkek alanı haline getirmiştir. Futbol kültüründe kadın ve hegemonik erkeklik dışında kalan erkekler üzerinde iktidarını kuran bir hegemonik erkeklik hakimdir (64).

Futbol taraftarlığı erkek taraftarları için erkekliklerini inşa edebildikleri bir ritüel alanı olarak gösterilebilir (65). Bu durum kadın taraftarların ikincil plana atılmasına yol açmaktadır. Kadınlar, taraftarlık alanının marjinaleri olarak kabul edilmekte (5). Kadınlar yalnızca erkek tarafından baskı altına alınmıyor aynı zamanda ataerkilliği destekleyen başka kadınlar tarafından da baskı altında tutulabilmektedir (66). Futbolun erkek ile ilişkisini kabul eden söylemler ve davranışlarda bulunan bireyler de sürekli bu toplumsal cinsiyet düzenini yeniden üretmektedir.

Kadın taraftarların ikincil plana atılması erkekler tarafından gerçek birer taraftar olarak kabul edilememelerine de yol açıyor. Bundan dolayı taraftarlık içerisindeki iş bölümleri de buna göre düzenlenebiliyor. Erkekler tribünü organize etme, davul çalma, pankartları taşıma gibi daha prestijli işler yaparken, kadınlar ise erkeklere uygun ortamı yaratacak ikincil işlerde yer alabiliyor (13).

Ayrıca medya spor ile erkekliği birbirleriyle ilişkisini destekleyecek şekilde sunmaktadır (67). Medya erkekler tarafından erkek taraftarların zevklerine hitap edecek şekilde düzenlendiği için erkek taraftarlar üzerinde önemli bir etkene sahip (6)

(s., 855). Bu durum futbollun erkek alanı olarak kabul edildiği toplumsal cinsiyet düzenine katkı sunmakta.

Bu tez çalışmasında erkeklerin lehine cinsiyetlendirilmiş futbol taraftarlığında kadınları marjinalleştiren eril düzeni anlayabilmek ve bu düzenin yapı taşlarını ortaya koyabilmek için Connell'in toplumsal cinsiyet düzeni kuramından faydalandım. Ayrıca kadınların öteki kabul edilmesini sosyal marjinallik için açıkladım.

2.2.2. Pierre Bourdieu Doxa Kavramı

Tez çalışmamda asıl kullandığım kuram toplumsal cinsiyet düzeni ve sosyalleşmedir. Fakat toplumsal cinsiyet kuramını anlatırken Bourdieu'nun eylem kuramını açıklarken bahsettiği doxa'ya da başvurma ihtiyacı duydum. Taraftarlık alanında toplumsal cinsiyet düzeninin bir parçası olan bazı pratikler Bourdieu'nun doxa kavramıyla örtüşmekte. Bundan dolayı da tez çalışmamda bu kavramdan da faydalanmak istedim.

Tezimde yalnızca doxa kavramına başvuracak olsam da bu kavramı açıklayabilmek için eylem kuramını bir bütün olarak anlatmak gerekiyor. Bourdieu eylem kuramını, sermaye, illusio, doxa ve habitus kavramlarıyla açıklıyor. Bu kavramları tek tek açıklamak yerine bir bütün olarak düşünmek gerekiyor.

Bourdieu eylem kuramını toplumdaki iktidar ilişkilerini açıklamak için kullanır. Bourdieu'ya göre toplum farklı sosyal alanlardan meydana gelir ve bu alanların da kendi eylemcileri ve kuralları vardır. Eyleyenlerin alanlardaki konumlarını belirleyen şey ise sermayeleridir. Sermaye birikmiş emeği ifade eder(68) (s., 241). Sosyal, ekonomik, kültürel ve sembolik olmak üzere dört farklı sermaye vardır. Uzun ömürlü bir iletişim

ağına sahip olmak sosyal sermayeyi, maddi olanaklar ekonomik sermayeyi, dönem, toplum ve sosyal sınıfa bağlı olarak bilinçsiz bir şekilde elde edilen sermaye ise kültürel sermayeyi ifade eder (68). İtibar ve statü kazanımı olarak tanımlanan sembolik sermaye de her türden sermayenin alabileceği bir biçimdir (69). Eyleyenin bir sosyal alana dahil olması için o alanı değerli kılan çıkarlarının olması, gerekir, bu da *illutio*'dur (70). Bireyler tarafından bu alanların kuralları olduğu varsayılır ve bu da *doxa*'dır (71). Bireyin toplumsal eylemlerini belirleyen yatkinlıklar ise Bourdieu'nun *habitus* kavramına denk düşer (71). Taraftarların da taraftarlık alanının kuralları olduğu fikriyle oluşturdukları bazı toplumsal cinsiyet düzeni pratiklerini bulunmaktadır. Örneğin şiddet, küfür, agresifleşme gibi davranışlar taraftarlığın ayrılmaz parçaları olarak kabul edilmektedir. Taraftarlığın kuralı olarak kabul edilen bu pratiklerini açıklayabilmek için *doxa* kavramı büyük öneme sahiptir.

2.2.3. Sosyalleşme Kuramı

Sosyalleşme kuramı günümüzde farklı pek çok disiplinin kullandığı bir kuramdır. İngilizcesi *socialization* olan bu kavram Türkçe'ye sosyalizasyon şeklinde çevrilebildiği gibi sosyalleşme ve toplumsallaşma olarak da aktarılabilir. Tezimde de kullandığım sosyalleşme, toplumsallaşma ve sosyalizasyon kavramlarının her biri bu kurama işaret etmektedir. Sosyalleşme antropoloji, psikoloji ve sosyoloji gibi sosyal disiplinlerin en önem verdiği kuramların başında geliyor. Bu kuramın öncülerinden birisi olan Giddens (72) (s., 201) sosyalizasyonu, bir bebeğin zaman içerisinde bulunduğu kültür içerisinde geçerli olan becerileri edinmesi ve bilgili bir kişi haline gelmesi olarak tanımlamaktadır. Bir başka önemli araştırmacı olan Coakley (73) ise sosyalleşmeyi, insanların sosyal ilişkileri aracılığıyla gerçekleştiğini ve sosyal yaşamın nasıl örgütlendiği, sürdürüldüğü ve değiştirildiği konusundaki anlayışın geliştirilmesinin temeli olarak ifade etmektedir.

Sosyalizasyon kuramıyla ilgili vurgulanan temel noktalardan bir tanesi farklı kuşakları birbirine bağlayan bir süreç olmasıdır (74; 72). Her bir birey kendisinden sonraki kuşaklara yaşadığı toplumun değerlerini aktararak kültürün bir sonraki kuşağa geçmesini sağlar. Başka bir deyişle ebeveynler kendi inançlarını dil ve eylemler ile çocuklarına iletir ve çocuklar da kendi inanç ve davranışlarını ebeveynlerinden aldıkları bu ipuçlarıyla biçimlendirmektedir (75). Toplumun normlarını, değerlerini ve inançlarını üyelerine nakletme mekanizması olan sosyalleşme (74) (s., 122) her insanın girdiği bir süreçtir. Bir bebek doğduğu andan itibaren sosyalizasyon sürecine dahil olmaktadır ve bu süreç yaşam boyunca devam eder (76). Ancak bu noktada altının çizilmesi gereken en önemli konu herkesin aynı şekilde sosyalleşmediğidir (77). Sosyalleşme süreci kültür aktarımı olmasından dolayı farklı kültürlerde farklı biçimlerde de ortaya çıkabilmektedir. Bir bireyin sosyalleşmesi, doğduğu ailenin bölgesinden, toplumsal sınıfından, toplumsal kalıplarından etkilenmektedir (72) (s., 205).

Sosyalleşme bireyin zevklerini ve tutumlarını belirler. Bu açıdan bakıldığında sosyalleşme, habitusu şekillendirir. Bourdieu'nun en önemli kavramlarından birisi olan habitus basit anlamıyla yatkınlıklardır. Bourdieu (71) bireylerin habitusunun yaşam tarzı, beğeni ve zevklerle şekillendiğini söyler. Habitusu yetişme sürecinde öğrenilenler (78) olarak ifade ettiğimizde ise sosyalizasyon kuramıyla olan benzerlikleri anlaşılabilir. Bourdieu, habitus kavramı ile bir bireyin sosyalleşme süreci ile kimlik ve kişilik kazandığını anlatır (79).

Sosyalleşme alan yazınında tartışılan konulardan bir diğeri sosyalleşmenin tek yönlü mü ya da karşılıklı etkileşimsel mi olduğudur. 1960'lı yıllardan önce etkili olan içselleştirilmiş sosyalleşme kavramı, bireyleri pasif alıcı olduğunu varsaymış ve bireyin toplum tarafından nasıl şekillendiğine odaklanmıştır (73). Ancak bu yaklaşım bir bireyin de toplumu etkileyebileceği konusunu gözden kaçırmış olmasından dolayı eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin sonucu olarak da zaman içerisinde içselleştirilmiş

sosyalleşmenin yerini etkileşimsel sosyalleşme almıştır (73). Sosyalizasyonun tek yönlü bir süreç olmadığına altını çizen Tezcan da sosyalleşme sürecini kişilerarasında gerçekleşen ve sonunda toplumsal davranış örneklerinin kabulünü sağlayan karşılıklı bir etkileşim süreci olarak tanımlamaktadır (73) (s., 37). Yine aynı şekilde Giddens için de toplumsallaşma bir etkileşim sürecidir ve bu etkileşimsel süreç insanlara kendi kültürlerinin kalıplarını oluşturan değerler, normlar ve inançları öğrenmesinde yardımcı olur (73) (s., 205).

Sosyalizasyon alan yazınında araştırmacılar bu sürecin daha ayırt edici olabilmesi adına birincil ve ikincil sosyalleşme olarak ayırım yapmaktadır (77; 72). Birincil sosyalleşme bebeklik ve çocuğun ilk yıllarındaki öğrenme sürecini ikincil sosyalleşme ise çocukluktan sonrasını ve yetişkinlik dönemindeki sürecini kapsamaktadır. Kültürel öğrenmenin en yoğun olduğu dönem olan birincil sosyalleşmede çocuk dil ile temel davranış kalıplarını öğrenir (72) (s., 205, 72). İkincil sosyalleşme ise yetişkinlik ile beraber bir bireyin hayatına farklı eyleyenlerin dahil olması ile gerçekleşen toplumsallaşma sürecidir. Sosyalizasyon denilince ilk olarak akla bebeklik döneminde edinilen bilgiler geldiği için birincil sosyalizasyon önemli olarak görünebilse de bu sürecin ömür boyu sürdüğü göz önüne alındığında ikincil sosyalleşmenin oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyalleşmenin gerçekleştirilmesinde etkili olan bazı araçlar mevcuttur. Bireyin öğrenme sürecine katkıda bulunan en önemli araçlar da aile, kitle iletişim araçları, akranlardır. Giddens (72) birincil sosyalleşme sürecinde en etkili aracın aile, ikincil sosyalleşmede ise okul, akran grupları ve medya olduğunun altını çizer. Bireyin en erken sosyalleşmesi aile ile gerçekleşir (72). Aile ifadesi akıllara anne ve babayı getirirse de Giddens farklı toplumlarda bireylerin çocukluk yıllarını teyzeler, amcalar ve büyükanne-büyükbabalarla da geçirebildiğinin altını çiziyor (72). Böyle bir durumda birincil sosyalleşme araçlarına farklı akrabalarda dahil olabiliyor.

İkincil sosyalleşme araçların en önemlilerinden biri okullardır. Okuldaki öğretmenler, eğitim müfredatları, disiplin kuralları bir çocuğun gelecekteki yaşantısını ve algılarını da şekillendirebilecek bir süreç olabilmektedir. Çocukların aileden sonra sosyalleşme pratiğinin içine girdiği eyleyenlerden bir diğeri de akranlarıdır. Tıpkı okulda olduğu gibi akran ilişkileri de bir çocuğun hayat görüşünü oluşturabilecek toplumsallaşma araçlarından bir tanesidir.

Pek çok insanın uzun vakitlerini harcadığı radyo, televizyon, gazete gibi kitle iletişim araçları bizlerin dünyaya ilişkin anlayışımızı biçimlendiren en önemli araçlardan bir tanesidir (72). Halford vd. (80) yaptıkları araştırmada yiyecek reklamlarının obez çocuklar üzerinde büyük bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra özellikle televizyonda yayınlanan şiddet içerikli filmlerin ve dizilerin çocuklardaki şiddet eğilimini arttırdığını ortaya koyan araştırmalar da mevcut (Ör: 81; 82). Bu araştırmalar sosyalleşme aracı olarak medyanın etkin bir rol oynadığını göstermektedir.

Bunların yanı sıra çizgi filmler, kitaplar, dergiler gibi yayınlar da sosyalleşme araçları olarak kabul edilebilir. Çizgi filmlerin özellikle okul öncesi ve ilköğretim düzeyindeki çocukların davranışlarını ve tüketimlerini etkilediğine dair araştırmalar mevcuttur (Ör: 83; 84; 85). Fakat gelişen teknolojik yenilikler ile beraber sosyalizasyon araçları da genişlemektedir. Örneğin günümüzde sosyal medya oldukça önemli bir sosyalleşme araçlarından birisidir. Sosyal medyada akran iletişiminin tüketime etkilerini araştıran Wang ve arkadaşları (86), sosyal medya aracılığıyla sosyalleşmenin tüketim üzerinde bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Yeni medyanın en işlevsel ortamlarından biri olan sosyal ağları bir sosyalleşme aracı olarak tanımlayan Altunay (87), sosyal medyanın anonim kalmaya olanak vermesi, talep ve tercihlere göre kişiselleşebilmesi, zaman ve mekan fark etmeksizin sınırsız iletişim biçimi sunması gibi faktörlerden dolayı geleneksel medya yoluyla sosyalleşmeden ayrıldığını belirtmektedir.

Sosyalizasyon kuramını eleştiri getiren araştırmacılarından biri Connell'dır. Connell (55) sosyalizasyon kuramının bireyin karmaşık yapısını görmezden geldiğini belirtir. Ona göre toplumsallaştırma etkenleri büyümekte olan kişi üzerinde mekanik etkiler üretmez, yalnızca çocukları belirli koşullarda toplumsal pratiğe katılmalarını teşvik eder (55) (s., 282- 283). Giddens (72) sosyalizasyonu anlatırken bir çocuğun ailesinin bakış açısını sorgulamaksızın kabul etmeyeceğini vurgular ve bir çocuğun maruz kaldığı bir dizi farklı toplumsallaşmanın çocukların bakış açısıyla ailelerinin bakış açısında çok büyük farklar olacağını belirtir (72) (s., 206). Ancak toplumsal cinsiyet bireylerin doğuştan edindikleri bir durum değildir. Biyolojik cinsiyetten ayrılan toplumsal cinsiyet, cinsiyetli bedenin üstlendiği kültürel anlamlar bütünüdür (51) (s., 50). Kültür ise "bir toplumun ortaklaşa sahip olduğu ve üyelerine yaydığı, davranışa yansıyan, o davranışı yaratan ve yorumlamada kullanılan görüşler, değerler ve algılardır" (88) (s., 103). Kültürün sosyalleşme pratikleriyle öğrenildiğini ve aktarıldığını göz önüne alırsak toplumsal cinsiyet düzeninin oluşumunda sosyalizasyonun önemli bir rolü olduğunu düşünebiliriz. Bundan dolayı bir alanın toplumsal cinsiyet düzenini anlamak için sosyalleşme pratiklerinin açığa çıkarılması büyük öneme sahiptir.

Bir birey sosyalleşme süreci içerisinde bulunduğu toplumun toplumsal cinsiyet normlarını öğrenir. Bir bebek doğduğu andan itibaren toplumsal cinsiyet kalıplarına ilişkin bir dizi işaret alır (72). Myers ve Booth (75), toplumsal cinsiyet tutumlarının esas olarak ebeveynlerden çocuklara aşılandığı ve yetişkinlikte de bu tutumun sabit kaldığını belirtir. Pek çok ebeveyn farkında olmasalar dahi kız çocuklara ve oğlan çocuklara farklı davranışlar sergileyebilmektedir. Hem ebeveynler hem de diğer yetişkinler kızların daha narin olabileceği düşüncesiyle koruma davranışı geliştirebilirken, erkekleri ise daha cesur olmaları konusunda yetiştirebilmektedir (77). Ebeveynlerin tutumları bir çocuğun toplumsal cinsiyet algısı üzerinde etkili olabilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir çevrede yaşamak eşitlikçi bir tutum geliştirmekte etkili olduğu söylenebilir (89).

Ancak toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bir algının gelişiminde etkili olan tek sosyalleşme aracının aile olduğunu düşünmek yanlış olur. Ailenin yanı sıra okulda görülen eğitim de toplumsal cinsiyete yönelik tutumun gelişmesinde önemlidir. Örneğin, beden eğitimi derslerinde biyolojik farklılıklar öne sürülerek hazırlanan fiziksel aktivite müfredatları toplumsal cinsiyeti sürekli olarak yeniden üretmektedir (90; 91). Kız çocuklarının daha naif, esnek, zarif görülmesinden dolayı cimnastik, aerobik gibi sporlara yönlendirilirken oğlan çocukları ise güçlü ve dayanıklı görülüp boks, futbol gibi geleneksel olarak erkeksi kabul edilen sporlara yönlendiriliyor (92).

Bunların yanı sıra toplumsal cinsiyet algısını etkileyen bir başka sosyalleşme aracı da medyadır. Reklamlar, çizgi filmler, diziler, programlar da toplumsal cinsiyet kalıplarına dair işaretler vermektedir. Medyaya hakim olan eril dil toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını sürekli olarak yeniden üretmektedir. Kadınlar yeterli düzeyde temsil edilmemenin yanı sıra cinselleştirilerek sunulmaktadır (93). Gündelik hayatta da karşılaşılan kadınların değersizleştirilmesi, küçümsenmesi, erkeklerin ise yüceltilmesi medya diline de hakimdir (94; 95). Toplumsal cinsiyet öğrenilmiş bir olgudur ve bu algıyı yansıtan araçlardan birisi olan medyanın toplumsal cinsiyet ve toplumsallaşma alanında önemli bir yere sahiptir (72).

Sosyalleşme kuramı spor sosyolojisi disiplininde başvurulan bir kuramdır (Ör: 73; 96) Sosyalleşme ve spor alan yazınında yapılan ilk araştırmalar, bireylerin kimlerle, ne şekilde ve neden spora dahil oldukları ayrıca spora katılımın kendilerini nasıl etkilediğine odaklanmıştır (73). Yapılan bu araştırmalar sonucunda hem anne, baba, kardeş, antrenör gibi diğer bireylerin hem de aile, okul, akran grupları gibi sosyal kurumların spora katılım konusunda verdikleri desteklerin cinsiyete göre farklılık gösterdiğini ve oğlanların daha güçlü olduğu, kız çocuklarının ise kırılgan ve narin olduğu inancıyla bu desteklerin şekillendiğini ortaya koymaktadır(77) (s., 138). Bir sosyalizasyon aracı olan medyanın da kadın ve erkek sporcuları sunma biçimleri

birbirinden farklıdır. Kadın sporcular çoğunlukla sporcu kimliklerinden bağımsız olarak fiziksel özellikleriyle sunulurken erkeklerin ise genellikle sporcu kimlikleri medya da yer alır (77). Örneğin kadın sporcuların yer aldığı haberlerde toplumsal cinsiyet vurgusunu ortaya çıkarmayı amaçlayan Arslan ve Koca kadınların erkek sporculara göre daha az haberleştirildiği ve kadınların yer aldığı spor haberlerinde hem yazılı hem de görsel metinlerde anne, eş, ev kadını gibi toplumsal cinsiyet vurgusunun yer aldığını ortaya koymuştur (94). İnternet spor gazetelerinde kadın beden temsilini Sporx Gazetesi örneği üzerinden inceleyen Basmacı ise kadın bedeninin cinsel metta, cinsel haz uyandırıcı nesne kodları üzerine kurguladığını belirtmektedir (97).

Sporcular ile olduğu gibi taraftar konulu araştırmalarda da sosyalizasyon kuramına başvurulur (Ör: 35). Fakat taraftar konulu araştırmalarda olduğu gibi taraftar ve sosyalizasyon alan yazında da yapılan araştırmaların pek çoğunun merkezinde erkek taraftar bulunuyor. Bu alanda yapılan araştırmalar taraftar olmada sosyalizasyon araçlarının etkisinin neler olduğu, taraftar olmada en etkili sosyalizasyon aracının hangisi olduğu gibi konulara odaklanmıştır (98; 99). Bu araştırmaların ortaya koyduğu en önemli bulgu ise taraftar olmada en etkili sosyalizasyon aracının baba olduğudur (Ör: Parry, 100). Bir bireye taraftarlığın kapısını açan en önemli sosyalleşme aracı babadır. Fakat bir bireyi taraftar olmasını sağlayan tek kişi baba değildir. Babanın yanı sıra erkek kardeş, büyükbaba gibi ailenin diğer erkek bireyleri de yine taraftar olmada oldukça etkilidir. (101).

Kadın taraftarların sosyalleşme pratiklerinin açığa çıkarılması konusunda hala büyük bir boşluk olsa da bu alana katkı sunan araştırmacılar da mevcuttur. Yapılan bu araştırmalar taraftarlıkta çocukluk sosyalleşmesinin çok önemli olduğu ancak yetişkinlik dönemi sosyal ağlardaki kişilerin de oldukça etkili rol oynadığını ortaya koymuştur (16).

Baba, kadınların taraftar olmalarını sağlayan kilit sosyalleşme aracıdır (102) (s., 180). Bunun yanı sıra televizyonda maç izleme veya spor programları takip etme de kadınların taraftar olmalarını sağlayabilmektedir (101). Bu durum medyanın kadın taraftarlar üzerinde etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Kadın taraftarlarda önemli olan bir başka sosyalleşme aracı ise erkek arkadaşlarıdır. Bazı kadınlar futbola ilgileri olmasa da erkek arkadaşları vasıtasıyla taraftar olmaya başlayabilmektedir. (16).

3. BİREYLER VE YÖNTEM

Futbol taraftarlığı alanında toplumsal cinsiyet düzeninin hangi sosyalizasyon pratikleri ile inşa edildiğini anlamaya çalıştığım bu tez çalışmasında nitel araştırma yöntemini kullandım. Nitel araştırma bireylerin yaşamlarını ifade eden rutinlerini ve sorunsal anlarını anlamlandırabilmek için kişisel deneyim, hayat hikayesi, görüşmeler, görsel metinler, gözlem gibi materyallerin toplanmasını içerir (103) (s., 4). Nitel araştırma yaklaşımı bir bağlam çerçevesinde hayat deneyimlerine odaklanmaktadır (104). Nitel araştırmalarda araştırmacılar, kelimelerin yanı sıra kelimelerden oluşan metinlerden, yani topladıkları verilerde yatan gömülü olan anlamları bulmaya, anlamlardan da bilgiye ulaşmaya çalışırlar (105). Tüm bu nedenlerden dolayı bu tez çalışmamda taraftarlık deneyimlerini en iyi şekilde ortaya çıkaracağına inandığım nitel araştırma yaklaşımını kullandım.

3.1. Katılımcılar

Taraftarlıktaki toplumsal cinsiyet düzenini ve sosyalizasyon pratiklerini anlayabilmek amacıyla farklı takımların taraftarları olan kadınlar ve erkekler ile görüşmeler gerçekleştirdim. Katılımcıları belirlerken de amaçlı örneklem yöntemini uyguladım. Amaçlı örnekleme yönetimi çalışma sorularını aydınlatacak bilgi açısından

zengin durumların seçilmesine odaklanır (106) (s., 230). Amaçlı örneklemenin farklı yöntemleri mevcuttur. Bu tez çalışması kapsamında amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan maksimum çeşitlilik ve kartopu örnekleme yöntemlerini kullandım. Bu örnekleme yöntemlerini seçerken çeşitlilikten türeyen farklı deneyimleri anlamının kolaylaşmasını ve çalışmanın ölçütlerine uyan katılımcılara daha rahat bir şekilde ulaşabilmeyi sağlamak amacıyla seçtim.

Yukarıda sıralanan örnekleme yöntemi doğrultusunda katılımcıların kriterlerini şu şekilde belirledim; 1)Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray, Trabzonspor gibi Türkiye’de en çok taraf grubuna sahip takımlarının yanı sıra Anadolu takımları olarak ifade edilen takımların taraftarları olması, 2)düzenli olarak tribünde maç izlemeseler dahi tribün içi atmosferini aktarabilmeleri için hayatlarında en az bir kez tribünde maç izleme deneyimine sahip olmaları, 3)takımların taraftar gruplarına mensup olanların yanı sıra herhangi bir taraftar grubuna mensup olan takımını destekliyor olması. (Katılımcı bilgilerini Tablo 3.1’de bulabilirsiniz)

Yukarıda sıralanan kriterlere uyan 5 erkek, 8 kadın toplam 13 taraftar ile bireysel görüşmeler gerçekleştirdim. Katılımcılara taraftar gruplarının sosyal medya hesapları üzerinden ve kartopu yöntemiyle ulaştım. Kartopu örnekleme yöntemi araştırmanın katılımcıları vasıtasıyla kriterlere uyan farklı potansiyel katılımcılar ile iletişime geçilmesi olarak tanımlanabilmektedir (107). Taraftarlık ile ilgili yapılmış araştırmaların büyük çoğunluğu erkek taraftar deneyimlerini ortaya koymak ve kadın deneyimlerini yok saymaktadır. Fakat bu tez çalışmasının odaklandığı nokta kadın taraftarlardı. Bu yüzden kadın taraftar deneyimlerinin daha ön planda olabilmesi amacıyla kadın görüşmeci sayısının erkek görüşmecilerden daha fazla olması gerektiği inancıyla yola çıkarak katılımcıları belirledim. Katılımcı sayısını belirlerken veri doygunluğu prensibini gözettim. Veri doygunluğu nitel araştırma kalitesinin değerlendirilmesinde, verilerin araştırma sorularını cevaplamak için gerekli tüm bilgileri içerip içermediği ölçme

ihtiyacından doğmuştur (108) Veri doygunluğu verilerden hiçbir yeni bilginin, kodun veya temanın elde edilmediği nokta olarak ifade edilebilir (109). Veri doygunluğuna ulaşmada kullanılabilecek iki kavram, yoğun ve zengin veridir. Yoğun veri çok fazla veriyi ifade ederken zengin veri ise çok katmanlı, karmaşık, ayrıntılı verileri belirtir ve her yoğun veri zengin veri değildir (110). Ben de katılımcıların farklı takımın taraftarlarından, farklı spor ve eğitim geçmişine sahip olanlardan seçerek zengin, taraftarlık ile görüşlerini detaylı bir şekilde aktarmalarını sağlayarak ayrıntılı verilere ulaştığımı ve verilerin kendilerini tekrar ettiğini düşündüğüm için 13 taraftar ile yaptığım görüşmelerin ardından görüşmeleri noktalarak, veri toplamayı sonlandırdım.

Tablo 3.1. Araştırmanın katılımcılarına ait sosyo-demografik bilgiler

Katılımcı İsmi	Cinsiyet	Eğitim durumu	Taraftarı olduğu takım	Spor geçmişi (profesyonel anlamda değil)
Barış	Erkek	Lisans mezunu	Fenerbahçe/Liverpool	Masa tenisi, basketbol, futbol
Doğa	Erkek	Lisans mezunu	Beşiktaş	Futbol
Melodi	Kadın	Yüksek lisans öğrencisi	Trabzonspor	Voleybol
Ekin	Kadın	Doktora öğrencisi	Fenerbahçe	Voleybol
Demir	Erkek	Yüksek lisans öğrencisi	Beşiktaş	Futbol, boks, tenis, eskrim
Berrak	Kadın	Lisans mezunu	Gençlerbirliği	Yok
İpek	Kadın	Lisans mezunu	Galatasaray	Futbol, voleybol
Beste	Kadın	Yüksek lisans öğrencisi	Beşiktaş	Basketbol, tenis, badminton, yüzme
Çağla	Kadın	Lisans mezunu	Beşiktaş	Voleybol, futbol, kros
Funda	Kadın	Lisans öğrencisi	Adanaspor	basketbol
Özgür	Erkek	Lisans öğrencisi	Fenerbahçe/Sakaryaspor	Masa tenisi, futbol
Toprak	Erkek	Lisans öğrencisi	Gençlerbirliği	Basketbol, yüzme
Ela	Kadın	Doktora öğrencisi	Galatasaray	Yok

3.2. Veri Toplama Araçları

Bu tez çalışmasında verileri yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler ile topladım. Daha önceden hazırlanmış soruların olmadığı yapılandırılmamış görüşme tekniği çoğunlukla daha sonraki yapılacak araştırmaya hazırlık oluşturması için gerçekleştirilen (111) (s., 89) ve katılımcının ne söylediği, nasıl söylediği ve bir konu hakkında herhangi bir şey söyleyip söylemediği üzerindeki kontrolünün ortadan kaldırılması konusunda potansiyel riskler taşıyan bir tekniktir (112). Daha çok nicel araştırmalarda kullanılan tam yapılandırılmış görüşmeler ise katılımcıları belirlenen konu ve cevaplar dışına çıkmasını izin vermeyen bundan dolayı da katılımcıların deneyimlerini açığa çıkaramaması açısından eleştirilen bir tekniktir (113). Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler ise önceden belirlenmiş açık uçlu sorular ile yapılan görüşme çeşitidir (114). Tam yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme tekniği arasında bulunan yarı yapılandırılmış görüşmeler, katılımcıların algıladığı dünyayı kendi düşünceleriyle aktarmasını sağlar (111) (s., 88). Tez çalışmasında taraftarlık deneyimini daha rahat ortaya çıkarabilmek için yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniğine başvurduğum. 30-55 dakika arasında süren bireysel görüşmeleri farklı yöntemler ile yapmak durumunda kaldım. İlk 6 kişi ile yaptığım görüşmeleri, katılımcıların kendi seçtikleri kafelerde gerçekleştirdik. Daha sonrasında ise Covid-19 pandemisinin çıkması ve hem kişisel hem de katılımcıların sağlığını tehlikeye atmamak adına görüşmeleri çevrimiçi ortamda, Zoom programı üzerinden yaptık.

Çevrimiçi görüşmeler yaparken bazı zorluklar ile karşılaştım. Bu zorlukların başında daha önce bu yöntem ile herhangi bir görüşme yapmamış olduğumdan dolayı online ortama adapte olmak geliyor. Bunun yanı sıra internet kaynaklı oluşan teknik sıkıntıların görüşmelere aralıksız bir şekilde odaklama konusunda engeller yaşattığı anlar oldu. Ayrıca katılımcıları bilgisayar ekranından görüyor olmak nitel araştırmalar için önem teşkil eden beden dili, mimik gibi konuları es geçmeme sebebiyet verdi. Fakat

online görüşme yapmanın avantajı da mevcuttu. Online görüşmeler sayesinde sadece Ankara'da yaşayan değil, farklı illerde (Adana, İstanbul ve Sakarya) bulunan katılımcıları da tezime dahil etme fırsatı yakaladım. Ayrıca görüşmelere başlamadan önce katılımcılar ile 5-10 dakika arası sohbetler ederek çevrimiçi görüşmenin yaratabileceği gergin ortamı ortadan kaldırmaya çalıştım.

Görüşme sorularımı iki bölüm altında topladım. İlk bölümde katılımcıların taraftarlıkta sosyalizasyon pratiğini, ikinci bölümde ise taraftarlıkta toplumsal cinsiyet düzenini ortaya çıkarmaya çalıştım. Örnek sorular şu şekilde (Soruların tamamı için: Ek-1):

İlk Bölüm:

- 1) Taraftar olmaya nasıl başladınız? Size futbol taraftarlığı kapısını açan kişi kimdi?
- 2) Geçmişte arkadaş ortamınızda taraftar olan kişilerin sayısı çok muydu? Onlar ile iletişimimiz nasıldı?
- 3) Maç izleme ritüeliniz nasıldır? Genellikle kimlerle ve nerede maç izlersiniz?

İkinci bölüm:

- 1) Maç izlerken neler yaparsınız? Sıradan bir zaman ile maç izlerken neleri farklı yaparsınız?
- 2) Futbol konuşurkenki konuşma biçiminiz ile gündelik konuşma biçiminiz arasında fark var mı? Varsa bu farklar neler?
- 3) Taraftarlık içerisinde cinsiyetinizden kaynaklı farklı bir muameleye maruz kaldınız mı? Ya da siz başka bir taraftara cinsiyetinden dolayı farklı bir yaklaşımda buldunuz mu?

3.3. Verilerin Analizi

Tezim kapsamında topladığım verileri tematik analiz yöntemi ile analiz ettim. Tematik analiz verilerin içerisinde yatan temaları tanımlayabilmek, analiz edebilmek ve raporlamak için başvurulan bir yöntemdir (115). Tematik analizin, veri setini zengin ayrıntılarıyla açıklaması, verilerdeki gizli temalara odaklanması, teorik özgürlüğü sayesinde, potansiyel olarak zengin ve ayrıntılı ancak karmaşık bir veri açıklaması sağlayabilen esnek ve kullanışlı bir araştırma aracı (115) olmasından dolayı tezimin analiz yöntemi olarak tematik analize başvurduğum.

Braun, Clarke ve Weate (116) tematik analiz için 6 aşama tanımlamaktadır. Bu aşamalar, verilere aşinalık kazanma, kodlama, tema geliştirme, iyileştirme, adlandırma ve yazmadır. Verilere aşinalık kazanma, bir verinin içerisine derinlemesine girme, ilgi çekici noktaları not etmeyi; kodlama, tema geliştirmek için sağlam temeller oluşturmak amacıyla sistematik ve kapsamlı kodlamalar yapmayı; tema geliştirme, kodları analiz etme ve hangi kodların sıklıkla kullanıldığını belirleyip bu kodları temalara dönüştürmeyi; iyileştirme ya da temaları gözden geçirme, aday temaları araştırma sorusu ışığında gözden geçirme ve gerçek tema ve alt temalara dönüştürmeyi; adlandırma, temaları tanımlayıp geliştirmeyi; yazma, veriler ile destekleyerek temaları analitik bakış açısıyla yazmayı ifade eder (116) . Ancak onlar bu aşamaların kuralcı ve net sınırları olduğunu da kabul etmeyip bu aşamaların yalnızca araştırmacıya rehberlik etmesini amaçlamaktadır (117). Ben de bu tez çalışmasının analizini yaparken bu aşamaları kendime rehber olarak aldım. Görüşmeleri gerçekleştirmenin ardından ilk olarak deşifreleri yaptım. Daha sonra bu deşifreleri yeniden okuyarak kodlama gerçekleştirdim ve bu kodlamalardan aday temalar belirledim. Son aşamada ise tezin kuramsal çerçevesini göz önünde bulundurarak aday temaları, nihai tema ve alt temalara dönüştürdüm. (Analiz sırasındaki kodlama ve tema örnekleri Tablo 3.3.'de görülebilir).

Analizin sonucunda aday temalardan bazıları şunlardır; Taraftarlıkta Erkek İhtiyacı, Kadınların Kabul Görmemesi, Şiddetin Normalleştirilmesi, Taraftarlık ile Değişen Karakter, Kadınların Kendisini Kanıtlanması, Okul Döneminde Cinsiyete Göre Belirlenen Sporlar, Taraftarlıkta Aile, Akran Etkisi. Sonraki aşamada Futbol Taraftarlığında Toplumsal Cinsiyet Düzeni ve Taraftarlık Yoluyla Sosyalleşme olmak üzere iki nihai tema; Erkek Alanı Olarak Taraftarlık, Tribünün Doğası Olarak Şiddet, Tribünün Ötekileri Kadınlar, Toplumsal Cinsiyet Düzenine Karşı Çıkan Taraftarlar, Aile ile Sosyalleşme Aracı Olarak Taraftarlık, Eğitimde Cinsiyetlendirilmiş Spor, Arkadaşlarla Sosyalleşme Aracı Olarak Taraftarlık, Medyanın Taraftarlığa Etkisi olmak üzere 8 nihai alt tema belirledim. Son aşamada temalara uygun örnekleri seçerek, tezin kuramsal çerçevesi ışığında bulgularımı raporlaştırdım.

Tablo 3.3. Araştırmanın veri analizi sırasında kullanılan kodlama ve tema örnekleri

Ham Veriler	Kod	Aday Tema	Alt Tema	Tema
Mesela tribün kavramı akla erkeği getirir. Akla hep erkek gelir tribün, taraftarlık denilince	Taraftarlık ve erkeklik	Taraftarlığın erkek ile özdeşleşmesi	Erkek alanı olarak taraftarlık	Futbol taraftarlığında toplumsal cinsiyet düzeni
... şeysin yani bir münakaşa çıkacak orada belli işte bizimkiler mi saldırır onlar mı saldırır şeydir tuzu biberidir...	Taraftarlık ile şiddet ilişkisi	Şiddetin normalleştirilmesi	Tribünün doğası olarak şiddet	Futbol taraftarlığında toplumsal cinsiyet düzeni
Genel olarak futbol oğlanlar içindi, voleybol... hani vardır ya öyle bir algı kızlar voleybol oynasın,	Cinsiyet ve spor ilişkisi	Okul döneminde cinsiyete göre belirlenen sporlar	Eğitimde cinsiyetlendirilmiş spor	Taraftarlık yoluyla sosyalleşme

oğlanlar basketbol futbol oynasın.				
Belki bilmiyorum babamla biraz daha yakın olabilmek için olabilir. Belki altlarda bir yerde babam Fenerli ben de Fenerli olayım gibi bir tercih olabilir.	Taraftarlığı baba ile ilişkilendirme	Taraftarlıkta aile/akran etkisi	Aile ile sosyalleşme aracı olarak taraftarlık	Taraftarlık yoluyla sosyalleşme

3.4. İnandırıcılık Stratejileri

Nitel araştırmalarda Tracy'nin belirlediği dört farklı inandırıcılık stratejileri sıklıkla kullanılmaktadır. Bunlar; yoğun tasvir, kristalleştirme ve üçgenleştirme, çok seslilik ve birey yansımalarıdır. Tracy, nitel araştırmalarda inandırıcılığa ulaşmanın en önemli araçlarından birisi olarak tanımladığı yoğun tasviri kültürel olarak yerleşmiş anlamları ve fazla sayıda somut detayları açıklayan derinlemesine tanımlar olarak açıklıyor. Ben de tezimin bulgularını sunarken katılımcıların hikayelerini onların kelimeleri ile aktarabilmek amacıyla onların alıntılarına yoğun bir şekilde yer verdim. Çok seslilik, farklı fikirleri görünür kılmayı sağlar (104). Ben de farklı takımların taraftarlarını, farklı spor geçmişi olan kişileri, farklı eğitim durumundaki katılımcıları tezime dahil ederek çok sesliliği sağlamaya çalıştım. Bir araştırmanın inandırıcılığını teyit etmek amacıyla birden fazla strateji kullanılması gereklidir (118). Bundan dolayı ben de Tracy'nin önerdiği inandırıcılık stratejilerinden ikisini kullanarak tezimin inandırıcılığını sağlamayı amaçladım.

3.5. Araştırmanın Etik Boyutu

Bir araştırmanın inandırıcılığını sağlamanın en önemli konularından bir tanesi araştırmacının etik değerlere ne kadar bağlı kaldığıyla alakalıdır (111) (s., 220). Etik araştırmanın amaçları ile katılımcıların mahremiyetinin korunması arasında çıkabilecek gerilimleri önlemek amacıyla vardır (119). Bir araştırmanın en vazgeçilmez parçalarından birisinin etik değerler olduğu inancı ile bu tez çalışmamı gerçekleştirdim. Bireysel görüşmelere başlamadan önce Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu'ndan gerekli izni aldım (Ek-3). Her bir katılımcıya Gönüllü Katılım Formu'nu (Ek-2) imzalattım. Katılımcılar ile görüşmelerden önce hangi amaç doğrultusunda bu görüşmeyi yaptığımı bunun yanı sıra haklarının neler (istediği soruya cevap vermeme, istediği zaman görüşmeyi sonlandırabilme vb.) olduğunu, Gönüllü Katılım Formu'nda yazmasına rağmen sesli bir şekilde tekrar dile getirdim. Tez çalışmasındaki katılımcılar hassas gruptan olmamasına rağmen herhangi bir zarar görme ihtimaline karşın bulguları yazarken katılımcıların kendi isimlerine değil, bunun yerine kendi belirlediğim anonim isimlere yer verdim.

4. BULGULAR

Bu tez çalışması kapsamında yaptığım görüşmelerin analizlerini, tezimin kuramsal çerçevesi ile bütünleştirip 2 tema ve 8 alt tema altında topladım. Tema ve alt temaya ait bilgiler tabloda mevcuttur.

Tablo 4. Tema ve alt tema bilgileri

	TEMALAR	Alt Temalar
TEMA 1	Futbol Taraftarlığı Alanında Toplumsal Cinsiyet Düzeni	Erkek Alanı Olarak Futbol Ve Futbol Taraftarlığı

		Tribünün Doğası Olarak Şiddet
		Tribünün Ötekileri Kadınlar
		Toplumsal Cinsiyet Düzenine Karşı Çıkan Taraftarlar
TEMA 2	Taraftarlık Yoluyla Sosyalleşme	Aile ile sosyalleşme aracı olarak taraftarlık
		Eğitimde cinsiyetlendirilmiş spor
		Arkadaşlar ile sosyalleşme aracı olarak taraftarlık
		Medyanın taraftarlığa etkisi

İlk tema olan 'Futbol Taraftarlığı Alanında Toplumsal Cinsiyet Düzeni'nde futbol taraftarlığı içerisinde var olan toplumsal cinsiyet ilişkilerini, toplumsal cinsiyete dayalı bir düzenin şiddeti meşru kılmasını ve kadınları ötekileştirilmesine yol açmasını açıklamaya çalışacağım. İkincil tema olan 'Taraftarlık yoluyla Sosyalleşmede ise bu toplumsal cinsiyet düzenine yol açan sosyalleşme pratiklerine değineceğim.

Temaları aktarmaya geçmeden önce belirtmek istediğim konu, bu temaların birbirinden bağımsız temalar olmamasıdır. Temaları toplumsal cinsiyet düzeni ve sosyalizasyon etrafında kurgulamış olmamdan dolayı bu temaların iç içe geçtikleri söylenebilir. Bir tema veya bir alt tema diğer tema ve alt temalar ile yakın ilişki içerisindedir. Bu yüzden bu tema ve alt temaları ayrı olarak değil, bir bütün olarak düşünülmesinde fayda olduğuna inanıyorum.

4.1. Futbol Taraftarlığı Alanında Toplumsal Cinsiyet Düzeni

Futbol taraftarlığı içerisinde hangi toplumsal cinsiyet düzenlerinin ve futbolun cinsiyetlendirilmişliğini sağlayan pratiklerin neler olduğunu açıklamaya çalışacağım *futbol taraftarlığı alanında toplumsal cinsiyet düzeni* temasını dört alt tema üzerinden inceleyeceğim. Bu alt temalar şu şekilde: “Erkek alanı olarak futbol ve futbol taraftarlık”, “Tribünün doğası olarak şiddet”, “Tribünün ötekileri kadınlar” ve “Toplumsal cinsiyet düzenine karşı çıkan taraftarlar”. Bu tema ile futbol taraftarlığının dinamiklerini ortaya koyup, kadın taraftarların bu alanda nasıl öteki konumuna geldiklerini aktaracağım.

4.1.1. Erkek Alanı Olarak Futbol ve Futbol Taraftarlığı

Connell’ın (55)toplumsal cinsiyet düzeninin ana unsurlarından birisi olarak kabul ettiği toplumsal cinsiyet işbölümlerini düşündüğümüzde futbol, erkek işi olarak kabul edilmiş bir alan olarak karşımıza çıkıyor. Futbol oyuncusu denildiğinde akla erkek futbolcuların geliyor olması bu alanın erkek alanı kabul edilmesinin en önemli kanıtlarında birisini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Yalnızca izleyiciler ya da futbol gazetecilerinde değil federasyonlar nezdinde de bu algının hakim olduğunu söylemek mümkün. Türkiye Futbol Federasyonu erkek liglerini Süper Lig, 1. Lig, 2. Lig şekilde ifadelendirirken, kadın liglerini ise Kadınlar Futbol Ligi şeklinde isimlendirmektedir. Yine aynı şekilde Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FIFA) ve Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (UEFA)’nde de Dünya Kupası ve Kadınlar Dünya Kupası, Şampiyonlar Ligi ve Kadınlar Şampiyonlar Ligi şekilde isimlendirmeler yapılmaktadır. Katılımcılardan birisi olan Barış da futbol denilince akla ilk olarak erkeklerin gelmesini şu ifadeleri ile destekliyor; “Basketbol ve futbol deyince benim aklıma mesela erkekler geliyor direkt.” Taraftarlığın erilliğinden rahatsız olan İpek de yine futbol denilince aklına ilk erkeğin geldiğini şöyle anlatıyor: “Zaten taraftar denilince, futbol taraftarı

dediğimiz zaman benim de hayalimde canlanan böyle kaba saba, bir sürü bağırıp çağıran erkek grubu geliyor aklıma, kadın grubu gelmiyor açıkçası.”

Messner (120), organize sporların mevcut toplumsal cinsiyet düzeninin inşasına yardımcı olan cinsiyetlendirilmiş kurumlar olduğunu belirtiyor. Cinsiyetlendirilmiş organize sporların başında da futbol geliyor. Futbol gibi futbolun bir parçası olan taraftarlık da erkek merkezli cinsiyetlendirilmiş bir alanı işaret ediyor. Dünyada da spor taraftarlığı alanında çalışan araştırmacılar, artık taraftarlığın cinsiyetlendirilmiş bir alan olduğu bilinciyle araştırmalarını gerçekleştiriyor (121). Çağla, futbolun erkek alanı olduğunu şöyle açıklıyor: “Futbol daha çok erkek oyunu... çok fazla kadınların aktif olduğu bir alan değil futbol. Belki kadınlar için basketbol, voleybolda taraftar olmak biraz daha kolay ama futbolda çok kolay değil.”

Futbol, erkekler tarafından icat edilen ve oyuncuların ve izleyicilerin büyük çoğunluğu erkeklerden oluşan bir alandır (6). Futbolun içerisindeki kadınların sayısı git gide artsa bile günümüzde hala futbol yoğun bir şekilde erkeklerin çoğunlukta ve egemen olduğu bir alan olarak varlığını sürdürüyor. Berrak aslında her alanda erkeklerin fazla olduğunu her alanda olduğu gibi futbolda da erkeklerin sayısının kadınlara oranla çok yoğun olduğunu, ‘maçları genellikle erkeklerle mi yoksa kadınlarla mı izlersin?’ sorusuna verdiği şu yanıtla anlatıyor: “Erkekler çoğunlukta. Her yerde olduğu gibi erkekler çok fazlalar, her yerdeler. Asla da kurtulamıyoruz (gülüyor). Buna yapacak bir şey yok. Her yerde fazlalar çünkü. Futbol bir de herhalde alışıla gelmiş şeyden dolayı daha çok erkeklerin takip ettiği bir spor. Saçma aslında ama öyle.”

Futbol taraftarlığında hakim olan erkek egemenliği taraftarlık davranışlarını şekillendiren en önemli unsur halinde. Ekin de tam bu yerden bakarak taraftarlık davranışlarının erkek merkezli şekillendiğini söylüyor: “Genel olarak sanıyorum

tarafklarının daha fazla böyle erkeklerle ilişkilendirilmesi ya da kadınlara oranla daha çok erkeğin kendini taraftar olarak algılaması taraftarlığı biraz erkeklerin inşa ettiği bir alana dönüştürdü. Ve bu erkeklerin bu zamana kadar hani biriktirerek yaptığı o tavırlar o davranışlar, taraftarlığı oluşturma Şekilleri sanki Şeye dönüştü hani taraftarlığın reçetesi bu. Buna dönüştü gibi hissediyorum.”

Yalnızca erkeklerin futbol oynayabileceği ya da taraftar olabileceği algısı, kadınları bu alanda marjinalleştiriyor. Billson(62), kültürel, sosyal ve yapısal olarak üç farklı kategoride ele aldığı marjinallikten sosyal marjinalliği bir gruba ait olamamak Şeklinde açıklıyor. Kadınlar da taraftarlık alanına ait olmakta bir hayli güçlüklerle karşılaşıyor. Bu durum daha az kadının futbolu takip etmemesine ya da futbolu takip etse dahi kendisini taraftar olarak değerlendirmemesine yol açabiliyor. Bu konuyu ‘*Tribünün tekileri Kadınlar*’ temasında daha detaylı açıklamaya çalışacak olsam da eril bir alan olan futbol taraftarlığından bahsederken de bunun bir sonucu olarak daha az kadının taraftar olduğu konusuna değinmem gerektiğini düşünüyorum. Görüşmecilerden Barış, okul döneminde erkek hocalarıyla ma üzerinden iddiaya girdiğini fakat herhangi bir kadın hocasıyla böyle bir iddiaya girmediğini söylerken ekliyor: “Tercih etmediğimden değil de onlar(kadın hocalar) takip etmiyorlardı ya da bizim kadar dile getirmiyorlardı en azından.” Beste ise bir kadının taraftar olmasının beklendik bir durum olmadığını söylerken kendisinin de etrafında çok az kadın taraftar olduğunu Şu Şekilde belirtiyor: “Genellikle etrafımdaki benim jenerasyonumdaki kadınların da öyle çok fazla bir takım tutayım işte sporla, futbolla i içe olayım gibi bir durumları yok.”

Toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde kadınlar üzerinde en büyük tahakkümü kuran erkeklik biçimi hegemonik erkekliktir. Futbolun erkeklerle özdeşleşmiş olması, hem futbolun hem de taraftarlığın eril bir alan olması erkeklerin futbolla ilgilenmek zorunda olduğu gibi bir algıyı da doğuruyor. Bu da hegemonik erkekliğin, madun

erkeklik üzerinde kurduğu baskıya benzer bir şekilde erkekler üzerinde bir baskı unsuruna dönüşebiliyor. Barış bu durumu şu şekilde ifade ediyor:

“Ben Fenerbahçeliyim ama çok önemsemem deyince o statü düşmesi olur. Futbol seven ortamlardan bahsediyorum. Ya bir statü kaybı getirir sana. Futbol benim çok ilgimi çekmiyor dediği zaman mesela çok futbol seven ortamlarda hoş karşılanmaz.”

Futbol sevmeyen erkeklerin statü kaybetmesinin yanı sıra erkeklikleri de sorgulanabiliyor. Bu tarz bir duruma okul çağında şahit olan Ekin, bir kız çocuğu olarak futbol sevmesinin kendisine statü getirdiğini, futbolu sevmeyen bir oğlan çocuğunun ise kız gibi yaftası yediğini şöyle aktarıyor:

“Bir tane mesela erkek arkadaşımız vardı. O da böyle sanatla falan ilgiliydi. Sporla pek şeyi yoktu, arası yoktu. Böyle kızlarla falan daha iyi anlaşıyordu. Oğlan çocuklarıyla arası iyi değildi. Ona kız çocuğu muamelesi bana da oğlan çocuğu muamelesi yapıyorlardı (gülüyor). Öyle tezat bir durumumuz vardı.”

Futbol gibi futbol taraftarlığı da erkeklerin hakim olduğu bir alan. Futbol taraftarlığına hakim olan erkeklik, taraftarlık biçimini de oluşturmakta. Futboldan yalnızca erkeklerin anlayacağı düşüncesi kadınları bu alanın ötekileri konuma getirirken, erkekler üzerinde de futbolu sevmeleri gerektiğine dair bir baskı yaratabiliyor. Futbol takip etmeyen erkekler sosyal ortamlarında statü kaybedebiliyor. Taraftarlığın cinsiyetlendirilmiş bir alanı oluşturmada toplumsal cinsiyet düzeni inşasına yardımcı oluyor.

4.1.2. Tribünün ‘Doğası’ Olarak Şiddet

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin, grupların ve toplumların, cinsiyete göre kişilerden beklentileridir (122). Türkiye’de ‘adam olması’ ve ‘karı gibi’ davranmaması gereken erkeklerden hem ekmeğini taştan çıkartan ‘güçlü erkek’ hem de ‘vefakar baba’ olması beklenmektedir (123) (s., 232). Toplumsal cinsiyet rolleri içerisinde güçlü ve sert olması beklenen erkeklerin gerektiği koşullarda şiddete başvurmaktan çekinmemesi gerekir. Hegemonik erkeklik de şiddet analizlerinde çeşitli şekillerde işleyebilen bir kavramdır (57).

Futbol taraftarlığının eril bir alan olmasının en önemli getirilerinden bir tanesi erkeklik ile özdeşleşmiş olan şiddetin bu alanın doğal olarak bir parçası görülmesidir. Şiddete yüklenen anlamlar ve erkeklik değerleriyle tanımlanması şiddeti futbolda meşrulaştırırken, bir yandan da futbol erkeklik değerlerini ve egemenliğini güçlendiren bir alanı ifade etmektedir (124). Fiziksel kuvvet ve gücü içeren şiddetin çeşitli görünümleri stadyum atmosferinin bir parçası kabul edilmekte ve sabit bir toplumsal davranışı temsil etmekte (39).

Şiddetin futbolun bir parçası sayılması ve şiddetin doğallaştırılması ile normalleştirilmektedir. Görüşmecilerin de büyük bir kısmı tribünde yaşanan şiddeti normal kabul ederek anlatırken, şiddetin futbolun *tuzu biberi* olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin gündelik hayatında hiçbir zaman kavgaya karışmadığını belirten Funda, kavganın ve münakaşanın taraftarlıkta doğal olduğunu şu şekilde anlattı:

“Atıyorum mesela Eskişehir deplasmana gelmiş, şeysin yani bir münakaşa çıkacak orada belli, işte bizimkiler mi saldırır onlar mı saldırır. Şeydir, tuzu biberidir tribünlerin. İşte biz diyoruz ki tamam saldırak, gidek önemli değil... Şey zaten hani kullanmıyorsun ama yanında hani bıçak mı götürsek cam mı götürsek, jilet mi götürsek fala oluyor. Bende değil de oğlanlarda, çocuklarda oluyor.”

Futbol izlerken duyulan heyecanın dışarıya yansıtma yöntemi olarak şiddet gösterilebiliyor. Özgür heyecan ile birlikte gelen agresif bir tavra bürünmeyi şu şekilde açıklıyor:

“Orada bir agresyon oluyor ve ne bileyim işte statta izlediğin zaman taraftarlar arasında taraftarlı maçlarda kavga çıkabiliyor ki kesin çıkar yani. Ya da tartışmalar çıkıyor... Genellikle o heyecanı ve agresyonu doyumak için bir maç izleme havasına giriyor insanlar, benim gözlemlediğim kadarıyla. Ben de dahil olmak üzere.”

Taraftarlık alanında en çok çalışılan konuların başında hooliganizm ve şiddet geliyor (Ör: 11; 125; 26; 126). Bu durum bir tesadüf değildir . Futbolun şiddeti meşru kılması, şiddetin bu alanın doğal bir parçası haline getirmiştir. Futbolda ve taraftarlıkta şiddetin sürekli olarak yeniden üretilmesi akademik literatürün de yönünü bu alana çevirmesini sağlamıştır. Yalnızca şiddet değil, şiddetin temelinde yer alan saldırganlık (127) kızgınlık, öfke anında uygulanan bir şiddet türü olarak görülen küfür (128) de yine futbol alanının doğal parçaları haline gelmiştir. Görüşmecilerden Çağla, bir stres atma aracı olarak gördüğü taraftarlığı şu şekilde tanımlıyor:

“Sonuçta çok fazla bizi demoralize eden şeyler yaşıyoruz. İş hayatında olsun okul hayatında olsun eşinle olsun belki de o şekilde biraz stres atma yöntemi de olabilir. Yani insan orada bağırcınca aslında bir nebze rahatlıyor. Yani belki kocasına bağıramıyor ya da karısına bağıramıyor orada hakeme bağılıyor (gülüyor) o şekilde bence rahatlıyor. Yani keşke maçlar olsa ben gerçekten insanların orada rahatladıklarını düşünüyorum. Yani o şekilde bağırarak belki küfür ederek ne bileyim gidip evde karısını döveceğine gelsin burada bağırsın yani.”

Taraftarlık içerisindeki şiddet ve saldırganlık Bourdieu'nün doxa kavramıyla açıklanabilir. Bourdieu sosyal alanlar teorisini açıklarken doxa kavramından yararlanır. Evrensel olarak dayatılan bir görüş açısı olarak tanımlanabilen doxa (71) (s., 70-1), eyleycilerin alanın kuralları olarak kabul ettikleri pratiklerdir. Bu davranış biçimleri herhangi bir yazılı kurala dayanmaz. Taraftarlığı Bourdieu'nün tanımladığı bir sosyal alan kabul ettiğimizde taraftarlığın olmazsa olması olarak kabul edilen küfür, kavga ve şiddet bu alanın doxalarını oluşturmaktadır. Taraftarlık alanının sahip olduğu bu doxalar taraftarların maç izlerken farklı bir karaktere bürünmesine neden olabiliyor. Gündelik hayat ile maç izleme pratiği arasında çok büyük karakter değişimlerine yol açabiliyor. Günlük hayatında sakin bir insan olduğunu söyleyen Çağla maç izlerken içinden bir 'canavar' çıktığını anlatıyor: *“canavar çıkabiliyor içimden (gülüyor). Yani hani küfür olsun ondan sonra bazen ben bile kendimi tanıyamadığım zamanlar oluyor yani. Gerçekten de holiganlaşıyorsun. Hani o an bağırma çağırma hani en basitinden ne söylenebilir. Hani penaltı kaçırdığını düşün oo kıyamet kopar yani. Bir pozisyonda gol pozisyonunu gole çeviremediği zaman büyük sıkıntı yaratır yani.”*

Şiddet ve saldırganlığın taraftarlığın bir parçası kabul edilmesi yalnızca maç izleme biçimini değil futbol konuşma biçimini de etkiliyor. Taraftarlar, arkadaşları ya da aileleri ile taraftarlıkları üzerinden konuştukları zaman da gündelik hayatlarındaki karakterlerinden farklı bir karaktere bürünebiliyor. Örneğin Funda iş yerinden birisiyle konuşması ile kendi bulunduğu taraftar grubundan birisiyle konuşması arasındaki farkı şöyle aktarıyor: *“İşyerinde biriyle karşılıyorsam eğer onunla konuşma şeklim işte tribündeki abimizle konuşma şeklimizden çok daha farklı. Orada biraz daha şeye giriyorsun stadyum havasına giriyorsun. Tribüncü havasına giriyorsun. Ya abi bunlar da böyle yapmış hadi saldırarak bilmem ne böyle olmuyor. Ama yani o masadan kalkınca bitiyor.”* İpek ise okul döneminde maç konuşurkenki tartışmalarının ne kadar ateşlenebildiğini şu şekilde dile getirdi: *“Lisede falan hani böyle fanatik gibi davranıp,*

bizim (Galatasaray'ın) 6 Kasım olayında, 6 tane gol yeme olayımızda kavga mavga ediyorduk baya."

Taraftarlık içerisinde kavga, küfür etme gibi davranışlar idealleştirilebiliyor. Toprak da taraftar olma gerekliliğini şu şekilde ifade ediyor; *"...Tribünde çekirdek çitleyen bir tayfa var. Genelde işte gelir tribüne çekirdeklerini alır çocuklarıyla gelirler... Onları hani seyircilik üzerinden geliştiriyor. Taraftar biraz daha farklı. Benim görüşüm bu arada bunu genele yaymıyorum... taraftar birazcık daha sahada oyuncular terliyorsa sen de tribünde terleyeceksin. Bağıracaksın, destekleyeceksin ya da pankart yazacaksın falan."* Beşiktaş taraftarı olan Demir ise maçlarda stadı yönlendiren kapalı tribün olarak adlandırılan tribüne bir kişinin girebilmesi için sergilemesi gereken davranışları şöyle anlatıyor: *"Oraya sadece erkekler girebilir. Orası yam yam tayfadır. Tribünü orası yönlendirir, bestelere başlar... oraya giren bağırma zorundadır... çünkü oradaki insanların çoğunun kafası çok güzel. Sadece Beşiktaş'a odaklılar. Hiçbir şey görmüyor gözleri."*

Tribünlerin normalleri olarak kabul edilen kavga, küfür, bağırma, bunlardan rahatsız olanların dışlanmasına da yol açıyor. Bir taraftar rahatsız olsa bile bunlara katlanmak durumunda bırakılıyor. Melodi'nin tribünde birkaç kişiye küfürden duyduğu rahatsızlığı dile getirmesinin ardından yaşadıkları buna güzel bir örnek oluşturuyor:

"Biz burada maç izlemeye çalışıyoruz, siz yüksek sesle küfür ediyorsunuz' dediğimde 'bunları duymak istemiyorsan gelme' diye tepki aldım... O yüzden ben de onları duyma pahasına gidiyorum. Duyuyorum, duyacağım ama gidiyorum."

Bourdieu, eril hakimiyetin bireylerin alışkanlıklarına yerleşen ve yeniden üreten sosyal dünyanın nesnel yapılarında nasıl doğal bir hal kazandığını gösteriyor (McNay,

2000,129). Taraftarlık içerisinde de eril davranışların doğal bir hal kazandığını görüyoruz. Yukarıdaki açıklamasında küfürden oldukça rahatsız olduğunu gördüğümüz Melodi, taraftarlığın bir parçası olarak kendisinin de zaman zaman küfür ettiğini söylüyor: *“Ben çok fazla küfür eden bir insan değilim. Hani günah ya da şey olduğu için değil yani mizacımda yok, ağızımdan kolay kolay çıkmaz. Ama genelde önemli olduğunu düşündüğüm, mesela Türkiye maçlarında hay... işte falan diye ağızımdan çıktığına şahit olmuştum.”*

Toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde şiddet, erkekliliği savunmanın bir yolunu oluşturabilmekte, kadınların ise eril dünyadaki şiddet ile rekabet edemeyecekleri ve düzenin meşru katılımları olamayacağı var sayılmakta (56). Eril bir alan olan futbol taraftarlığı ile şiddet özdeşleşmekte. Bu durum da taraftarlığın içerisindeki şiddeti, saldırganlığı meşru kılabilir. Taraftarlık içerisindeki toplumsal cinsiyet düzeninin bir parçası olarak şiddetin kabul edilmesi de Bourdieu'nün eyleyicilerin alanın kuralı olarak kabul ettikleri doxa kavramıyla denk düşüyor.

4.1.3. Tribünün Ötekileri Kadınlar

Toplumsal cinsiyet düzeni erkeklerin kadınlardan daha güçlü olduğu inancına dayanarak erkeklerin kadınlar üzerinde tahakküm kurmasıdır (55). Futbol ve taraftarlığın eril bir alan olmasının yol açtığı önemli konulardan birisi de taraftarlık alanında erkeklerin kadınlara tahakküm kurması ve onları dışlamasıdır. Futbolu yalnızca bir spor aktivitesi görmek eksik kalmakta. Futbol kadınları ve kadınsılığı dışlayan, öteki erkeklere de kapalı eril bir eğlence kültürü haline gelmiştir (130). Bir kadının bu alan içerisinde var olması, bir erkeğe göre oldukça güçtür. Kadınlar taraftarlık içerisinde marjinalleştirilirken, kendilerini kabul ettirebilmeleri için de bazı beklentileri karşılamak zorunda kalıyorlar. Bu beklentilerin başında bilgilerini kanıtlamak geliyor. Bir kadının

ben taraftarım demesi yeterli gelmiyor. Kadın taraftarlar futbolu bildiğini ispatlamak durumunda bırakıyorlar: *“Taraftar olduğumu söylediğimde ilk etapta şaşkınlıkları oluyor. Sonra benden Beşiktaş’ın teknik direktörünü söylememi istiyorlar vesaire.”* (Beste). *“Kadınların kendini kanıtlama durumu oluyor. Ben de sizin kadar futboldan anlıyorum, pozisyonları, ofsaytı biliyorum, hakemin şu kartı bu bayrağı kaldırması ne demek biliyorum. Benim de futbol bilgim var. Bunu kanıtlamak gerekiyor”* (İpek).

Taraftarlık davranışları erkek ile özdeşleştiği için kadınların da taraftarlıkta kabul görebilmeleri ne kadar ‘erkeksileştikleriyle’ bağlantılı olabiliyor. Bir kadın, kadınsılığından ne kadar uzaklaşıyorsa taraftar gruplarının içerisinde o derece kabul görebiliyor: *“Kadın taraftarlar erkekleşiyor, erkekleşmek zorunda bırakılıyor. ... Erkekler gibi davranınca, sertleşince, aynı dili konuşunca kendini kabul ettirebiliyorsun”* (Ela). Beste de kadın taraftarların erkekleşme ihtiyacını duyduğunu fakat bunun sağlıklı bir durum olmadığını anlatıyor: *“(Kadınlar)Erkek taraftarlara benzeyerek yani onlarmış gibi davranarak bir yer oluşturmaya çalışıyorlar. Bu da sağlıklı gelmiyor bana açıkçası, yani kadınların taraftar olabilmek için bir kurala uyması gerektiğini düşünmüyorum.”* Beste erkeklere benzemeden kastını ise şu şekilde ifade ediyor: *“Yani onlar gibi konuşmak, onlar gibi küfür edip onlar gibi davranmak. Erkekmiş gibi davranmak. Maskülen tavırlar içerisine girmek. İşte abi, dayı... Öyle daha kaba bir üslup oluşturmak. Belki böylelikle kadın görüntüsünü ortadan kaldırmaya çalışıyorsun sanırım.”*

Pek çok kadın taraftar, taraftarlık içerisinde cinsiyetçi davranışların bu alanın kültürünün bir parçası olduğunu kabul etmekte (44) ve o ‘kültüre’ ayak uydurarak taraftarlığın cinsiyetlendirilmiş yapısını yeniden üretmektedir. Bu ayak uydurma, gerçek birer taraftar kabul görebilmek için atılması gereken bir adımdır. Kadınların yalnızca dillerini ve davranışlarını değil, giyim biçimlerini de erkek taraftarlara uydurması beklenmektedir. Bu konuya değinen Çağla, şık giyinimli bir kadın taraftarın olumsuz yönde dikkat çekeceğini söylerken ekliyor: *“Onun burada ne işi var diye derler yani.*

Daha çok dedim ya formasını giyse bayrağını alsa erkek gibi, yani oraya gider erkek taraftarlar gibi. Kadın gene aynı onlar gibi giyinip gitse çok fazla dikkat çekmez. Yani bu kadın yapmış oo helal olsun erkek gibi giyinmiş maça gelmiş bile derler.”

Eril bir alan olan taraftarlıktaki toplumsal cinsiyet düzeninin birer parçası olan küfür etme, argo konuşma gibi erkeklik ile özdeşleşmiş davranışların sergilenmesi ya da katılımcıların tanımladığı ‘erkek gibi’ giyinerek maç izlemek için stada gidilmesi kadın taraftarların kendilerini kabul ettirebilmeleri için yapmaları gerekenler olarak karşımıza çıkabiliyor.

Görüşmecilere göre taraftarlık içerisindeki ve dışındaki hakim olan ‘futbol kültürü’ kadınların basketbol ve voleybol gibi branşlarda kendilerine daha rahat yer bulmasını sağlayabiliyor. Futbol taraftarlığı ile basketbol ve voleybol taraftarlığını karşılaştıran Doğa, kadınların bu branşlarda daha kolay taraftar olacaklarını belirtti:

“Basketbolu takip eden insan profili nasıl daha kaliteli mi diyim ya da kaliteden maksat daha iyi insanlar mı diyim yani benim artık bu tarz ayrımlarım var da. O yüzden yani evet basketbolu izlemeyen insanlar genelde daha iyi insanlar. Atıyorum işte bin erkek basketbol izliyor bin erkek futbol tribününde falan hani bir kadın gitse kesinlikle basketbolu tercih eder. Çünkü hani destekleme şekilleri orada bulunma şekilleri tezahüratları falan her şeyi çok farklıdır eminim bir kadın için daha ilgi çekici gelir basketbol, ya da voleybol ya da diğer sporlar. Ya daha oraya daha katılabileceğini hisseder. Buraya dahil olabilirim ben evet burada zorlanmam diye düşünür.”

Liderliğin güç ile ilişkilendirilmesi ve erkeklerin daha güçlü kabul edilmesi erkeklerin liderliğe daha uygun olduğu algısını oluşturuyor (131) (s.,30). Türkiye toplumunda da kadınların doğal olarak erkeklerden daha duygusal kabul edilmesi onları

liderlik pozisyonları için uygun kılmamaktadır (132). Liderlik vasıflarının erkek özelliği olarak kabul görmesi ve kadınların liderlik gösteremedikleri inancının taraftarlık içerisinde de yansımaları mevcuttur. Tüm takımların tribün liderleri erkeklerdir. Tribün liderleri, statta diğer tüm taraftarları yönlendiren, hangi pankartların açılacağına, hangi tezahüratların söyleneceğine karar veren kişilerdir. Onlar tribün kültürünün alt bileşenleri olan pankart, tezahürat, koreografi performanslarıyla diğer yandan da kavgaları, silahlı olayları ile medyada yer alan kişilerdir (133) Tribünün dışında farklı taraftar gruplarına liderlik eden kişiler de erkeklerden oluşmaktadır. Kadınların doğal olarak daha güçsüz ve kırılgan oldukları inancı taraftarlık içerisinde kadınların hiyerarşik olarak konumlarının altta olmasına yol açmaktadır (13). Bütün tribünlerde erkeklerin hiyerarşide en üste olduğunu Demir şöyle anlatıyor: *“Bütün tribünlerde hiyerarşi vardır ve erkekler hiyerarşide en üsttedir.”* Beste de bir kadının lider olabilmesinin güçlüğünü, tribünlerde neden kadın lider yok sorusuna verdiği şu yanıtla anlatıyor: *“Yani bence o grupların içerisine girilmesi güç. Eskişehirspor taraftar olarak çok şeydir ateşlidir. Yani Eskişehirspor tribününde işte her daim bir bando takımı vardır, bir gösteri vardır yani. Oraya boş gidilmez. Ve o taraftarlardan da çok fazla arkadaşım oldu. Eskişehirspor’u destekleyen hem de tribünde bando takımında olan da. Yani normal hayatta gayet iyi insanlar ama olay maça geldiğinde çok böyle kapalı görüşe sahip oluyorlar.”* Melodi de toplumda kadınların bir gruba liderlik edemeyeceği algısının futbol tribününde olduğunu söylüyor: *“Bence bunun temelinde (kadın tribün liderlerinin olmaması) kadın bir lider olamaz algısı var. Kadın topluluğu yönetemez, uygun komutu vermez, sözünü geçiremez düşüncesi var.”*

Kadın tribün liderinin olmayışının bir nedeni kadınların bu liderliği talep etmemesi olabilir. Örneğin Özgür bu durumu şu şekilde açıklıyor: *“Kadınlar bunu istemiyor da olabilir. Erkekler buna müsaade etmiyor da olabilir. ama genelde bence erkekler müsaade etmiyordur. Temeli baktığın zaman erkeklerin müsaade etmeyişyle belki zaman içerisinde kadınlar da istememeye başlamış olabilir. Belki kadınlar için*

öğrenilmiş bir çaresizlik oluşmuş olabilir. Hani ben zaten bu işi yapmayacağım. Ben bu işe uygun değilim ne işim var benim orada gibi bir düşünceye de kapılmış olabilir kadınlar zaman içinde. Ama en başta erkeklerin müsaade etmediğini düşünüyorum.”

Erkeklerin tribünü kendi alanları görmesi kadınların dışlanmasına yol açıyor. Örneğin Beste, Eskişehirspor taraftar grubundan erkek arkadaşlarının kendisi ile maça gitmek istemediğini şu şekilde ifade ediyor: *“Ben birkaç kere birlikte gidelim mi dediğimde maça görüşürüz falan yapmışlardı (gülüyor). Yani sanırım daha kendilerini erkek olarak ifade ettiklerini düşündükleri için oldukları yer. Sanırım erkek olarak orada bulunuyorlar. Hani cinsiyetlerini de beraberinde getiriyorlar oraya ve o şekilde olmasını, o şekilde kalmasını istiyorlar. En azından benim gördüğüm oydu.”*

Ancak taraftarlık kadınlara güvenli alan da sağlayabiliyor. Erkek taraftarlar ‘kendilerinden’ gördükleri kadın taraftarları sahiplenme ve koruma yoluna girebiliyor. Çağla taraftar olmasından dolayı taraftar olan erkek arkadaşlarının kendisine gösterdiği pozitif ayrımcılığı şöyle aktarıyor: *“Ya daha pozitif bir ayrımcılığa maruz kaldığımız söyleyebilirim yani negatiften ziyade. Hani çünkü daha çok arkadaşım oluyordu daha çok yakınlık gösteriyorlardı. Hani şöyle bir durum oluyor dünya ahiret bacımsın muhabbeti oluyor. İnsanlardan daha zarar gelmeme durumu oluşuyor (gülüyor).”* Bu güvenli alanı yalnızca erkek taraftarlar sağlamıyor. Taraftar grubuna dahil olmak da kadın taraftarları güvende hissettirebiliyor. Berrak Karakızıl taraftar grubu ile birlikte maç izlemenin güven duygusu yarattığını şu şekilde ifade ediyor:

“(Bir maçta yaşanan gerginlik sırasında) Böyle korku aman şimdi bir şey olacak ya fiziksel bir zarar göreceğiz tarzı hiçbir tedirginliğim olmadı mesela. O güven şeyi nasıl anlatabilirim bilmiyorum. Ama var yani ... Hani birlikte olduğumuz, birlikte zaman geçirdiğimiz insanların hayat görüşü olarak da doğru yerde olması sağlıyor. Başka hiçbir şey değil. Başka bir ekiple isterse deli gibi hayatını

Gençlerbirliği'ne adanmış olsun.. bu değil söylemek istediğim. Hani tamamen ekiple ilgili. Başka bir ekiple kendimi o kadar güvende hissetmeyebilirdim."

şiddetin yanı sıra tacizlerin de yaşanması tribünleri kadınlar için tehlikeli bir yer haline getirirken, kadınlar yanlarında bir erkeğin varlığı ile kendilerini güvende hissedebiliyor. Tez çalışmama dahil olan kadın taraftarlar tribüne tek başlarına gitmediğini belirtiyor. Örneğin Beste tribünde yaşadığı taciz olayından sonra maçlara babası ya da erkek arkadaşları ile gittiğini söyledi. Berrak da aynı durumu şu şekilde açıklıyor: *"Tribüne giden kadınlar zaten yanlarında biri olmadan gitmiyor. Ben tek başına Gençlerbirliği maçına giden kadın bilmiyorum. Ya da herhangi bir takımın maçına giden sanmıyorum. Ya babasıyla gidiyor, ya kocasıyla gidiyor, ya çok yakın erkek arkadaşıyla gidiyor. Erkek figürüyle gidiyor, arkasına güç alıp gidiyor (gülüyor)."*

Kadınları tribün içerisinde güvende hissettiren bir başka faktör de kadın taraftar grupları. Funda içinde bulunduğu Adanaspor'un kadın taraftar grubu Dişi Kaplanlar'ın tribündeki kadın sayısının fazla olmasındaki etkisini şöyle ifade ediyor: *"Grup kuruyorsun mesela (Dişi Kaplanlar), işte insanların (kadın taraftarların) aileleri gelmese bile orada birinin olduğunu bilip gelmesi sayıca fazla olmamızı etkiliyor."* Ayrıca kadınların birlikte hareket edip, mücadele vermesi bir takım kazanımlar elde edilmesini de sağlıyor.

Taraftarlık alanına hakim olan toplumsal cinsiyet düzeninde kadınlar öteki konumunda kalıyor. Kadınların futbol anlamayacağı inancı kadınların taraftarlığının sorgulanmasına yol açıyor. Bir kadının gerçek taraftar olarak kabul edilmesi de ne kadar erkekleştiğiyle ilişki olabiliyor. Bunun yanı sıra kadınların liderlik özelliği taşımadığı düşüncesiyle tribünün hiyerarşisinin en üstüne bulunan tribün liderleri erkeklerden oluyor. Ayrıca tribün kadınlar için taciz ve şiddete maruz kalma ihtimalinden dolayı tehlikeli bir yer olabileceğinden dolayı kadınlar kendilerini daha güvende hissetmek için

erkekler ile ma izlemeyi tercih edebiliyor. Bunun yanı sıra kadın taraftar gruplarının varlığı da kadınlar için güvenli alanlar oluşturabiliyor.

4.1.4. Toplumsal Cinsiyet Düzenine Karşı Çıkan Taraftarlar

Tribün içerisinde erkekleri lehine olan ve kadınları ikinci plana atan toplumsal cinsiyet düzeni pratikleri mevcut. Pek çok taraftar da bu pratiklere uyararak bu toplumsal cinsiyet düzeninin sürekli olarak yeniden üretilmesine katkı sunuyor. Fakat bütün taraftarların bu düzene uyduğunu söylemek yanlış olur. Örneğin Demir, Beşiktaş'ın kadın taraftar grubunun yaptığı yardımlar sırasında erkeklerin yardımcı bir rol oynadığını şu şekilde anlatıyor:

“Mesela çarşı kadın diye bir oluşum var. Türkiye’de bunun eşi benzeri yoktur. Çarşı yine bir ilki başarmış. Çarşı kadın grubu ismi rahatsız edici bence çok rahatsız edici. Çarşı kadın.. niye kadın diye ayıralım. Toplumsal cinsiyet kalıbı içerisinde gelmiyor bana. Çarşı kadın grubunu doğudaki Karadeniz’deki Akdeniz’deki yoksul çocuklara sürekli yardım götürür. Bu aslında yıkmaya çalışıyor bir yerde. Ve yardımı çarşı kadın götürürken erkekler çarşı kadına destek verir. Hiyerarşi bir anda yer değiştirdi. Çarşı kadın yönetir bütün organizasyonu. Kadın grubu yönetir yani erkeklerde sadece ayak işlerini yaparlar. Dağıtımda yardımcı olurlar. Yani bütün süreçte çarşı kadın grubu vardır.”

Demir’in bahsettiği bu faaliyet tribünün içerisinde değil, futbol dışındaki bir etkinlik olsa da yine de erkek taraftarlardan daha aktif bir rol oynayan kadın taraftarları görebiliyoruz. Toprak ise Karakızıl taraftar grubunda cinsiyete dayalı bir görev dağılımının olmadığını aktarıyor: “Şey bizim tribünümüzde kadınlar şunu yapar erkekler bunu yapar gibi bir olay yok. Herkes elinden ne geliyorsa onu yapar.” Yine bir Karakızıl taraftarı olan Berrak da taraftar grubunun içerisindeki görev dağılımının cinsiyete göre değil, kişilerin müsait durumlarına göre belirlendiğini ifade ediyor:

“Bayağı bir kolektif bir şey var. Hani genelde öğrenci ya da evden çalışan arkadaşlar daha çok zaman bulunuyor bu kısımlarda maç öncesi hazırlıklarda falan daha çok aktif olabiliyorlar. Çünkü hani biz mesaili çalıştığımız için 6’ya kadar çıkamıyoruz. Maç 8’de sen hazırlığını gündüzden yapmış olmalısın mesela. Ama yine mesela kadın erkek ayrımı değil dediğim gibi öğrenci ya da evden çalışan ya da kendi işini yapan, bir boşluğun varsa, izinliysen.. hiç öyle şu kısmını kadınlar yapar şu kısmını erkekler yapar gibi şey yok. Bir şeyler yapıyorsak birlikte yapıyoruz.”

Toplumsal cinsiyet düzenine karşı çıkanların başında kadın taraftar grupları geliyor. Adanaspor’un kadın taraftar grubu Dişi Kaplanlar’ın bir mensubu olan Funda eril zihniyete sahip erkek taraftarlar ile verdiği mücadeleyi ve bunun sonucunda elde ettikleri kazanımları şu ifadeleriyle anlatıyor:

“Öncelikle stadyum içerisinde kendi çevremizdeki erkek arkadaşlarımızın dillerini değiştirme mücadelemiz vardı bunu başardık. Pankartlara bestelere vesaire yani sizde bilirsiniz Türkiye tribünlerinde şey vardır yani kadına yönelik işte küfür hakaret kadın üzerinden vurmalar aşağılamalar hep kadın üzerinden olur. Ya bizim tribünde yine vardır muhakkak ama çok nadir yani ulaşamadığım belki de bizim kaçırdığımız bir nokta olabilir. Ama son zamanlarda son zamanlarda dediğim bir 8-9 yıldır falan bu mücadelemiz sonuçlarını verdi. Pankartlarda bestelerde işte sohbetta bile stadyum içerisinde gol kaçında penaltı kaçınca ya da olmayan bir penaltı rakibe verilince edilen küfürler yerine işte sessizliğe bıraktı biraz.”

Bazı taraftarlar, taraftarlık içerisinde bulunan tüm toplumsal cinsiyet düzenlerine karşı çıkıyor olmasa dahi tribün hiyerarşisini yıkmaya, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü kaldırma ya da cinsiyetçi küfürler ya da söylemlere karşı çıkarak bu tür eril yapıları sarsma gibi toplumsal cinsiyet düzeni pratiklerini bozmaya çalıştıklarını da görebiliyoruz.

4.2. Taraftarlık Yoluyla Sosyalleşme

Bu temada taraftarlıktaki sosyalleşme biçimlerini inceleyip, taraftarlığın erkek alanı kabul edilmesini ve kadınların öteki konumuna gelmesine yol açan toplumsal cinsiyet düzenin hangi sosyalleşme pratikleri ile oluştuğunu açıklamaya çalışacağım. Bu sosyalleşme pratiklerini açıklarken pek çok araştırmacının da başvurduğu gibi ben de sosyalleşmeyi birincil ve ikincil olarak ayırarak Giddens'in tarif ettiği sosyalleşme eyleyenlerine başvuracağım. Giddens (72) birincil sosyalleşme eyleyeni olarak aileyi gösterirken, ikincil sosyalleşme eyleyeni olarak da okul, akran grupları ve medyayı gösterir. Ben de taraftarlık içerisindeki sosyalleşme pratiklerini bu sosyalizasyon eyleyenleri üzerinden aktarmaya çalışacağım.

Sosyalleşme araçları etrafında bulgularımı sunacağım bu temayı 4 alt temaya ayırdım. Bunlar: *Aile ile Sosyalleşme Aracı Olarak Taraftarlık, Eğitimde Cinsiyetlendirilmiş Spor, Arkadaşlarla Sosyalleşme Aracı Olarak Taraftarlık, Medyanın Taraftarlığa Etkisi.*

4.2.1. Aile İle Sosyalleşme Aracı Olarak Taraftarlık

Bebeklik ve çocukluk yıllarının ilk dönemlerinde gerçekleşen ve kültürel öğrenmenin en yoğun olduğu dönemi ifade eden birincil sosyalleşmenin en önemli eyleyeni ailedir (72). Aile kavramı özellikle antropolog ve sosyologlar olmak üzere sosyal bilim araştırmacıların yoğun ilgisini görmektedir. Bunun en önemli nedeni de ailenin toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir alan olarak tanımlanmasıdır (134) (s., 140). Ömür boyu devam eden bir süreç olarak kabul edilen sosyalizasyon ilk olarak ailede başlar (135). Bir bebek ebeveynlerin kültürel pratiklerini öğrenerek ve onları taklit ederek büyür. Bundan dolayı da toplumsal cinsiyet düzeninin

ilk oluşmaya başladığı yer de aile olarak kabul edilebilir. Taraftarlık odaklı baktığımızda da bir çocuğun taraftarlık algısının oluşmaya başladığı yerlerden ilki olarak aileyi görebiliriz.

Katılımcıların neredeyse hepsi taraftarlığa olunmada ailesinin etkili olduğunu belirtti. Örneğin Ela taraftar olmaya nasıl başladın sorusuna şöyle yanıt veriyor: *“Ya babadan biraz galiba... Belki babayla vakit geçirme isteği mi onu bilmiyorum. Ama babam maç izlemeye giderken ben de peşine takılırdım, ben de izlerdim.”* Taraftarlık ya da maç izleme babayla vakit geçirmek için bir fırsat olarak karşımıza çıkabiliyor. Barış Galatasaray’ı desteklerken sonra neden Fenerbahçe taraftarı olmaya başladığı sorusuna Ela gibi babasıyla vakit geçirmek için olabileceğini anlatıyor: *“O dönem Fener’in oyuncu profillerini çok seviyordum. Ama belki şey atlarda bir yerde babam Fenerli ben de Fenerli olayım gibi bir tercih olabilir. Belki bilmiyorum babamla biraz daha yakın olmak için olabilir.”* Çağla da taraftar olmanın tamamen aileden gelen bir şey olduğunu şöyle dile getiriyor: *“Taraftarlık bence tamamen aileden gelen bir şeydir. Yani sonradan edinilen bir şey olduğunu ben zannetmiyorum. Belki vardır ama ailenin bu konuda belirleyici olduğunu düşünüyorum şahsen. Yani aile neyse taraftarlık da biraz oradan geliyor.”*

Ailede genellikle baba çocuğun taraftarlığı üzerinde en önemli etkiye sahip kişi oluyor. Beste de taraftar olmada babasının etkisini şu şekilde ifade ediyor: *“Şöyle bir hikayesi var onun (taraftar olmaya başlamanın); benim doğumum biraz zor geçmiş. Annemi yoğun bakıma almışlar beni odaya koymuşlar. Önce beni babam bulmuş ve bulur bulmaz da ben senin babanım, ömrünün sonuna kadar benim lafımdan çıkmayacaksın ve ölene kadar da Beşiktaşlısın demiş. O sırada da doktor duymuş hatta kendisi de Galatasaraylıymış öyle aralarında sözlü münakaşa geçmiş (gülüyor). Yani ben o noktada başladım Beşiktaşlı olmaya”.* Funda da maçlara babasıyla gittiğini belirtiyor: *“Ben Adanaspor’u tutmaya başlamadım, Adanaspor beni tutmaya başladı. Babam*

götürürdü beni maçlara.” Anne ise genelde bu konuda en etkisiz kişi konumda bulunuyor:

“Annem normalde futbolla alakası olmayan bir kadın. Sadece herkesin üç büyükleri tuttuğundan sıkıldığı için Trabzon’u tuttuğunu söylerdi ama bir taraftarlığı yoktu böyle forma alıp Trabzon’un maçını izlemek.. Ama hani gıcıklık olsun diye Trabzon’u tutardı”(Barış).

“Annem Fenerbahçeli ama ben annemin taraftar olduğunu düşünmüyorum çok fazla. Sadece hani biri sorarsa hangi takımlısın diye Fenerbahçeliyim demek için Fenerbahçeliymiş gibi geliyor bana.” (Ekin)

Ailede genellikle baba taraftar olmada en önemli faktör olarak karşımıza çıksa da bazı kişilerde farklı aile bireyleri taraftarlıkta etkin rol oynayabiliyor. Örneğin Demir, bütün ailesinin Beşiktaşlı olduğunu söylüyor ancak taraftarlığında abisinin önemini daha çok vurguluyor: *“Benim abimle aramda 5 yaş var. Abim böyle Ankara’daki müsabakalara falan çok ciddi gitmeye başladı... Arkadaş çevresi hep Çarşı grubundandı... Abimin arkadaşları haliyle benim de arkadaşlarım oldu ve bu böylelikle gelişti.”*

Taraftarlığın kapısını açan kişi genellikle ailenin erkek üyesi oluyor. Babanın yanı sıra abi, amca, dayı da yine bir kişiyi taraftarlığa yönlendiren olabiliyor. Fakat yalnızca erkekler bu konu da etkili olmuyor. Örneğin Berrak, Gençlerbirliği taraftarı olmasını sağlayan kişinin kız kardeşi olduğunu şu şekilde anlatıyor: *“Gençlerbirliği’yle ben kız kardeşim vasıtasıyla tanıştım. Kardeşim daha eskiden beri Gençlerbirliği’ni destekliyor... Bence ben biraz ondan etkilendim.”* Kız kardeşlerin yanı sıra kardeş gibi görülen kuzenler de yine taraftarlığa yönlendiren kişi olabiliyor: *“İşte bir kuzenim (kadın)*

Galatasaraylıydı. O da böyle rol model aldığım bir kuzenimdi. Onunla birlikte sevinmek falan hoşuma gidiyordu.”

Giddens (72) sosyalizasyonda aile etkisinden bahsederken yalnızca ailelerin bakış açılarını hiç sorgulamaksızın benimseyen çok az çocuğun olduğunu da vurguluyor. Aileler kendi tuttıkları takımı çocuklarının da tutacağını düşünebiliyor. Beşiktaş taraftarı olan Çağla, çocuğunun farklı bir takımı tutmasını istemeyeceğini dile getiriyor: *“Tabii ki de aile belirleyici bu konuda. Biz de belirleriz. Ben çocuğum tabi gidip Fenerbahçeli olmasını istemem yani açıkçası.”* Ekin de babasının Galatasaray taraftarı olmasına karşın kendisinin halalarının etkileriyle Fenerbahçe taraftarı olduğunu anlatırken şunları söylüyor: *“Halalarım Fenerbahçeliydi. Onlarla aram çok iyiydi. Mesela işte maç sonrası babamla tartışıyorlardı. Bu beni çok etkiledi. Halalarım yüzünden Fenerbahçeliyim. Babam bunu kabullenemedi bir süre. Babam inatla şunu iddia ediyor hala sorsak benim dönecek olduğumu söyler (gülüyor). Çünkü şöyle düşünüyor, ben Galatasaraylıydım halalarım beni kandırdı ve ben Fenerbahçeli oldum diye düşünüyor.”*

Aileler çocuklarının yalnızca taraftar olmalarında rol oynamıyor, taraftarlık algısının oluşmasında da etkili olabiliyor. Bir ebeveynin maç izleme biçimi çocukları tarafından da örnek alınabiliyor. Bundan dolayı şiddetin ‘doğal olarak’ taraftarlığın bir parçası olduğu algısına sahip bir aile davranışlarıyla bu algıyı çocuklarına aktarabiliyor.

“Maç izlerken şiddete eğilimim artıyor. Hani babamın sergilediği davranışları sergilemeye başladım. Çünkü babam maç izlerken sinirleniyorsa kalkıp duvarları yumruklardı. Evin içerisinde bir pozisyonu kaçırdığıysa çığlık çığlığa bağırdı falan. Pozisyon kaçıyor kendimi yumrukluyorum böyle. İşte oraya buraya çarpıyorum bir şeyler yapıyorum. Hani babam biraz sanırım hani hangi yoldan gideceğimi değil de nasıl gideceğimi göstermiş gibi. Hangi yoldan gideceğimi halalarım (gülüyor) gösterdi. Babam da nasıl gideceğimi işte böyle taraftar

olunur işte. Ne kadar kalkıp duvarı yumruklarsan o kadar hani o takıma bağlısın. Ya da ne bileyim bir pozisyonu kaçırdığında ne kadar bağırsan o kadar seviyorsun.” (Ekin)

Maç izlerken içinden canavar çıktığını belirten Çağla'nın da bu davranışlarında babasının etkisi olduğu söylenebilir. Çağla, 'senin gibi babanın da maç izlerken içinden canavar çıkar mı?' sorusuna şu şekilde yanıt veriyor: *“Tabi tabi. Hani o an bağırma, çağırma... Hani en basitinden ne söyleyebilirim. Hani penaltı kaçırdığını düşün oo kıyamet kopar yani. Bir pozisyonu gole çeviremediği zaman büyük sıkıntı yaratır yani (gülüyor).”*

Bazı aileler ise daha sakin maç izleme konusunda yol gösterici olabiliyor. Demir eskiden çok daha ateşli bir şekilde maç izlediğini fakat ailesi ile maç izleyerek, zamanla uslandığını ve durulduğunu, ailesinin maç izleme biçimlerinin ne şekilde olduğunu sorduğum soruya verdiği şu yanıtla aktarıyor: *“Çok keyifli ve sade. Son yıllarda o bana da bulaştı. Bütün alana bakmayı onlardan öğrendim... Daha geniş bakmayı, daha futbolcuların performanslarına yönelik bakmayı, daha böyle bir takımın nasıl takım olmayı başardığına yorumlamayı gibi şeyler verdiler.”*

Görüştüğüm katılımcıların deneyimleri taraftar olan kişilerin de taraftarlığa başlamasında ailenin etkili olduğunu gösteriyor. Taraftarlık için en önemli sosyalleşme aracı olarak baba karşımıza çıkıyor. Genellikle erkekler etkili rol oynasa da ailenin kadınları da bir kişiye taraftarlığın kapısını açan kişi olabiliyor. Aile yalnızca çocuklarını taraftar olmasını sağlamıyor aynı zamanda taraftarlık biçiminin nasıl olacağını da şekillenmesini sağlıyor.

4.2.2. Eğitimde Cinsiyetlendirilmiş Spor

Toplumsallaşma eyleyenlerinden bir tanesi okuldur. Okul çocukların uyması gereken kurallar ve öğretmenlerin tepkileri çocukların kendilerine ilişkin beklentileri etkiler (72) (s., 206). Türkiye'deki modern okul sistemi de Cumhuriyetin modernleşme projesinin bir parçası olarak tasarlandı ve bu projenin toplumsal cinsiyet ilişkilerini düzenlemeyi hedefleyen belirgin bir toplumsal cinsiyet rejimi yaratma hedefi vardı (136). Cumhuriyetin ilk yıllarındaki beden eğitimi politikaları, erkeklerin orduya, bu sayede de vatana, iyi şekilde hizmet edebilmesi için, kadınların ise daha az dayanıklı olduğu görüşüyle doğurganlığını engelleyecek ağır sporlardan uzak bir şekilde oluşturulmuştur (137). Oğlan çocukları güreş, futbol gibi güç, dayanıklılık gerektiren sporlara, kız çocukları ise cimnastik, tenis gibi bireysel ve estetiklerini bozmayacak sporlara yönlendirilmiştir. Bu durum sporun cinsiyetlendirilmesine yol açmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında hazırlanan beden eğitimi politikalarının günümüzde de etkileri devam etmektedir. Kız öğrenciler ile oğlan öğrenciler okul eğitimlerinde farklı sporlara yönlendirilmekte ve bu da toplumsal cinsiyet düzeninin sürekli olarak yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Okulda öğretmenlerin genellikle oğlan çocuklarını futbol ve basketbola, kız çocuklarını ise voleybola yönlendirdiğini katılımcılar dile getiriyor: *"Genel olarak futbol oğlanlar içindi, voleybol kızlar.. Öyle bir algı vardır ya kızlar voleybol oynasın, oğlanlar basketbol ve futbol oynasın... Bizim okulda da voleybol kızlar için basketbol ve futbol oğlanlar içindi."* (Funda), *"Lisedeyken voleybol takımı vardı kız takımıydı ben de orada oynuyordum. Oğlan futbol takımı da vardı ama kız futbol takımı yoktu tabi ki."* (İpek). Okulunda basketbol, futbol, masa tenisi, voleybol gibi branşlar olduğunu söyleyen Barış da yine aynı şekilde cinsiyete göre branşların belirlendiğini şu şekilde ifade ediyor: *"Voleybol dışında, voleybol ve masa tenisi dışında kız takımı yoktu."*

Oğlan çocukları ile özdeşleştirilmiş futbolu oynamak isteyen kız çocukları ise engeller ile karşılaşabilmekte. Futbol oynamayı çok istediğini fakat öğretmenlerinin buna engel olduğunu Ekin şu şekilde anlatıyor:

“Okulun içinde halı saha vardı. Erkek arkadaşlarım beden eğitimi dersinde futbol oynuyorlardı. Ben de aralarına dahil olmak istedim ama beni önce almadılar aralarına kız olduğum için. Sen ne anlarsın, senin burada ne işin var gibi şeyler söylediler. Sonra ben bir şekilde onlara kendimi ispatladım, oynayabileceğimi gösterdim. Konuşarak birkaç kişiyi ikna ettim. Sonra oynadım baktılar ki iyi oynuyorum, onlara ayak uyduruyorum kafalarındaki tabu yıkılmaya başladı. Sonra turnuva zamanı geldi. Beden eğitimi öğretmenine Ekin de oynayabilir mi dediler... Ama hoca kabul etmedi... Gerekçesi kız olmamdı. Diğer sınıfların takımlarında ve okullarda oynayan kız yoktu. O yüzden ikna edemedik. ... Ben de bana kucak açan bir branş olan voleybola devam ettim.”

Futbolun erkek oyunu kabul edilmesinden dolayı kız çocukları bu alana girmeyi tercih etmeyebiliyor. Örneğin kız öğrenci sayısının fazla olduğu bir okulda okuduğunu ve bu yüzden spor branşlarının oğlan-kız karışık oynadıklarını belirten Özgür ‘futbolu kızlar oynar mıydı?’ sorusuna şu şekilde yanıt veriyor: *“Yok genellikle kızlar pek futbolu tercih etmiyordu.”* Futbol oynamayı çok seven ve yetişkinliğinde futbol oynamaya başlayan İpek, çocukluğunda babasının istememesi üzerine kendisinin de voleybolu tercih ettiğini şöyle aktarıyor: *“Lisedeyken bir futbol takımı kurulmuştu, beni de çağırmışlardı aslında ama babam dedi ki ‘ya bi de futbol eksik kalsın, futbola da gitmesin şimdi bu yaştan sonra kırığıyla çıkığıyla mı uğraşalım bir şey olur’ diye babam beni yollamamıştı. Ben de o zaman ısrar etmemiştim çünkü deli gibi voleybol oynuyordum. Ben yok ya futbol olmasa da olur. Ben voleybol oynayacağım falan diyodum.”* İpek ayrıca futbol oynamadığından dolayı içinde ukde kaldığını da dile getirdi.

Fakat tüm okullarda yürütülen beden eğitimi politikasının bu şekilde olduğunu düşünmek yanlış olur. Beden eğitimine önem veren bir okulda okuduğunu belirten Çağla, okulundaki futbol takımında oynadığını ifade ediyor: *“(Okulda) Futbol takımı vardı, voleybol takımı, aynı şekilde koşu takımı da vardı. Koşu takımı mesela daha faaldi.*

Bir arkadaşımın Türkiye ikinciliği, üçüncülüğü falan vardı hatta. ... Aynı şekilde futbolda da hani kız takımı vardı. Ben hatırlıyorum futbola katılmıştım.”

Okulda beden eğitimi politikası olarak spor branşlarının cinsiyetlendirilmesi futbolun erkek alanı olduğunu daha o yaşlarda çocuklara aşılama başlıyor. Okul çağlarında oğlan çocuklarının futbola yönlendirilmesi ve kız çocuklarının bu alandan dışlanması futbolun erkekler lehine cinsiyetlendirildiği ve kız çocuklarının ve kadınların futbolun ötekileri kabul edildiği toplumsal cinsiyet düzenine hizmet etmekte.

4.2.3. Arkadaş İle Sosyalleşme Aracı Olarak Taraftarlık

Giddens toplumsallaşma eyleyenlerinden bir diğeri olarak akranları gösterir. Akranlar aynı yaş grubu çocukları ifade eder. Çocuklar kreş ve okullarda aynı yaştaki arkadaşları ile sürekli olarak vakit geçirir. Çocukların okulda birlikte yaptıkları toplumsal etkileşimler, toplumsal cinsiyetin anlamının yaratılmasında en az aile ve okul kadar önemlidir (72) (s., 207). Fakat bir çocuk yalnızca kendi yaş grubuyla değil farklı yaşlarda diğer çocuklarla da sürekli olarak iletişim halinde olabilir. Özellikle mahalle kültüründe büyüyen çocuklar farklı pek çok yaşta arkadaşlar edinebilir. Bu yüzden de sosyalleşme eyleyeni olarak yalnızca akran tanımlamanın eksik kalacağını düşünerek akran yerine arkadaş toplumsallaşma eyleyeni olarak kabul etmenin daha uygun olacağını düşündüm.

Bir kişiye taraftarlığın kapısını açan ilk eyleyen olarak aile karşımıza çıksa da bazı kişiler arkadaşlarıyla sosyalleşmek için de taraftar olmaya başlayabiliyor. Toprak taraftar olmasında arkadaşının etkisini şöyle aktarıyor: *“Lise sona doğru geldiğim zaman bir tane arkadaşım vardı Ayşe diye. O Gençlerbirliği taraftarlıydı. Ondan sonra işte sürekli şehrinin takımını tutsana diye dalga geçiyordu benle... Ben o zaman Beşiktaş’ı*

tutuyodum. Bu arada o zamanlar Beşiktaş'ı tutarken maçları falan izlemezdim. Babam Beşiktaşlı diye ben de Beşiktaşlıydım. ... Ondan sonra ezgi dalga geçmeye başlayınca bu konularda ben de dedim döneyim. Tamam Gençlerbirlikli olayım seni mi kıracağım diye başladı olay.” Demir taraftar olmasında babasının ve abisinin rolü olduğunu söylese de arkadaş çevresinin de etkisini şöyle dile getiriyor: *“Abim lise yıllarındayken, tabi o lise 1’deyse ben daha 4.-5. sınıfta falan anca oluyorum, maçlara gitmeye başladı ve arkadaş çevresi hep Çarşı Grubu, sürekli Beşiktaş maçlarını takip eden pankartlar yapan, tezahüratlarda bulunan... Benim çok ilgimi çekmişti. E abimin arkadaşları haliyle benim de arkadaşlarım oldu ve bu böylelikle gelişti. Ben de bütün Beşiktaş maçlarını neredeyse takip etme kararı aldım.”*

Arkadaşlık grupları toplumsal cinsiyet kapsamında yapılanırlar (55) (s., 182). Toplumsal cinsiyet düzeninin oluşması ve yeniden üretiminde arkadaşlık grupları oldukça önemlidir. Örneğin futbolun erkek alanı olması çocukluk yaşlardan itibaren kendini belli edebiliyor. Taraftarlar ile dolu bir çevrede büyüdüğünü ve etrafındaki çoğu kişinin taraftar olduğunu söyleyen Özgür, bu taraftarların neredeyse hepsinin erkekler olduğunu belirtiyor: *“Genellikle erkeklerdi ya yoğunlukla erkeklerdi. Tek tük karşılaştığım oluyordu kadın taraftarlarla. Ama bilmiyorum ya belki de onlarla muhabbet hiç oraya gelmiyordu ve o yüzden taraftar olduklarını fark etmiyordum. O da olabilir ya da gerçekten taraftarlıkla ilgileri yoktu bilmiyorum. Ama genellikle erkeklere denk geliyordum.”* Doğa da maçları Bursa’daki taraftar derneklerinde izlediğini fakat bu derneklere kadınların giremeyeceğini şu şekilde açıklıyor: *“Komple erkek, o ortamda herhangi bir kadın göremezsin. Zaten genel olarak toplumun, Orhangazi’de kadınların belli saatte dışarıda bulunması, hele öyle bir ortamda, öyle bir dernekte bulunması, zaten komple çok tuhaf kalır. Kabul etmez yani kadın gitmek istese de o ortam onu kabul etmez. Sıkıntı yaşar”*

Kadınların futboldan anlamayacağı inancıyla taraftarlıkta öteki konumuna gelmesi de çocukluk dönemindeki arkadaşlık ilişkileriyle başlayabiliyor. Kız çocukları futbolu bildiğini ve kendilerinin de gerçek birer taraftar olduklarını ilk olarak erkek akranlarına kanıtlamaya çalışabiliyor. Kız çocukları ilk olarak taraftarlığını kendi akran gruplarına ispatlamaya çalışıyor. Yukarıda Ekin *“Okulun içinde halı saha vardı. Erkek arkadaşlarım beden eğitimi dersinde futbol oynuyorlardı. Ben de aralarına dahil olmak istedim ama beni önce almadılar aralarına kız olduğum için. Sen ne anlarsın, senin burada ne işin var gibi şeyler söylediler. Sonra ben bir şekilde onlara kendimi ispatladım”* şeklinde açıkladığı ve İpek’in *“Ben de sizin kadar futboldan anlıyorum, pozisyonları, ofsaytı biliyorum, hakemin şu kartı bu bayrağı kaldırması ne demek biliyorum. Benim de futbol bilgim var. Bunu kanıtlamak gerekiyor”* ifadeleri okul çağında arkadaşlarına futbolu bildiğini ve taraftar olduğunu kanıtlamaya çalışmalarına birer örnek oluşturuyor.

Çocukların arkadaş gruplarıyla sosyalleştikleri alan okul olduğu kadar sokaklardır. Sokak erkeklerin işgalinde olan öncelikle erkeklere ait bir alandır (55) (s., 198). Sokakta çocuklar özellikle oynadıkları futbol aracılığıyla sosyalleşebilirler. Sokağın erkeklere ait bir alan kabul edilmesinden dolayı da genellikle futbol oynayarak oğlan çocuklarının sosyalleştiğini varsaymak yanlış olmaz. *“Spor benim için bir yaşam stiliydi, sokakta işte kulüpte... (sokakta) erkekler ile oynardık. Kadın, kız arkadaşla oynamışlığım var mı? Yo hayır hiç hatırlamıyorum.”* (Doğa). Sokakta futbol oynayan kız çocukları da genellikle oğlan çocuklarıyla futbol oynuyor: *“Küçük yaşta ben en başta futbola başladım. Sokakta arkadaşlarımla oynuyordum... Benim yaşıtım oğlan çocukları vardı. Annemden izin istedim oynayabilir miyim diye. O da tamam dedi. Onlar futbol oynuyordu ben de futbol oynamaya başladım mahalledekilerle. (Ekin).”*

Fakat sokakta yalnızca erkeklerin bulunmuyor. Sokak ve futbol genellikle oğlan çocuklarının birbirleriyle sosyalleştiği bir alan olsa da kız çocukları da bu yolla

sosyalleşebilmektedir. Örneğin Çağla sokakta futbol yoluyla sosyalleştiğini şu şekilde ifade ediyor: *“Mahalle maçları falan olurdu. Herkes hangi takımın tutuyorsa onun formasını giyerdi. Takımlar ona göre belirlenirdi. İşte ne bileyim Galatasaraylılar belki bir takım Beşiktaşlılar bir takım o şekilde belirlenirdi. Erkek kız karışık fark etmez yani.”* Toprak da yine aynı şekilde mahallede futbol oynadığı kız arkadaşlarının da olduğu dile getiriyor: *“Oynamak isteyen herkes oynuyordu bizimle. Kızlar da oluyordu.”*

Görüşme verilerinin gösterdiği en önemli noktalardan bir tanesi sosyalleşme eyleyenlerinden bir tanesi olan arkadaş grupları toplumsal cinsiyet düzeninin oluşmasına katkı sunabildiğidir. Mahalledeki futbol oyunlarına kız çocuklarının dahil olmaması ya da olamaması, taraftar olan kız çocuklarının oğlan arkadaşlarına taraftarlıklarını kanıtlamaya çalışması da arkadaşlık ilişkilerinin toplumsal cinsiyet düzeninin işleyişine nasıl katkı verdiğinin birer göstergesini oluşturmaktadır.

4.2.4. Medyanın Taraftarlığa Etkisi

Medya, toplumsal cinsiyet düzeninin oluşmasında etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyük bir paya sahip sosyalleşme eyleyenidir. Film, video, müzik ve haber yayınlayan medya şirketleriyle internet dahil olmak üzere daha merkezi olmayan medyanın tümü toplumsal cinsiyet düzenlemelerini içermektedir (57). Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde medya önemli bir etkiye sahiptir. Küçük çocukların gördüğü resimli kitaplar, çizgi filmler televizyon programları hep erkek ve dişi özellikleri arasında farklılıkları vurgulama eğilimindedir (72) (s., 209). Medya, özellikle spor medyası cinsiyete dayalı dilin toplumsal geleneklerini yansıtmaktadır (138).

Spor medyası hegemonik erkekliğin inşasını pekiştiren bir sosyal alandır (139). Türkiye’deki futbol medyasında cinsiyetçi-argo ifadeler içeren kelimelerin kullanılması

son derece normal karşılanırken, kullanılan bu dil ve söylem aracılığıyla şiddet kültürünün yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır (140). Medya taraftarlıkta şiddeti normalleştiren araçlardan bir tanesi olabiliyor. Savaş terimleri kullanarak medyanın şiddeti normalleştirmesini Demir şu şekilde açıklıyor:

“Bence taraftarlık çok yanlış sunuluyor medyada. Medya zaten komple bence çöpe atılması gereken bir şey. Yani yeniden oluşturulması gereken bir şey. Hiç unutmuyorum meşale yakmak serbest o zamanlar. Daha gelmemiş meşale yasağı. Beşiktaş ve Fenerbahçe tribünü birbirlerine meşale yakarak meşale atıyorlar. Ertesi günkü söylem birbirilerini bombaladılar. Şimdi bombalama bir savaş terimi ya bu bir savaş terimi. Siz bu manşeti attığınız zaman bunu şey yapmazsınız ne onun adı bunu azaltamazsınız, bunu tırmandırırsınız. Medya her zaman tırmandırmıştır tırmandırmaya da devam ediyor maalesef. Kartal yüksek uçar kartal kanatlarını açtı kanaryayı avlamaya gidiyor mesela. Yarın Beşiktaş’ın Fenerbahçe’nin maçı var kartal kanaryayı avlamaya gidiyor. Bir Beşiktaşlı olmama rağmen kartal en sevdiğim hayvan olmasına rağmen ben buna karşı çıkıyorum. Çok yanlış yani. Bence medya iptal edilmeli (gülüyor). Sürekli erkek egemen sistemi eril tutumu insanlara aşıyor.ve sürekli insanların eylemlerini meşru kılıyor.”

Meydanın haberleştirdiği konular şiddet olmasından dolayı taraftarlığın normalinde de şiddet olduğu algısı olabiliyor. Özgür bu durumu şöyle dile getiriyor: *“Medyada genellikle ekstrem şeyler haber değeri taşıdığı için. Atıyorum bir Fenerbahçe taraftarı Galatasaraylıyı bıçakladı. Şimdi kavga eden de taraftar bıçaklayan da taraftar burda haber niteliği taşıyan şey her alanda olduğu gibi o kavga eden kesim ekstrem normalden ortalamadan farklı davranan kesim olduğu için geleneksel medyada da sosyal medyada da böyle ekstrem durumlar göz önüne, yani yüz üstüne çıkıyor. Dolayısıyla onlar konuşuluyor. Taraftarlıkta fazla agresif veya fazla heyecanlı davranan insanlar sunuluyor medyada. Dolayısıyla taraftarlık üzerinde de böyle algılar oluşturuyor.”*

Futbol medyasının sunduğu taraftarlık anlayışı ne olursa olsun takımına destek vermek şeklinde olabiliyor. Bu da görüşmecilerden Barış'ın deyimiyle takım yanlı bir şey yapsa dahi bunun gözden kaçmasına yol açabiliyor: *“Futbol programların hepsi öyle ya bir Fenerli bir Galatasaraylı bir Beşiktaşlı... Üç Fenerli Galatasaray maçını yorumlayamaz mesela bu ülkede... Ya siyasi programlar oluyor ya her partiden bir kişi mesela siyasi parti şeyinde şey olmaz, CHP çok haklı bu konuda demezsin. Hani diyemiyorsun ya da. Çünkü seçmenin der ki’ o zaman CHP’ye oy vereyim sen sürekli onu öveceksen’. Burada da ona döndü iş. Adam şey diyemiyor Fenerbahçe hata yaptı dememek için son 30 yıllık bütün olayları anlatıyor. Bu anlamda bi haklılık şeyi, korumak adına sonu yok. Yani biz hata yaptık dememek için her şeyi diyebilme noktasında bir şey var.”* (Barış). *“Medyada özellikle sosyal medyada çoğu şey yani ne olursa olsun tam destek pür destek. Hani maça gidelim, onu yapalım, bunu yapalım, para gönderelim. Ya Beşiktaş bu konuda biliyorsun bayılır. Katılmam yani niye katılayım manyak mıyım? Cebimde zaten var 3 kuruş, gidip bir de onu ona mı yatırcam yani. O kadar değil. Tamam, taraftarız da o kadar da değil yani. Gerçekten yani niye oraya yatırayım, yatırmam. ... Yani ölümüne destek, tam destek. Ne olursa olsun destek. Eleştiri çok fazla yok. Eleştirel bakış açısı da çok fazla yok.”* (Çağla)

Kadınların taraftarlığın ötekileri olarak görülmesi medyada da yansımaları bulabiliyor. Medya kadın ve erkek taraftarları farklı dil ile haberleştirebiliyor. Katılımcılara göre kadın taraftarlar daha naif bir şekilde sunulabiliyor. Fakat kadın taraftarların artması bu durumu değiştirebiliyor: *“Kadın taraftar gruplarının azlığından dolayı işte haberler sunulurken daha böyle çiçek böcek havasında ne bileyim “Hadi kızlar maça gidelim” tadında haber yapılıyordu. Sonra gitgide güçlenen kadın taraftar grupları sayesinde bu haberin biçimi de değişti. Cümleler de değişti. İşte Adanaspor kadın taraftarlarının şu şu şu etkinliği diye sunulmaya başladı. Bundan dolayı da yani şey diyemem o habercilerin dillerini kendilerinin değiştirdiğini söyleyemem yani.”* (Funda)

Futbol medyası erkek taraftar odaklı bir şekilde ilerliyor. Spor medyası neredeyse erkek programları halini almakta (141). Doğa medyanın erkek taraftarları memnun etmek için içerik ürettiğini şu şekilde ifade ediyor: *“Yani her şeyi taraftarlığa göre oluyor. Taraftarın istediği oluyor, taraftar her kimse her istediğini yapabiliyor özellikle sosyal medyada. Ve spora dair üretilen tüm içerikler her şeyde bu taraftar gruplarına yönelik yapılıyor. Onların ne sevdiği ne sevmediği onların hangi, atıyorum hangi kelime onların hoşuna gider ya da gitmez... Tamamiyle en ince ayrıntısına göre tam anlamıyla onlara sunuluyor.”* Doğa bunun nedenini ise şöyle anlatıyor: *“Çünkü özellikle medyanın müthiş bir kaygısı var, onları (erkek taraftarları) kaybedeceğim diye.”*

Taraftarlıktaki toplumsal cinsiyet düzeninin bir parçası olan eril yapı, şiddet ve kadınların öteki konumda olması medyada kendisini göstermekte. Spor medyasına hakim olan eril dil, taraftarlık ile şiddetin özdeşleştirilmesi ve taraftarlar olarak erkeklerin kabul edilmesiyle beraber kadın taraftarların sunulma biçimlerinde farklılıklar görülmesi sosyalleşme eyleyeni olan medyanın toplumsal cinsiyet düzenini nasıl sürekli olarak yeniden ürettiğinin de bir kanıtı niteliğinde.

5. TARTIŞMA

Bu tez çalışmasında futbol taraftarlığı içerisindeki toplumsal cinsiyet düzenini açığa çıkarmayı ve bu toplumsal cinsiyet düzenin oluşmasında hangi sosyalleşme pratiklerinin etkili olduğunu ortaya koymaya çalıştım.

Futbol taraftarlığındaki toplumsal cinsiyet düzeninin en önemli parçalarından bir tanesi, taraftarlığın eril yapıyla çevrili cinsiyetlendirilmiş bir alan olmasıdır. Futbol taraftarlığı içerisindeki kadınların sayısı gitgide artsa bile futbol hala oyuncuların ve izleyicilerin büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu bir alandır (6). Futbolun

erkeklere ait bir alan olarak kabul edilmesi kadınların da bu alandan dışlanmasına ve marjinal konuma getirilmesine yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde erkeklerin daha güçlü olduğu inancıyla kadınlar üzerinde tahakküm kurulması (55) taraftarlık içerisinde de kendisini göstermektedir. Hegemonik erkeklik yalnızca kadınlar üzerinde değil, madun ve marjinal erkeklikler üzerinde de baskı unsuru olmaktadır. Taraftarlıkta da kadınlık ile özdeşleşen davranışları sergilemeyen erkekler hegemonik erkekliğin hedefi olabilmektedir.

Taraftarlığın eril bir alan kabul edilmesinin getirilerinden bir diğeri de tribündeki şiddetin doğallaştırılmasıdır. Toplumun erkeklerden güçlü birer birey olmasını beklemesi (123) (s., 232), eril bir yapıda olan taraftarlıkta da güç gösterisi olan şiddetin, bağırmanın, küfür etmenin normalleştirildiğini ve bu davranışların ideal taraftar davranışları olarak kabul edildiğini görebiliyoruz (44). Bu normalleşme Bourdieu'nun evrensel bir görüş açısı olarak tanımladığı doxa (71) (s., 124) kavramına denk düşmektedir. Futbol stadyumları şiddeti ve cinsiyetçiliği normalleştirilmesi (142) ve taraftarların da bu davranışları sorgulamadan kabul etmesi Bourdieu'nun doxa kavramıyla düşünüldüğünde anlamlı hale gelmektedir.

Sveinson ve Hoeber'in (143) yaptıkları çalışmada ortaya koydukları bulgulardan birisi olan ve kadınların taraftar olarak marjinalleştirilmesinin temel nedeni olarak kadınların biyolojik cinsiyeti nedeniyle spor hakkında bilgi sahibi olmadığı ve spora ilgisiz olduğu varsayımı göstermeleri bu tez çalışmasının da vardığı sonuçlardan bir tanesidir. Ancak tribün ve taraftar grupları kadınlar için güvenli bir alan da oluşturabilmektedir. Erkek taraftar ile birlikte hareket etmek kadın taraftarların kendilerini daha güvende hissetmesini sağlayabilmektedir. Kadın taraftarlar özellikle farklı bir takımın erkek taraftarlarından gelebilecek şiddet ya da taciz tehditinin önüne aynı takımın taraftarı oldukları erkek taraftarlarla birlikte hareket ederek geçmeye çalışabilmektedir.

Taraftarlıktaki toplumsal cinsiyet düzeninin oluşmasında sosyalleşme pratikleri büyük etkiye sahiptir. Bu düzenin oluşmasını sağlayan sosyalleşme pratikleri arasında en önemlilerinden birisi ailedir. İlk sosyalleşme eyleyeni olarak kabul edilen aile (72) toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliğin de yeniden üretildiği bir alandır (134) (s., 140). Çocuklar nasıl taraftar olunacağını ve taraftarlıktaki toplumsal cinsiyet düzenini ailelerinden öğrenebilmektedir.

Bir diğer sosyalleşme eyleyeni okuldur. Okul, çocukların hangi kurallara uyması gerektiğini ve kendilerinden beklenenlerin neler olduğunu öğrendikleri bir yerdir (72) (s.,206). Spor temelli beden eğitimi dersleri toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesindeki rolü oldukça büyüktür (144). Beden eğitiminde kız çocuklarının çoğunlukla voleybola, oğlan çocuklarının ise futbola yönlendirilmesi daha çocuk yaşta futbolun cinsiyetlendirilmesini sağlayabilmektedir.

Okuldaki ya da mahallelerdeki arkadaşlar da yine toplumsal cinsiyet pratiklerinin yeniden üretilmesi sağlayabilen sosyalleşme eyleyenleri arasındadır. Kız çocukları ve kadınlar oğlan çocukları ve erkekler tarafından taraftarlık bilgilerinin sorgulanmasına maruz kalabilmektedir. Bu durum kadınların, erkekler tarafından 'gerçek' taraftar olarak kabul edilmemesine hatta kadınların kendilerini de gerçek birer taraftar olarak görmemesine yol açabilmektedir.

Toplumsal cinsiyet düzenini oluşturan ve yeniden üreten bir başka sosyalleşme eyleyeni ise medyadır. Medya toplumsal cinsiyet düzenlemeleri yansıtan öğeler barındırmaktadır (57). Spor medyası cinsiyete dayalı dili kullanarak (138), toplumsal cinsiyet düzenini sürekli olarak yeniden üretmektedir. Spor medyası özellikle taraftarlık içerisindeki şiddeti normalleştirebilen bir sosyalleşme eyleyeni olabilmektedir (140).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Bu tez çalışmasında futbol taraftarlığında kadınların marjinalleştirilmesine neden olan düzeni anlayabilmek adına taraftarlıktaki toplumsal cinsiyet düzeninin açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Connell'ın toplumsal cinsiyet düzeni kuramı doğrultusunda, erkek lehine inşa edilmiş taraftarlık içerisindeki kadınların hangi biçimlerde ötekileştirildiği bu tez çalışmasında araştırılmıştır. Taraftarlıktaki toplumsal cinsiyet düzeninin oluşmasını ve yeniden üretilmesini sağlayan faktörleri inceleyebilmek için sosyalleşme kuramına başvurulmuştur.

Türkiye'de en fazla taraftar grubuna sahip kulüplerin yanı sıra Anadolu takımlarının taraftarları olan kadın ve erkek katılımcılarla yürütülen bu tez çalışmasının odak noktası kadın taraftarlar olmuştur. Taraftarlıktaki eril düzenin açığa çıkarılmasının temel nedeni kadın taraftarın yaşadıkları farklı deneyimleri ortaya koyabilmektir.

13 taraftar ile gerçekleştirdiğim bireysel görüşmeleri tematik analiz yönetimi ile analiz ettikten sonra farklı sonuçlara ulaştım. Cinsiyetlendirilmiş bir alan olan futbolun erkek işi olduğu inancı taraftarlarının da büyük çoğunluğunu erkeklerden oluşmasına neden olmakta ve taraftar olan kadınların marjinalleştirilmesine yol açmaktadır. Kadınların futboldan anlamayacağı inancı, kadınların gerçek taraftar sayılması konusunda zorluklar yaşamasına ve kadınların sürekli olarak kendilerini kanıtlamak zorunda hissetmelerini yol açmaktadır. Taraftarlık içerisinde kabul görme konusunda yalnızca kadın taraftarlar değil, hegemonik erkeklik dışında kalan erkekler de zorluklar çekmektedir. Erkeksi davranış olarak kabul edilen şiddet, küfür etme gibi davranışlar sergilemek taraftar grupları içerisinde kabul görmeyen önünü açmaktadır. Bu düzene uyan kadınların yanı sıra karşı çıkan kadın taraftarlar da bulunmaktadır.

Futbol taraftarlığını eril bir yapıya dönüştüren ve kadın taraftarların marjinalleştirilmesine yol açan toplumsal cinsiyet düzeninin oluşmasında sosyalleşme pratikleri önemli bir rol oynamaktadır. İlk sosyalleşme eyleyeni olan aile, toplumsal cinsiyet pratiklerinin aşılmasında etkili olabilmekte. Ailenin erkek bireyleri yalnızca taraftar olmada etkili değil aynı zamanda taraftarlığın doğal kabul edilen bağırma, küfür etme ve agresifleşme gibi davranışların öğrenilmesinde de önemli role sahiptirler.

Bir başka sosyalleşme eyleyenlerinden olan eğitim ve akranlarda toplumsal cinsiyet düzenini oluşmasında etkili olabilmektedir. Okul hayatında cinsiyetlendirilmiş beden eğitimi dersleri futbolun erkek alanına dönüşen yapısını oluşturmaktadır. Kız çocuklarını futboldan dışlayan beden eğitimi politikaları futbolun erkeklere ait bir alan olduğu varsayımını pekiştirmektedir. Bunun yanı sıra arkadaş ortamları toplumsal cinsiyet düzeninin yeniden üretilmesini sağlayan sosyalleşme eyleyenlerinden biri olabilmektedir. Oğlan çocuklarının okuldaki ya da mahallerindeki futbol ortamlarına kız çocuklarını dahil etmemesi küçük yaşlardan itibaren kız çocuklarının futbol taraftarlığında marjinal konuma itilmesine yol açmaktadır.

Son sosyalleşme eyleyeni olan medyanın sunduğu taraftarlık algısı insanların üzerinde büyük bir rol olabilmektedir. Toplumsal cinsiyet pratikleri hakkında işaretler sunan medyada futbolun eril yapısını ve şiddeti meşrulaştıran dilin kullanılması taraftarlıkta toplumsal cinsiyet düzeninin oluşmasına katkı sunmaktadır.

Sonuç olarak; futbolda kadın taraftarların sayısı gitgide artsa da sosyalleşme pratikleri ile öğrenilen ve yeniden üretilen eril yapıda inşa edilmiş toplumsal cinsiyet düzeni halen daha sürmektedir. Bu yapı kadınların futbol alanından dışlanmasına yol açmaktadır. Fakat bu düzenin değişmesi için mücadele veren taraftarlar vardır.

Toplumsal cinsiyet düzeninin parçası olmaktan kaçınan taraftarların verdikleri mücadeleler kazanımlar da elde edilebilmektedir.

6.2. Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Kadın taraftarların deneyimlerine odaklanan araştırmalar giderek artsa da hala oldukça sınırlı. Özellikle ulusal alanyazında kadın taraftar konulu araştırmalar yoksunluk kadar az. Erkek odaklı taraftarlık çalışmalarında pek çok farklı erkek taraftarın deneyimleri araştırılmıştır. Kadın taraftarları merkeze alan geçmiş çalışmalar gibi bu tez çalışması da kadın taraftarlar ile erkek taraftarların farklı deneyim yaşadığını ortaya koymaktadır. Erkek taraftarlar kadar kadın taraftarları merkeze alan çalışmanın azlığı bu alanda büyük bir boşluk yaratmaktadır. Bundan dolayı farklı kadın taraftarların deneyimlerini açığa çıkarabilmek için daha çok araştırmaya ihtiyaç vardır.

Tez çalışmamda yalnızca futbol taraftarlarına odaklandım. Görüştüğüm katılımcıların bazıları basketbol taraftarlığı ile futbol taraftarlığını kıyaslayarak bir kadın için basketbol taraftarı olmanın daha kolay olabileceğini ve bundan dolayı da basketbolda kadın taraftar sayısının yüksek olduğunu söyledi. Örneğin Doğa; *“Zaten oradaki (basketboldaki) taraftarlık oradaki desteğin şeklide çok farklı yani. Bir de müthiş bir kitle farkı var basketbolla futbol arasında. Futbol taraftarı olan erkeklerle basketbol taraftarı olan erkeklerle çok büyük farklar var gerçekten ... Türkiye’de bir kadın futbol tribüne gittiğinde yani gerçekten görüntü çok kötü ... O yüzden kadınlar basketbol izlemeyi tercih eder”* ifadelerini kullandı. Çağla ise aynı konu hakkında şunları dile getirdi; *“Zaten futbol kadınların çok fazla aktif olduğu bir alan değil. Belki kadınlar için basketbolda, voleybolda taraftar olmak biraz daha kolay ama futbolda çok da kolay değil.”* Gelecek araştırmalarda kadınlar için gerçekten basketbol taraftarı olmak daha mı

kolay?, eğer öyleyse bunun nedenleri nelerdir? sorularının cevapları araştırılması alanyazına büyük katkı sunacağını düşünmekteyim.

Tez çalışmama katılan kadınların bazıları çocukluk döneminde futbol oynadığını belirtmişti. Bu durum aklıma, çocukluk çağında bir şekilde futbol oynamaya başlama, kız çocukları için futbol taraftarlığının da kapısını açan bir faktör olabilir mi sorusunu getirdi. Tez çalışmamın dışında kalan bu konu gelecek araştırmalar için bir soru olabilir. Ayrıca erkek taraftarlar odağından da baktığımızda çocukluk yaşta kız çocuklarıyla futbol oynayan oğlan çocuklarının yetişkinlik döneminde toplumsal cinsiyet odaklı bir bakış açısı kazanıp kazanmadığı da yine gelecek araştırmalar için cevabı aranabilecek bir soru olabilir.

7. KAYNAKLAR

- 1) Öztürk P. Kadın Futbolcuların Futbol Alanındaki Deneyimleri [Doktora Tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2017.
- 2) Hacısoftaoğlu İ. Futbolda erkekliğin gür sesi: taraftarlığın cinsiyetle olan ilişkisi nedir?. *The Blizzard Dergisi*. 2018; 1: 111-122.
- 3) Koca, C. Sporda sosyokültürel boyutlar. H. Ertan, editor. *Spor Bilimlerine Giriş*. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi, Anadolu Üniversitesi Yayınları içinde; 2012
- 4) Mintert SM, Pfister G. The Female Vikings, a Women's Fan Group in Denmark: Formation and Development in the Context of Football and Fan Histories. *The International Journal of the History of Sport*. 2014; 31(13): 1639-1655.
- 5) Antonowicz D, Jakubowska H, Kossakowski R. Marginalised, patronised and instrumentalised: Polish female fans in the ultras' narratives. *International Review for the Sociology of Sport*. 2020; 55(1): 60-76.
- 6) Pfister G, Lenneis V, Mintert S. Female fans of men's football—a case study in Denmark. *Soccer & Society*. 2013; 14(6): 850-871.
- 7) Sarikulak İ, Koca C. Futbol taraftarlığı alanında kadınları marjinalleştiren doxalar. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 2019; 4(2): 246-263.
- 8) Orta, L. Strategic Effects of Woman Fans on Football Matches. *International Journal of Management Sciences and Business Research*. 2012; 1(8).
- 9) King A. Violent pasts: collective memory and football hooliganism. *The Sociological Review*. 2001; 49(4): 568-585.
- 10) Spaaij Ramón. Men like us, boys like them: Violence, masculinity, and collective identity in football hooliganism. *Journal of Sport and Social Issues*. 2008; 32(4): 369-392.
- 11) Koçer M. Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2012; 1(32): 111-135.
- 12) Kizar O, Yavuz C. Spordaki Milliyetçilik Anlayışının Şiddete Yansımı Üzerine Derleme Çalışması. *Electronic Turkish Studies*. 2019; 14(4).
- 13) Pitti I. Being women in a male preserve: An ethnography of female football ultras. *Journal of Gender Studies*. 2019; 28(3): 318-329.
- 14) Pope S. The meaning of sport in the lives of 'hot'and 'cool'female fans of football and rugby union. Toffoletti K, Mewett P, editors. *Sport and its female fans (96-113) içinde*. New York, London: Routledge; 2012.
- 15) Giulianotti R. Supporters, followers, fans, and flâneurs. *Journal of Sport and Social Issues*. 2002; 26(1): 25- 46.
- 16) Mewett P, Toffoletti K. Finding footy: Female fan socialization and Australian rules football. *Sport In Society*. 2011; 14(5): 670-684.

- 17) Bairner A. The Leicester school and the study of football hooliganism. *Sport in Society*. 2006; 9(4): 583-598.
- 18) Saz İ. Spor - Şiddet İlişkisi, Nedenleri Ve Çözüm Önerileri. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*. 2013; 2: 137-157.
- 19) Jones KW. Female fandom: Identity, sexism, and men's professional football in England. *Sociology of sport journal*. 2008; 25(4): 516-537.
- 20) Pope SE. Female fandom in an English 'Sports City': A sociological study of female spectating and consumption around sport. [PhD Thesis]. Leicester: University of Leicester; 2010.
- 21) Nuhurat Y. "Fair to Swear?" Gendered formulations of fairness in football in Turkey." *Journal of Middle East Women's Studies*. 2017; 13(1): 25-46
- 22) Adler PA, Kless SJ, Adler P. Socialization to gender roles: Popularity among elementary school boys and girls. *Sociology of education*. 1992; 169-187.
- 23) Galeano E. *Gölgede ve Güneşte Futbol*. İstanbul: Can Yayınları; 2011.
- 24) Tanıl B. Erkeklik ve Futbol: Beşik Yeme Kaygısı [internet]. 2009. Erişim Adresi: <https://m.bianet.org/bianet/diger/115037-erkeklik-ve-futbol-beslik-yeme-kaygisi>
- 25) Porat AB. Football fandom: A bounded identification. *Soccer & Society*. 2010; 11(3): 277-290.
- 26) Çakmak M, Çelik V. Futbolda şiddet ve erkeklik: Nefer taraftar grubu örneği. *İstanbul Journal of Sociological Studies*. 2016; 54 (2): 299-331
- 27) Talimciler A. Futbol Sahaları ve Spor Salonlarındaki Hak İhlalleri ve Taraftarlar Üzerindeki Etkisi. *Sosyoloji Dergisi*. 2007; (17).
- 28) Hacisoftaoğlu İ, Akcan F, Bulgu N. Hayali Cemaatler Olarak Taraftar Toplulukları: Ankaragücü Taraftar Grupları Örneği. *Spor Bilimleri Dergisi*. 2012; 23(4): 159-176.
- 29) Anderson, B. *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları; 1995.
- 30) Arslanoğlu K, Özkan K. *Futbolun psikiyatrisi: Sporun psikolojisi ve psikiyatrisi*. İstanbul: İthaki Yayınları; 2005.
- 31) Kazan B. *Türkiyede futbol, fanatizm ve şiddet*[Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi; 2009.
- 32) Dunning E. Towards a sociological understanding of football hooliganism as a world phenomenon. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2000; 8(2): 141-162.
- 33) Spaaij R. Football hooliganism as a transnational phenomenon: Past and present analysis: A critique—More specificity and less generality. *The international journal of the history of sport*. 2007; 24(4): 411-431.
- 34) Sahaj T. Pseudo-fans—the analysis of the phenomenon of Polish football hooliganism. *Human Movement*. 2009; 10(1): 64-66.
- 35) Tinson J, Sinclair G, Kolyperas D. Sport fandom and parenthood. *European Sport Management Quarterly*. 2017; 17(3): 370-391.

- 36) Kossakowski R. Where are the hooligans? Dimensions of football fandom in Poland. *International review for the sociology of sport*. 2017; 52(6): 693-711.
- 37) Çağlayan HS, Fişekçioğlu İB. Futbol seyircisini şiddete yönelten faktörler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2004; (12): 127-142.
- 38) Zelyurt MK. Futbol Taraftarlığı, Özdeşleşme Ve Kimlik: Taraftarlıktan Fanatizme. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2019; 6(1): 85-105.
- 39) Akcan F. "Maç Psikolojisi Çok Farklı": Futbol Sahalarında Görülen Futbolcu ve Taraftar Şiddeti Üzerine Bir Analiz. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi-BÜSBİD*. 2020; 5(2).
- 40) Talimciler A. Sosyolojik açıdan futbol fanatizmi. *Sosyoloji Dergisi*. 2006; (15).
- 41) Dixon K. Learning the game: Football fandom culture and the origins of practice. *International Review for the Sociology of Sport*. 2013; 48(3): 334-348.
- 42) Mutlu Ç, Şahin T. Spor pazarlaması açısından futbol kulüplerine taraftar olma nedenleri. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*. 2014; 3(1): 43-59.
- 43) Jones KW. Female fandom: Identity, sexism, and men's professional football in England. *Sociology of sport journal*. 2008; 25(4): 516-537.
- 44) Lenneis V, Pfister G. Gender constructions and negotiations of female football fans. A case study in Denmark. *European Journal for Sport and Society*. 2015; 12(2): 157-185.
- 45) Sveinson K, Hoerber L, Toffoletti K. "If people are wearing pink stuff they're probably not real fans": Exploring women's perceptions of sport fan clothing. *Sport Management Review*. 2019; 22(5): 736-747.
- 46) Ben-Porat A. Not just for men: Israeli women who fancy football. *Soccer & Society*. 2009; 10(6): 883-896.
- 47) Ussher J. *Fantasies of femininity: Reframing the boundaries of sex*. London: Penguin Books; 1997
- 48) Bilir P, Sangün L. Adana Demirspor Ve Adanaspor Futbol Taraftarlarının Şiddet Eğilimleri. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*. 2014; 5(1): 56-65.
- 49) Turan EB, Uğurlu A, Şakar M, Sarıkaya E. Öğrenci Taraftar Topluluklarının Futbol Fanatiklik Düzeylerinin Belirlenmesi: Akdeniz Üniversitesi Örneği. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*. 2018; 1(2): 74-80.
- 50) Erhart I., (2011). Ladies of Besiktas: A dismantling of male hegemony at İnönü Stadium. *International Review for the Sociology of Sport*. 2011; 48(1): 83-98.
- 51) Butler J. *Cinsiyet belası*. İstanbul: Metis Yayınları; 2018
- 52) Koca C. Beden eğitimi ve spor alanında toplumsal cinsiyet ilişkileri (derleme). *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*. 2006; 17(2): 81-99.
- 53) Kalav A. Namus ve toplumsal cinsiyet. *Mediterranean Journal of Humanities*. 2012; 2(2): 151-163.
- 54) Bora A. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. 2012; 175-187.
- 55) Connell RW. *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. İstanbul: Ayrıntı; 2019

- 56) Connell RW. Masculinities. 2th ed. Cambridge: Polity; 2005
- 57) Connell RW. On hegemonic masculinity and violence: Response to Jefferson and Hall. *Theoretical criminology*. 2002; 6(1): 89-99.
- 58) Özbay C. Türkiye’de Hegemonik Erkekliği Aramak. *Doğu Batı*. 2013; 63: 185-204.
- 59) Bozok M. Raewyn Connell ve Erkeklik çalışmalarının köşe taşı çalışması olarak Erkeklikler. *ViraVerita E-Dergi*. 2019; 9: 199-205.
- 60) Connell R W, Messerschmidt JW. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender & Society*. 2005; 19(6): 829-859.
- 61) Çelik G. “Erkekler De Ağlar!”: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü. *Fe Dergi*. 2016; 8(2): 1-12.
- 62) Billson JM. No owner of soil: The concept of marginality revisited on its sixtieth birthday. *International review of modern sociology*. 1988; 183-204.
- 63) Elias N, Dunning E. Quest for excitement. Sport and leisure in the civilizing process. Oxford: Basil Blackwell; 1986.
- 64) Cleland J, Pope S, Williams J. “I Do Worry That Football Will Become Over-Feminized”: Ambiguities in Fan Reflections on the Gender Order in Men’s Professional Football in the United Kingdom. *Sociology of Sport Journal*. 2020; 37(4): 366-375.
- 65) King A. The postmodernity of football hooliganism. *British Journal of Sociology*. 1997; 576-593.
- 66) Dixon K. Learning the game: Football fandom culture and the origins of practice. *International Review for the Sociology of Sport*. 2013; 48(3): 334-348.
- 67) Boyle R, Haynes R. New media sport. *Sport in Society*. 2002; 5(3): 96-114.
- 68) Bourdieu P. The forms of capital. Richardson JS, Richardson JG editors *Handbook of theory and research for the sociology of education* (s. 241-258) içinde. New York: Greenwood Press, New York; 1986.
- 69) Bourdieu P. Eril tahakküm. İstanbul: Bağlam; 2015b.
- 70) Wacquant L, Bourdieu P. Düşünsel bir antropoloji için cevaplar. İstanbul: İletişim Yayınları; 2014.
- 71) Bourdieu P. Pratik nedenler. İstanbul: Hil Yayın; 2015a
- 72) Giddens A. Sosyoloji. İstanbul: Kırmızı Yayınları; 2008
- 73) Coakley J. Sport and socialization. *Exercise and sport sciences reviews*. 1993; 21(1): 169-200.
- 74) Dönmezer S. Toplumbilim. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım; 1994.
- 75) Myers SM, Booth A. Forerunners of change in nontraditional gender ideology. *Social Psychology Quarterly*. 2002; 18-37.
- 76) Tezcan M. Eğitim sosyolojisi. Ankara: Bilim Yayınları; 1997
- 77) Horne J, Tomlinson A, Whannel G. Socialisation–social interaction and development. *Understanding Sport*. 1999; 1: 129-155.
- 78) Öztürk P, Koca C. Futbolda kadınlar: Bir sosyal alan olarak kadın futbol takımının analizi. *Türkiye Klinikleri Spor Bilimleri*. 2018; 10(3): 150-163

- 79) Görgün-Baran A. A Sociological Analysis of Leadership in Turkish Women (Fatma Aliye and Halide Edib Adıvar Cases). *American-Eurasian Journal of Scientific Research*. 2008; 3(2): 132-138.
- 80) Halford JC. Clinical pharmacotherapy for obesity: current drugs and those in advanced development. *Current Drug Targets*. 2004; 5(7): 637-646.
- 81) Freedman JL. Effect of television violence on aggressiveness. *Psychological bulletin*. 1984; 96(2): 227.
- 82) Kurşun H. Medya ve şiddet: Medyadaki şiddet olgusunun toplumsal hayata yansımaları hakkında niceliksel araştırma: Gaziantep il örneği [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Maltepe Üniversitesi; 2017
- 83) Özdemir AA, Ramazan O. Oyunağa çocuk, anne ve öğretmen bakış açısı. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 2012; 2(1): 1-16.
- 84) Rai S, Waskel B, Sakalle S, Dixit S, Mahore R. Effects of cartoon programs on behavioural, habitual and communicative changes in children. *International Journal of Community Medicine and Public Health*. 2017; 3(6): 1375-1378.
- 85) Şeşen E, Ertürk KÖ. Çizgi filmlerdeki şiddet içeriğinin çocuklar üzerindeki etkisi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*. 2018; 10(3): 232-246.
- 86) Wang X, Yu C, Wei Y. Social media peer communication and impacts on purchase intentions: A consumer socialization framework. *Journal of interactive marketing*. 2012; 26(4): 198-208.
- 87) Altunay A. Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*. 2015; 9(1): 410-428.
- 88) Haviland WA, Prins HEL, Walrath D, McBride B. *Kültürel Antropoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları; 2008.
- 89) Davis SN. Gender ideology construction from adolescence to young adulthood. *Social Science Research*. 2007; 36(3): 1021-1041.
- 90) Light R, Kirk D. Australian cultural capital-Rugby's social meaning: Physical assets, social advantage and independent schools. *Sport in society*. 2001; 4(3): 81-98.
- 91) Azzarito L, Solmon M. An investigation of students' embodied discourses in physical education: A gender project. *Journal of teaching in physical education*. 2009; 28(2): 173-191.
- 92) Klomsten AT, Marsh HW, Skaalvik EM. Adolescents' perceptions of masculine and feminine values in sport and physical education: A study of gender differences. *Sex roles*. 2005; 52(9): 625-636.
- 93) Collins RL. Content analysis of gender roles in media: Where are we now and where should we go?. *Sex roles*. 2011; 64(3-4): 290-298.
- 94) Arslan B, Koca C. Kadın Sporcuların Yer Aldığı Günlük Gazete Haberlerinin Sunum Biçimine Dair Bir İnceleme. *Spor Bilimleri Dergisi*. 2006; 17(1): 1-10.
- 95) Büyükaşar, M. Türk spor basınında cinsiyet ayrımcılığı: fotomaç ve fanatik gazeteleri örneği. *İnsan ve İnsan*. 2016; 3(9): 53-76

- 96) Hyatt C, Kerwin S, Hoerber L, Sveinson K. The reverse socialization of sport fans: How children impact their parents' sport fandom. *Journal of Sport Management*. 2018; 32(6): 542-554.
- 97) Basmaci G. İnternet Spor Gazeteciliğinde Kadın Bedeninin Temsili: Sporx Gazetesi. *International Journal of Social And Humanities Sciences*. 2020; 4(1): 129-144.
- 98) Melnick MJ, Wann DL. An examination of sport fandom in Australia: Socialization, team identification, and fan behavior. *International Review for the Sociology of Sport*. 2011; 46(4): 456-470.
- 99) Theodorakis ND, Wann D, Al-Emadi A, Lianopoulos Y, Foudouki A. An examination of levels of fandom, team identification, socialization processes, and fan behaviors in Qatar. *Journal of Sport Behavior*. 2017; 40(1): 87-107.
- 100) Parry KD, Jones I, Wann DL. An examination of sport fandom in the United Kingdom: A comparative analysis of fan behaviors, socialization processes, and team identification. *Journal of Sport Behavior*. 2014; 37(3): 251-267.
- 101) Pfister G, Mintert SM, Lenneis V. (2018). 'One Is Not Born, But Rather Becomes a Fan': The Socialization of Female Football Fans—A Case Study in Denmark. *Female Football Players and Fans* (s. 211-240) içinde. London: Palgrave Macmillan. 2018.
- 102) Pope S. *The feminization of sports fandom: A sociological study*. 1th Edition. New York: Routledge. 2017
- 103) Denzin NK, Lincoln YS. *Strategies of qualitative inquiry*. Vol. 2. Sage. 2008.
- 104) Tracy SJ. Qualitative quality: Eight "big-tent" criteria for excellent qualitative research. *Qualitative inquiry*. 2010; 16(10): 837-851.
- 105) Koca C. Spor bilimlerinde nitel araştırma yaklaşımı. *Spor Bilimleri Dergisi*. 2017; 28(1): 30-48.
- 106) Patton MQ. *Qualitative Research & Evaluation Methods*. Sage Publications; 2002.
- 107) Noy C. Sampling knowledge: The hermeneutics of snowball sampling in qualitative research. *International Journal of social research methodology*. 2008; 11(4): 327-344.
- 108) Lowe A, Norris AC, Farris AJ, Babbage DR. Quantifying thematic saturation in qualitative data analysis. *Field Methods*. 2018; 30(3): 191-207.
- 109) Braun V, Clarke V. Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*. 2019: 1-9.
- 110) Fusch PI, Ness LR. Are we there yet? Data saturation in qualitative research. *The qualitative report*. 2015; 20(9): 1408-1416.
- 111) Merriam SB. *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık; 2018.
- 112) Corbin J, Morse JM. The unstructured interactive interview: Issues of reciprocity and risks when dealing with sensitive topics. *Qualitative inquiry*. 2003; 9(3): 335-354.

- 113) Pettersen N, Durivage A. *The structured interview: Enhancing staff selection*. Quebec: PUQ; 2008.
- 114) Jamshed S. Qualitative research method-interviewing and observation. *Journal of basic and clinical pharmacy*. 2014; 5(4): 87.
- 115) Clarke V, Braun V. Using thematic analysis in counselling and psychotherapy research: A critical reflection. *Counselling and psychotherapy research*. 2018; 18(2): 107-110.
- 116) Braun V, Clarke V, Weate P. Using thematic analysis in sport and exercise research. *Routledge handbook of qualitative research in sport and exercise* (S. 213- 227) içinde. 2016.
- 117) Braun V, Clarke V. One size fits all? What counts as quality practice in (reflexive) thematic analysis?. *Qualitative research in psychology*. 2020; 1-25.
- 118) Creswell JW. *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. (2nd Ed.). London: Sage Publications; 2003.
- 119) Orb A, Eisenhauer L, Wynaden D. Ethics in qualitative research. *Journal of nursing scholarship*. 2001; 33(1): 93-96.
- 120) Messner M. Boyhood, organized sports, and the construction of masculinities. *Journal of contemporary Ethnography*. 1990; 18(4): 416-444.
- 121) Obel, C. Fantasy, fun and identity construction among female fans of rugby union. *Sport and its female fans* (s. 130-149) içinde. Routledge: 2012.
- 122) Blackstone AM. Gender roles and society. Miller JR, Lerner RM, Schiamberg LB editors, *Human ecology: An encyclopedia of children, families, communities, and environments* (s. 335-338) içinde; 2003
- 123) Biricik A. 'Erkek Adam' Ezberini Bozmak Üzerine: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Resmi Söylem Üzerinden Kurgulanması. Mutluer N. editor, (2008), *Cinsiyet Halleri* (s. 232-247) içinde İstanbul: Varlık Yayınları
- 124) Bulgu, N. Futbolda Şiddetin Erkeklik Anlamları. *Spor Bilimleri Dergisi*. 2012; 23(4): 207-219.
- 125) Cleland J, Cashmore E. Football fans' views of violence in British football: Evidence of a sanitized and gentrified culture. *Journal of sport and social issues*. 2016; 40(2): 124-142.
- 126) Newson M. Football, fan violence, and identity fusion. *International Review for the Sociology of Sport*. 2019, 54(4): 431-444.
- 127) Kocacik F. Şiddet olgusu üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 2001; 2(1): 1-7.
- 128) Usta S. 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon'da Toplumsal Şiddetin Bir Örneği Olarak Küfür. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Derneği*. 2020; 47: 121-138.
- 129) McNay L. *Gender and agency: Reconfiguring the subject in feminist and social theory*. Cambridge: Polity; 2000.
- 130) Akbaş E. (2012). Türkiye'de sosyal medyada futbol taraftarlarının erkeklik söylemleri. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi; 2012

- 131) Duerst-Lahti G, Kelly RM. (Eds.). *Gender power, leadership, and governance*. University of Michigan Press: 1995
- 132) Çelikten M. A perspective on women principals in Turkey. *International Journal of Leadership in education*. 2005; 8(3): 207-221
- 133) Bahar A. Türk futbol tribünlerinin doğal liderleri: Kitleleri harekete geçiren tribün liderlerinin özellikleri üzerine bir inceleme. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*. 2020; 59: 19-54
- 134) Dedeoğlu S. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye’de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*. 2000; 86(3): 139-170.
- 135) Şahin Ş, Özçelik ÇÇ. Ergenlik dönemi ve sosyalleşme. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*. 2016; 5(1): 42-49.
- 136) Sayılan, F. *Toplumsal cinsiyet ve eğitim*. Ankara: Dipnot Yayınları: 2012.
- 137) Akın Y. Gürbüz ve yavuz evlatlar: Erken Cumhuriyet'te beden terbiyesi ve spor. İstanbul: İletişim, 2004
- 138) Messner MA, Duncan MC, Jensen K. Separating the men from the girls: The gendered language of televised sports. *Gender & Society*. 1993; 7(1): 121-137.
- 139) Hacisoftaoğlu İ, Koca C. Spor Medyasında Hegemonik Erkekliğin (Yeniden) Üretimi: ‘Delikanlı Gibi Yaşayın, Delikanlı Gibi Oynayın’. *Medyada Hegemonik Erkek (lik) ve Temsil*. 2011; 69-95.
- 140) Talimciler A. Türkiye'de futbol ve ideoloji ilişkisi: Medya'daki futbol söylemi üzerine bir inceleme. *Sosyoloji Dergisi*. 2005; (15).
- 141) Mutlu E. (1996). Avrupa’yı Salladık, İngiltere’yi Sarsacağız: Futbol, Milliyetçilik ve Şiddet. *Cogito*, 1996; 6: 367-77.
- 142) Serrano-Durá J, Serrano-Durá A, & Martínez-Bello VE. Youth perceptions of violence against women through a sexist chant in the football stadium: An exploratory analysis. *Soccer & Society*. 2019; 20(2): 252-270.
- 143) Sveinson K, Hoeber L. Female sports fans’ experiences of marginalization and empowerment. *Journal of Sport Management*. 2016; 30(1): 8-21.
- 144) Koca C, Demirhan G. Beden Eğitimi Ve Spor Alanında Toplumsal Cinsiyetin Yeniden Üretimi. *Spor Bilimleri Dergisi*. 2005; 16(4): 200-228.

8. EKLER

EK-1: Gönüllü Katılımcı Soruları

SORULAR

Genel Bilgi Soruları:

Spora ya da futbola geçmeden önce kendinizi biraz anlatır anlatır mısınız? Nerede ve ne zaman doğdunuz? Nerede okudunuz? Nerede çalışıyorsunuz? Kısacası hayat hikayenizden bahsedermisiniz?

Taraftarlık sizce ne demek?

Sosyalizasyon Soruları:

1. Spor geçmişinizden biraz bahsedebilir misiniz? Daha önce (ya da devam ediyor da olabilir) herhangi bir spor ile uğraştınız mı? Uğraştıysanız sizi buna yönlendiren kimdi? / Ne kadar süre devam ettiniz? / Bıraktıysanız neden?
2. Taraftar olmaya başlama hikayeniz nedir? Nasıl taraftar olmaya başladınız? / Taraftar olmanızı sağlayan etken neydi? / Size futbolun ya da sporun kapısını açan kişi kimdi?
3. Tribünde ilk izlediğiniz maça kiminle gitmiştiniz? Nasıl bir ortam vardı? Sizi nasıl etkilemişti?
4. Ailenizde sizden başka taraftar olan kişiler var mı? Onların maç izleme alışkanlıkları nasıl?
5. Geçmişte arkadaş ortamınızda taraftar olan kişilerin sayısı çok muydu? Onlar ile iletişimimiz nasıldı?
6. Maç izleme ritüeliniz nedir? Genellikle maçlarınızı kimlerle ve nerede izlersiniz? / Bu izleme pratiğiniz geçmişten günümüze değişti mi?
7. Çocukken ya da günümüzde etrafınızdaki diğer taraftarların davranış şekilleri ya da maç izleme biçimleri nasıl?

Toplumsal Cinsiyet Soruları:

1. Maç izlerken neler yapıyorsunuz? / Sıradan bir zamanda neler yaparsanız, maç izlerken neler yaparsınız? Sıradan bir zaman ile maç izlerken neleri farklı yaparsınız?
2. Futbol hakkında konuşurken normal bir zamanda olduğundan farklı bir şekilde konuşuyor musun? Farklıysa nasıl bir fark?
3. Sizce bir kadının taraftarlık içerisinde kendisine yer edinebilmek için uyması gereken davranışlar ya da tutumlar var mı? /
4. Bir erkeğin taraftarlık içerisinde kendisine yer edinebilmek için uyması gereken davranışlar var mı? /
5. Taraftarlık içerisinde cinsiyetinizden kaynaklı farklı bir muameleye maruz kaldınız mı? Siz başka bir taraftara cinsiyetinden dolayı farklı bir yaklaşımda bulundunuz mu? Bu nasıl bir yaklaşımdı anlatır mısınız?
6. Sizce geleneksel medyada ya da sosyal medya da taraftarlık nasıl sunuluyor? Bu sunulma biçimi insanları üzerinde nasıl bir etki yaratıyor?
7. Taraftarlık içerisinde herhangi bir davranışı cinsiyetinizden dolayı engel olarak gördünüz mü?

EK-2: Bireysel Görüşme Gönüllü Katılım Formu**BİREYSEL GÖRÜŞME GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU**

Sayın katılımcı,

Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde yüksek lisans öğrencisiyim. Prof. Dr. Canan Koca Arıtan danışmanlığında yaptığım tez çalışmam kapsamında taraftarlıkta toplumsal cinsiyet düzenini oluşturan sosyalizasyon pratiklerini ortaya çıkarmaya çalışacağım. Araştırmadan elde edilen bulgular, bilimsel araştırma için kullanılacaktır. Bu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan gerekli izin alınmıştır. Araştırma kapsamında sizinle yaklaşık 1 saat sürecek bir görüşme gerçekleştireceğim. Bu görüşmede, taraftar olma süreci, diğer taraftarlar ile olan sosyal iletişimler hakkında sorular soracağım. Görüşmede özel sorular (politik görüş, cinsel yönelim, din vb.) sorulmayacaktır. İstemediğiniz sorulara cevap vermek zorunda değilsiniz. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmadan istediğiniz zaman çekilebilirsiniz. Bu durum size hiçbir sorumluluk getirmeyecektir. Görüşmede sorulan sorulara vereceğiniz cevaplar, kimseyle paylaşılmayacaktır. Araştırma sonuçları eğitim ve bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Araştırmanın tüm süreçlerinde kişisel bilgileriniz özenle korunacaktır. Bu Gönüllü Katılım Formuna adınızı ve soyadınızı yazmanıza gerek yoktur. Görüşme anında konuşulanların not alınması zor olduğu için izin verdiğiniz takdirde ses kayıt cihazı kullanacaktır. Görüşmeler çözümlendikten sonra görüşme metninizi okumanız ve onaylamanız için size verilecektir. Metin üzerinde ekleme, çıkartma ve düzeltme yapabilirsiniz. Bu gönüllü katılım formunu imzalamadan önce veya daha sonra aklınıza gelebilecek olan soruları istediğiniz zaman bize sorabilirsiniz. Telefon numaram ve adresim bu kâğıtta yazıyor. Bu görüşme ya da araştırma bittikten sonra da bana ulaşabilir ve araştırma ile ilgili soru sorabilirsiniz. Araştırmaya katılmayı tercih ediyorsanız, lütfen aşağıya imzanızı atınız. İmzaladıktan sonra size bu formun bir kopyasını vereceğim.

Katılımcı

Adı Soyadı:

Tarih:

İmza:

Araştırmanın yürütücüsü

Adı Soyadı:

Telefon numarası:

E-mail:

İmza:

EK-3: Etik Kurul İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 14.03.2019 19:30

Sayı: 35853172-300-E.00000503025

E.00000503025

Sayı : 35853172-300
Konu : İrem SARIKULAK Hk.

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 11.01.2019 tarihli ve 68111190-755.02.06/00000408772 sayılı yazımız.

Enstitünüz Spor Bilimleri ve Teknolojisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencilerinden **İrem SARIKULAK**'ın öğretim üyesi **Prof. Dr. Canan KOCA ARITAN** danışmanlığında yürüttüğü "**Taraftarlıkta Toplumsal Cinsiyet Düzeninin Hangi Sosyalizasyon Pratikleri İle İnşa Edildiğinin İncelenmesi**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **05 Mart 2019** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup,etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 50c572bc-3c36-4762-8305-879c3636865a kodu ile eri ebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Duygu Didem İLFRİ

Ek-4 Tez Çalışması Orijinallik Raporu ve Dijital Makbuz

Yüksek Lisans Tezi

ORJİNALLİK RAPORU

%5	%4	%1	%2
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	%1
2	openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	%1
3	www.stoag.hacettepe.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
4	Submitted to Istanbul Medeniyet Āniversitesi Öğrenci Ödevi	<%1
5	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<%1
6	Submitted to Anadolu University Öğrenci Ödevi	<%1
7	Submitted to Hacettepe University Öğrenci Ödevi	<%1
8	nek.istanbul.edu.tr:4444 İnternet Kaynağı	<%1
9	acikerisim.akdeniz.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<%1

Dijital Makbuz

Bu makbuz ödevinizin Turnitin'e ulaştığını bildirmektedir. Gönderiminize dair bilgiler şöyledir:

Gönderinizin ilk sayfası aşağıda gönderilmektedir.

Gönderen: İrem Sarıkulak
Ödev başlığı: reso
Gönderi Başlığı: Yüksek Lisans Tezi
Dosya adı: tez_son.docx
Dosya boyutu: 1.24M
Sayfa sayısı: 97
Word count: 20,806
Karakter sayısı: 142,544
Gönderim Tarihi: 31-Oca-2022 09:17ÖS (UTC+0300)
Gönderim Numarası: 1752116592

9. ÖZGEÇMİŞ